

Зміст

<i>Секція 14. Проблеми педагогіки</i>	3
<i>Секція 15. Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку</i>	47
<i>Секція 16. Історія та історичні дослідження</i>	66
<i>Секція 17. Філологія</i>	81
<i>Секція 18. Природничі науки</i>	89
<i>Секція 19. Фізико-математичні праці</i>	98
<i>Секція 20. Мистецтво й мистецтвознавство</i>	103

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ І СТРУКТУРА ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті розглядаються погляди науковців-психологів і педагогів на ціннісно-сміслові орієнтації учнів старшої школи їх психологічні особливості, які визначають сутнісні характеристики ціннісно-сміслових орієнтацій. Означена структура і компоненти ціннісно-сміслових орієнтацій у навчанні.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Специфіка нашого дослідження мотивує звернутися до психологічних особливостей учнів старших класів, які визначають сутнісні характеристики ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи. Оскільки особливість старшокласників як соціальної групи полягає в тому, що вони не залучені до виробничої праці, то формування їх інтересів, установок, цінностей, ціннісних орієнтацій здійснюється за умови спрямовуючої ролі педагогів у системі роботи школи.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Проілюструємо погляди науковців-психологів і педагогів на ціннісно-сміслові орієнтації учнів старшої школи, акцентуючи увагу на основних відмінностях психології старшокласників та учнів середньої школи, що вкрай важливе для нашого дослідження. Переконаємося в тому, що специфіка психології старшокласника обумовлює знання – як цінність, що виступає на перший план у навчальному процесі саме у учнів старшої школи.

Викладення матеріалу та результати. З точки зору психології учні старшої школи відповідають віковому періоду – старший підлітковий вік, або рання юність, тобто 15–17 років.

Одним із резервів підвищення ефективності навчання старшокласників є цілеспрямоване формування смислів навчання, яке безпосередньо пов'язане із задоволенням домінуючих потреб віку. У нашому дослідженні ми стверджуємо, що для учнів старших класів стає актуальним не тільки активне, а й осмислене відношення до потрібних для них навчальних предметів.

Науковцями, при вивченні особливостей розвитку самосвідомості учнів в період між 14–17 роками, було виявлено: якщо чотирнадцятирічних підлітків найбільше цікавить самооцінка і прийняття їх іншими, то у п'ятнадцятирічних–сімнадцяти річних учнів основне місце (86 % обстежених) займають питання розвитку здібностей, вироблення умінь, інтелектуального розвитку.

Стосовно учнів старших класів, О. Туревська пише: «Провідне місце у старшокласників займають цінності, пов'язані із самовизначенням і підготовкою до самостійного життя, з подальшою освітою та самоосвітою. Ці цінності набувають особистісної суті і стають значущими» [4, с. 134].

Є. Шумілін у своїх працях зауважує, що «близько 97 % учнів виявляють в тій чи іншій мірі стурбованість у зв'язку із закінченням школи, вибором життєвого шляху, вони відчувають відповідальність за свої вчинки і справи. Це почуття починає опановувати їх ще в X класі, але особливо проявляється при переході в XI клас. Старші школярі відзначають, що вони стали більш зібраними, навчилися цінувати час, якого їм тепер бракує, і шкодують, що раніше вони частину часу витрачали марно. Деякі з них знаходять прогалини у знаннях із-за пропусків занять (по хворобі або без поважної причини), а також тому, що погано слухали пояснення на уроках («переписували», «читали сторонню літературу»), недостатньо відповідально ставилися до виконання домашніх завдань. Тепер їм важко відновити прогалини у знаннях, так як для цього потрібен додатковий час, якого і так не вистачає» [6, с. 73].

Ці слова ще раз доводять, що учні 5–9 класів не сприймають здобуття знань як особистісні смисли, а починають усвідомлювати знання як цінність тільки у старших (10–11) класах. Тому дуже важливо у процесі навчання формувати свідоме ставлення до навчання сучасного школяра, розвивати його ціннісно-сміслові орієнтації.

«Основний напрям активності учня по лінії мотиваційного самовизначення полягає в інтеграції, внутрішньому узгодженні мотиваційної сфери, усуненні в ній суперечностей, а

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

також перевірки можливостей і доцільності життєвих цілей, що формуються. Тільки ті, що пройшли таку перевірку і санкціоновані учнем мотиваційні утворення стають справжніми, активними мотивами особистості, тобто його особистісними смислами» [1, с. 254].

Г. Цукерман стверджує: «В історії розвитку людини як суб'єкта свідомості і діяльності старший підлітковий вік є кульмінаційним. Саме в цьому віці доросла людина виявляє (відкриває для себе) свою здатність бути автором власних вчинків, життєвих обставин. Саме на цьому рубежі учень з об'єкта турбот перетворюється у суб'єкта саморозвитку» [5, с. 29].

Саме в період ранньої юності, за словами І. Головінського, виявляється свідоме позитивне ставлення до навчання, що дає можливість старшокласнику здійснювати пошуки смислу життя [2, с. 146].

І. Кулагіна зазначає, що «для учнів старших класів характерне усвідомлене використання прийомів подання. На відміну від молодших школярів, вони можуть розповісти про них, оцінити їх ефективність, проаналізувати труднощі у вирішенні завдань» [3, с. 68].

Розглянемо структуру ціннісно-сміслових орієнтацій та їх компоненти:

1) мотиваційно-потребовий компонент ціннісно-сміслових орієнтацій (його елементи – потреби, мотиви, цілі й інтереси);

2) змістовно-операційний компонент (спрямованість на засвоєння системи математичних знань, способами їх оволодіння, способами розвитку креативного мислення, оволодіння пошуковими вміннями);

3) організаційно-плануючий компонент (оволодіння уміннями й навиками організації й планування свого учбового часу, учбових результатів);

4) рефлексивно-оціночний компонент (розвиток в учнів рефлексії власних дій і оцінки своїх навчальних досягнень);

5) Емоційно-волевий компонент (процес оволодіння знаннями та вміннями, що супроводжується емоціями і волевими зусиллями).

Висновки та напрям подальших досліджень. Аналізуючи психолого-педагогічні характеристики учнів старшої школи, ми дістаємо висновку, що осмислене ставлення до навчального предмета, свідоме бажання отримати якісні знання і є ціннісно-смісловими орієнтаціями старшокласників.

Отже, щоб якимось поставитися до власних смислів, старшокласникам необхідно не тільки відчувати або пережити їх, але й осмислити. Таким чином, переходячи від особистісних цінностей до особистісних смислів, передбачається здійснення учнем спеціальної активності одночасно пізнавального і особистісного характеру.

Всім, вище сказаним, ми довели, що ціннісно-сміслові орієнтації – це важлива характеристика особистості учня, а найбільш ефективний вік для формування особистісних якостей – це старший шкільний вік.

Список літератури:

1. Абрамова Г. С. Практикум по возрастной психологии: [учеб. пособие для студ. вузов]. / Г. С. Абрамова. – 2-е изд., стереотип. – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – 320 с.
2. Головінський І. Педагогічна психологія: [навч. посібник для вищої школи] / І. Головінський. – К. : Аконтіт, 2003. – 287 с.
3. Кулагіна І. Ю. Возрастная психология / И. Ю. Кулагина. – М. , «УРАО», 1998. – 170 с.
4. Туревская Е. И. Возрастная психология / Е. И. Туревская. – Тула : Тульский государственный педагогический университет им Л. Н. Толстого, 2002. – 187 с.
5. Цукерман Г. А. Социально-психологическое экспериментирование как форма ведущей деятельности подросткового возраста / Г. А. Цукерман // Вестник. – 2000. – №7. – С. 29–37
6. Шумилин Е. А. Педагогическая и возрастная психология: психологическая характеристика личности старшеклассника / Е. А. Шумилин // Вопросы психологии. – 2001. – № 3. – С. 72–79.

ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНЯ/УЧЕНИЦІ

У статті актуалізовано проблему сучасного шкільного підручника як одного із засобів соціалізації учнів/учениць. Окреслено, аспекти наукових досліджень з питань підручникотворення. Акцентовано увагу на текстових та позатекстових матеріалах шкільних підручників, які мають вплив на формування світоглядних позицій учнівства. Зазначено важливість різноракурсної, у тому числі і гендерної, експертизи підручника нового покоління.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Радикальні зміни у нашому суспільстві мають неабиякий вплив на становлення особистості дитини. Реформації відповідно до нових реалій не оминули й освіту та її складові, зокрема – підручник. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти, держава повинна забезпечувати «виховання особистості, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється; виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу». У руслі зазначеного велику увагу привертає шкільний підручник, який окрім знань з певного предмета є носієм інформації, яка впливає на соціалізацію дитини, допомагає їй увійти в соціальне середовище, осягнути систему соціальних зв'язків, цінностей тощо.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. У педагогічному дискурсі проблемі сучасного підручникотворення приділено немало уваги. Дослідницькі праці присвячено вимогам до шкільного підручника, компетентнісній орієнтації їх змісту, відповідності шкільної книги санітарним нормам, питанню створення електронного підручника тощо. Серед різнопланового дослідження навчальних видань, на нашу думку, недостатньо приділено уваги аналізу підручників як засобів соціалізації. Актуалізація цього аспекту є метою нашої публікації.

Викладення матеріалу та результати. Соціалізація людини – процес безперервний, який продовжується протягом усього її життя. Виокремлюють (L. Berger, T. Luckmann) два періоди соціалізації – первинний (дитинство, під час якого на індивіда впливає найближче оточення) та вторинний (сфера соціальних відносин, людина піддається впливу інститутів соціалізації). У період вторинної соціалізації на людину мають вплив сім'я, неформальні об'єднання, освітні установи тощо. Зосередимо свою увагу на школі, у якій дитина проводить більшу частину свого часу, а саме – на шкільному підручнику, з яким учнівство працює і під час навчального процесу, й виконуючі домашні завдання у післяурочний час. Підручник виконує ряд функцій, серед яких виокремлюємо виховну – формування світоглядних позицій учнів/учениць. Подаючи інформацію про певний предмет, розвиваючи розумові, перцептивні, мовленнєві та інші навички й здібності, підручник за допомогою текстуальних та позатекстових матеріалів формує особистість; окреслює норми поведінки та рольові функції, які людина виконуватиме у подальшому житті; сприяє інтегруванню дитини до соціуму, її пристосуванню до оточуючого середовища тощо. Шкільна книга – важливий інструмент у процесі соціальної адаптації індивіда. Тому досить нагальним є питання – яку саме, окрім навчальної, інформацію про соціум подано у сучасному підручнику, адже його матеріали (малюнки, мовленнєве полотно, звертання до читацької аудиторії тощо) можуть репрезентувати стереотипне уявлення про жінку/чоловіка, про ті ролі, які вони мають виконувати, як реалізуватися у родині, професії і т.д., що матиме вплив на подальшому самовизначенні особистості.

Висновки та напрям подальших досліджень. Шкільний підручник як один із засобів соціалізації учнів/учениць потребує різноаспектного аналізу, гендерної експертизи, перевірки його матеріалів щодо їх впливу на формування життєвого концепту, ціннісних орієнтирів учнівства. Створення підручника нового покоління має враховувати зазначені моменти, націлюючись на виховання гармонійної особистості.

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

У тезах розглянуто основні принципи управління навчальними закладами, висвітлюється їх зміст в умовах функціонування профільної школи.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Нові завдання старшої профільної школи, визначені Концепцією, вимагають організації підготовки педагогічних і управлінських кадрів, забезпечення належного науково-методичного та психологічного супроводу, створення потужної матеріально-технічної бази. Є необхідність в науковому аналізі процесів реалізації профільного навчання, модернізації завдань управління та змісту управлінської діяльності, розробки ефективних механізмів упровадження нових методів і технологій управління у профільних загальноосвітніх навчальних закладах. Нагальною потребою постає необхідність виокремлення та теоретичного обґрунтування управлінських функцій керівників загальноосвітніх закладів в умовах профільного навчання.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Наукове обґрунтування проблеми управління загальноосвітніми навчальними закладами досить широко представлено у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців: концептуальні основи управління освітою (В. Бондар, В. Докучаєва, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Олійник, М. Поташник, Н. Протасова, В. Пуцов та ін.); школознавчий аспект теорії управління (Є. Березняк, В. Бондар, Г. Єльнікова, М. Захарова, Ю. Конаржевський, В. Маслов, В. Пікельна, І. Радченко, Р. Шакуров та ін.).

Дослідження проблеми управління загальноосвітніми закладами в умовах профільного навчання старшокласників зумовила вивчення широкого кола проблем, до яких можна віднести: сутність і особливості організації профільного навчання (Н. Аніскіна, І. Арефев, Н. Бібік, М. Бурда, С. Вольянська, М. Гузик, Н. Шиян та ін.); організація допрофільної підготовки в основній школі (Є. Аршанський, А. Голомшток, А. Пінський та ін.)/

Викладення матеріалу та результати. У традиційному розумінні, управління – це діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її максимального функціонування, спрямованого на досягнення якісно нових завдань за рахунок циклічно здійснюваних переходів у якісно новий стан.

Управління загальною середньою освітою – цілеспрямована діяльність людей, за допомогою якої забезпечуються оптимальні умови її функціонування, створюється системний механізм її регулювання на загальнодержавному і місцевому рівнях та у відповідних навчально-виховних закладах (Д. Мазоха, Н. Опанасенко).

Основними компонентами системи управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах профільного навчання є: нормативно-правове забезпечення профільного навчання, кадрове забезпечення, науково-методичне забезпечення, фінансове та матеріально-технічне забезпечення, психологічний супровід усвідомленого вибору профілю навчання.

Важливим в управлінні профільним навчанням є розроблення механізму управлінської діяльності, що передбачає планування, організацію, регулювання і контроль, підготовку та мотивацію вчителів, учнів, батьків до нововведень. Важливу роль відіграють доцільність та обґрунтованість управлінських рішень, чіткий розподіл обов'язків між адміністрацією і педагогами, своєчасне і якісне їх виконання, системний та об'єктивний контроль.

Принципи управління – фундаментальні, теоретично обґрунтовані й практично перевірені положення, що мають об'єктивну, реальну природу, відбивають стійкі тенденції та закономірності, які притаманні системі управління школі [1].

У психолого-педагогічній літературі науковцями виділено (Є. Березняк, В. Бондар,

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Г. Єльніковою, В. Кричевським, В. Масловим, О. Орловим) виділено близько 30 принципів, проте лише сім з них згадуються у більшості авторів. Деякі із запропонованих принципів є дещо застарілими, мають вузький, локальний характер і відіграють роль окремих вимог, а не фундаментальних положень. До найважливіших принципів управління загальноосвітнім закладом, які відповідають вимогам сучасності було визначено:

- *принцип державотворення*. Школа вважається важливою державною інституцією, від характеру функціонування якої залежить майбутнє суспільства і держави;
- *принцип науковості*. Передбачає управління закладом освіти на основі законів України, нормативних актів та широкого використання досягнень науки щодо управління освітою, результатів психолого-педагогічних досліджень. Передового педагогічного досвіду;
- *принцип демократизації*. Означає заміну командно-адміністративних методів управління демократичними тощо;
- *принцип гуманізації*, який ґрунтується на усвідомленні людини як найвищої цінності;
- *принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю*. Персональну відповідальність перед державними органами за навчально-виховний процес у загальноосвітньому навчальному закладі несе його директор. Однак при прийнятті рішень керівник зобов'язаний враховувати думку членів колективу.
- *принцип оперативності, конкретності і діловитості*, означає своєчасне вирішення завдань, поставлених перед колективом закладу освіти.
- *принцип ініціативи і активності*, передбачає постійну підтримку керівником закладу освіти, його заступниками творчих пошуків педагогів, розвиток їх ініціативи і активності в розв'язанні актуальних завдань навчально-виховного процесу.
- *принцип оптимізації*, передбачає досягнення високої ефективності в педагогічній діяльності за доцільної затрати зусиль.

Вище зазначенні принципи є основоположними також і в управлінні профільними закладами освіти. Попри це, варто доповнити принципи, які безпосередньо витікають із управління профільним закладом освіти. При цьому важливо врахувати загальні механізми управління загальноосвітніми закладами в умовах профільного навчання (Л. Ващенко) а саме: перехід на концептуальний рівень освітньої діяльності з орієнтацією на інноваційні процеси; відкритість школи до нововведень; систематичне проведення аналізу освітніх потреб суспільства та адаптація його основних ідей до контингенту школярів; створення служб підтримки ефективного протікання інноваційних процесів, використання моніторингових досліджень, психологічної служби, органів громадськості тощо; організація науково-методичних структур колегіального управління (кафедр, малих педагогічних рад, творчих команд тощо) [1, с. 128–129].

Тож до загальних принципів управління загальноосвітніми закладами варто додати принципи, які витікають із особливостей організації профільного навчання в сучасних закладах освіти. До них ми відносимо: *принцип соціального замовлення* (систематичне проведення аналізу освітніх потреб суспільства пов'язаних з профілізацією старшої школи та адаптація його основних ідей до контингенту школярів); *принцип прогнозування* (обґрунтування прогнозів і планів розвитку профільного навчального закладу з урахуванням об'єктивних закономірностей соціально-економічного життя держави); *принцип системності управління* (організація науково-методичних структур колегіального управління (кафедр, малих педагогічних рад, творчих команд тощо); *принцип цілісності функцій управління* (кожна з функцій управління є об'єктивно необхідним видом управлінської діяльності. Реалізація кожної наступної функції значною мірою залежить від того, наскільки повно реалізується попередня функція).

Висновки та напрям подальших досліджень. Отже, важливою ланкою, що поєднує функції та діяльність, є принципи управління, фундаментальні положення, вихідні вимоги до його здійснення. Принципи управління відображають закономірності управління навчальним закладом. Реалізація вимог принципів дає змогу здійснювати управління відповідно до його законів.

Список літератури:

1. Аніскіна Н. О. Організація профільного навчання в сучасній школі / Н. О. Аніскіна. – Х. : Видав. Гр. «Основа», 2003. – 176 с.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА

У статті розглянуто можливість використання ідей А. С. Макаренка у науково-педагогічній діяльності сучасного викладача. З'ясовано, наскільки думки А. С. Макаренка про педагогічну майстерність є актуальними на сьогодні.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Для сучасного викладача, який прагне досягти високого рівня педагогічної майстерності, важливу роль відіграє яскравий життєвий і професійний приклад видатного педагога А. С. Макаренка, який належить до когорти найвідоміших педагогів ХХ століття. У цьому розумінні педагогічна спадщина А. С. Макаренка, залишена у вигляді літературних творів, лекцій, стенограм може надати практичну допомогу як педагогу-початківцю, так і досвідченому викладачеві в пізнанні певних питань конкретного життєвого рівня.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблемами педагогічної майстерності займалися такі науковці як І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, О. Мірошник, В. Семиченко, Н. Тарасевич та ін. В нашому дослідженні цінними є праці, присвячені педагогічній спадщині А. С. Макаренка у різноманітних її аспектах. Вагомий внесок у розвиток макаренкознавства здійснили А. Бойко, Н. Дічек, М. Євтух, І. Зязюн, С. Карпенчук, Л. Крамущенко, І. Кривонос, М. Лещенко, М. Окса, М. Ярмаченко та багато ін. *Мета статті* полягає в аналізі можливості втіленні педагогічних ідей А. С. Макаренка в контексті науково-педагогічної діяльності сучасного викладача.

Викладення матеріалу та результати. Сучасні зміни цілей освіти визначають нове розуміння функцій, здібностей, професійних вмінь викладача, зорієнтованих на компетентність і майстерність. Поняття “педагогічної майстерності” завжди цікавило науковців, дослідників, учителів: звідси – різноманітність поглядів на означене явище. Яскраво та неординарно представлене воно у працях відомого освітянина А. С. Макаренка, автора оригінальної педагогічної концепції, який власним прикладом продемонстрував важливість оволодіння педагогічною майстерністю для плідної професійної діяльності. Ще на початку ХХ століття у своїх наукових розвідках А. С. Макаренко зауважував: «У нас часто в педагогічній літературі слова “вихователь” вживається в однині: «вихователь повинен бути таким-то», «вихователь повинен так-то діяти», «вихователь повинен так-то розмовляти». Я не уявляю собі, щоб педагогіка могла покладатися на відокремленого вихователя чи викладача. Звичайно, без талановитого педагога, здатного керувати, який має пильне око, наполегливість розум, досвід – важко [1, с. 161]. Саме А. С. Макаренко був одним із перших у педагогіці, хто виявив, обґрунтував та перевіряв на практиці всі елементи педагогічної техніки: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити “іди сюди” з 15–20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, у постаті і в голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба» [1, с. 247]. Слушною є думка Антона Семеновича про те, що оволодіти педагогічною майстерністю може той, хто цього забажає: «...Будь-який учитель, який пропрацював більш чи менш довго, – майстер, якщо він не ледар. І кожен з молодих педагогів буде обов'язково майстром, якщо він не покине нашої справи, а наскільки він оволодіє майстерністю, – залежить від особистої наполегливості» [1, с. 225]. Саме на “педагогічну майстерність”, А. С. Макаренко покладав розв'язання важких педагогічних завдань: «Треба говорити лише тільки про майстерність, тобто справжнє знання виховного процесу, про виховне уміння. Я на досвіді переконався, що вирішує питання майстерність, заснована на умінні, на кваліфікації» [1, с. 215].

Висновки та напрям подальших досліджень. Отже, педагогічні ідеї сформульовані А. С. Макаренко ще на початку століття повинні нагадувати сучасному викладачу/викладачці дбати не тільки про сутність своєї діяльності, а й працювати над удосконаленням власної педагогічної техніки, яка в ХХІ столітті є запорукою професіоналізму сучасного педагога.

Список літератури:

1. Макаренко А. С. Твори : в 7 т. / А.С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1953 – 1955. Т. 5. : Загальні питання педагогіки. Виховання в радянській школі. – 1954. – 484 с.

УДК 378
В. А. ГАМАНЮК,
д-р пед. наук, професор
завідувач кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»
vitana65@gmail.com

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ НАСКРІЗНОГО МОВНОГО КУРИКУЛУМУ

Стаття присвячена розгляду передумов розробки німецькими науковцями моделі наскрізного мовного курикулуму. Модель наразі випробовується у окремих школах різних країн Європи. Серед ключових методик, які мають забезпечити ефективність навчального процесу за моделлю мовного курикулуму, називаються дидактика навчання другої іноземної та подальших мов, дидактика багатомовності, дидактика паралельного вивчення споріднених мов та інтегроване навчання мови і фаху.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Зростання попиту на мови формує освітню пропозицію у сфері організованого і неорганізованого навчання, а це, в свою чергу, вимагає від науковців створення ефективних моделей мовної підготовки, які б враховували всі фактори (особистісні, суспільні, політичні, дидактичні, організаційні). У ЄС групою науковців розроблено модель єдиного наскрізного мовного курикулуму (Gesamtsprachencurriculum), який, на думку його розробників, має вирішити проблему адекватної мовної підготовки громадян і задовольнити вимогам Ради Європи щодо якості мовної освіти.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Ініціаторами розробки наскрізного мовного курикулуму та їх авторами є Б. Хуфайзен (B. Hufeisen) М. Лутьєхармс (M. Lutjeharms). При його розробці використовувалися ідеї провідних науковців Німеччини з питань мовної освіти, насамперед К.-Р. Бауша (K.-R. Bausch), Г.-Ю. Крумма (H.-J. Krumm) Ф.-Й. Майснера (F.-J. Meißner), Н. Маркс (N. Marx), Г. Нойнера (G. Neuner), Н. Нойнера (N. Neuner) та інших.

Проблеми використання мовних знань та мовного і навчального досвіду при вивченні іноземних мов перебувають у центрі уваги науковців та причетних до мовної освіти осіб (управлінців та викладачів) протягом останніх десяти років. Через зменшення кількості навчальних годин, відведених на вивчення мов, постає питання ефективного використання мовного ресурсу тих, хто вчиться, а також залучення до навчального процесу усіх, навіть опосередковано пов'язаних з мовними дисциплінами, предметів. Саме тому ідея створення наскрізного мовного курикулуму зацікавила причетних до навчання мов, а методичний супровід реалізації цього проекту став предметом наукових дискусій.

Мета статті – розглянути передумови розробки наскрізного мовного курикулуму та виявити його основні відмінності від традиційного навчання мов.

Викладення матеріалу та результати. Для навчання іноземних мов протягом останніх двох десятиліть пропонувалося багато різних методик. Поява будь-якої з них була реакцією на суспільно-політичні зміни, пов'язані, по-перше, з інтегративними процесами у європейських країнах, а, по-друге, зі змінами у структурі суспільства, які стали наслідком міграції населення. Крім того, Європейська Комісія, зважаючи на названі вище чинники, запропонувала концепцію багатомовності, в межах якої передбачалося, що європейці по завершенню навчання у середній школі мають досягти певного рівня мовної освіти за формулою «рідна мова + дві іноземні». Ця вимога, що мала на меті створити умови для порозуміння громадян Європи з різних мовних спільнот, стала викликом для системи шкільної освіти, адже на той час лише школи підвищеного типу пропонували своїм учням дві іноземні мови. До того ж серед пропонованих мов, наприклад у Німеччині, була і латинська, яка жодним чином не могла використовуватися для спілкування. Тож, відбулися зміни не тільки у частині розробки нових навчальних планів з перерозподілом годин задля введення ще однієї іноземної мови, але й у частині мовної пропозиції.

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Ключовими для результативного навчання вважалися дидактика навчання третьої і подальших мов (третья – це друга іноземна) (Tertiärsprachendidaktik) (Б. Хуфайзен, Г. Нойнер) [3], дидактика багатомовності (Mehrsprachigkeitsdidaktik) (Ф.-Й. Майснер), дидактика рецептивного вивчення мов (Intercomprehension) (Ф.-Й. Майснер, Б. Хуфайзен), інтегроване навчання мови і фаху (bilingualer Sachfachunterricht) (С. Дофф) [2]. Але їх фрагментарне і неупорядковане використання не дало відчутних результатів. У більшості шкіл вивчалася, як і раніше, переважно англійська як перша іноземна, а друга іноземна викладалася без жодного зв'язку з рідною і першою (англійською). Запропонований у 2005 р. Б. Хуфайзен і М. Лутьехармс наскрізний мовний курикулум (Gesamtsprachencurriculum) був доопрацьований і вже в 2011 р. з'явився детальний опис і рекомендації щодо його впровадження.

З 2012 р у деяких школах європейських країн відбувається перевірка ефективності моделі наскрізного мовного курикулуму, а перші відгуки вже дають підстави сподіватися на позитивні результати експерименту в цілому.

Результативність навчання мов за моделлю Б. Хуфайзен забезпечується в тому числі й комплексним використанням вже відомих методик на певних етапах вивчення рідної, першої, другої і третьої іноземних мов. Мови включаються поступово і в інтенсивному форматі вивчаються протягом чотирьох років. Після фази інтенсивного вивчення розпочинається фаза занурення, тобто іноземною мовою викладаються немовні дисципліни. Кожна з рекомендованих для використання методик є релевантною для певної фази вивчення мови, тож існує виважена схема системного уведення мов і методичного супроводу навчального процесу [1].

Висновки та напрямки подальших досліджень. Поява наскрізного мовного курикулуму пояснюється потребою ефективного навчання декількох іноземних мов у межах шкільної освіти за рахунок інтенсифікації навчання мов. Допомогти в цьому мають: скорочення терміну вивчення власне мови до чотирьох років, уведення інтегрованого навчання мови і фаху, використання дидактики багатомовності, дидактики рецептивної багатомовності, розвитку мовної уваги і мовної свідомості. Аналіз результатів впровадження наскрізного мовного курикулуму та комбінаторні можливості навчання іноземних мов стануть предметом подальшого наукового пошуку.

Список літератури:

1. Hufeisen B. Gesamtsprachencurriculum: Überlegungen zu einem prototypischen Modell / Britta Hufeisen / Baur R., Hufeisen B. „Vieles ist sehr ähnlich“ – Individuelle und gesellschaftliche Mehrsprachigkeit als bildungspolitische Aufgabe. – Baltmannsweiler : Schneider, Hohengehren, 2011. – S. 265–282.
2. Hufeisen B. Das Projekt PlurCur: Erprobung schulischer Gesamtsprachcurricula an europäischen Schulen [Електронний ресурс] / B. Hufeisen, U. Haarmann. – Режим доступу : kongress.dgff.de/fileadmin/user.../Sektion4_HufeisenHaarmann.pdf
3. Hufeisen B. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch / B. Hufeisen, G. Neuner. – Strasbourg : Europarat, 2003. – 248 S.

О.М. БОНДАРЕВСЬКА, здобувач кафедри педагогіки
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ САМОСТІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У тезах розкрито сутність поняття «самостійно-пізнавальна діяльність студентів» як психолого-педагогічна проблема.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Самостійно-пізнавальна діяльність студентів на протязі багатьох років була предметом досліджень таких наук як педагогіка і когнітивна психологія. Так в літературі зустрічаються такі терміни, як самостійне, саморегульоване, самостійно контрольоване, самоорганізоване, автономне, аутодидактичне, відкрите, самовизначене та незалежне навчання. Різні визначення залишаються взаємозамінюваними для різноманітних сутностей та акцентів розгляду самостійного навчального процесу, в якому той, хто навчається «приймає істотні рішення з приводу того, що, коли, яким чином та в якій послідовності він вивчатиме, а також наскільки вагомим буде вплив, та його наслідки» [2, с. 238].

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Феномен самостійно-пізнавальної діяльності з давніх давен викликав інтерес видатних вчених-педагогів. Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський у своїх працях підкреслювали особливу роль самостійної роботи у навчально-пізнавальній діяльності людини. Великий внесок у розвиток ідей самостійно-пізнавальної діяльності зробили такі вчені як Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін. Особливої уваги заслуговують праці пов'язані з організацією самостійно-пізнавальної діяльності вітчизняних науковців, зокрема, В. Бебих, В. Буряк, М. Гарунов, Є. Голант, Н. Голівер, С. Заскалета, М. Князян, В. Козаков, О. Малихін, Р. Мікельсон, О. Молібог І., Огородніков, П. Підкасистий, М. Смірнова, Г. Щукіна.

Зважаючи на аналіз вище згаданих наукових праць необхідно відмітити, що не існує єдиної спільної думки щодо визначення поняття самостійно-пізнавальної діяльності, тому мета цих тез полягає в тому, щоб розкрити та проаналізувати феномен самостійно-пізнавальної діяльності студентів з психолого-педагогічної точки зору.

Викладення матеріалу та результати. Відповідно до вимог Болонського процесу, самостійна робота – це «основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача» [1, с. 320]. Активне наукове обговорення феномена самостійно-пізнавальної діяльності студентів почалося на початку сімдесятих років, як відмова від біхевіористської моделі та одночасне звернення до когнітивного та соціально-когнітивного підходів [2].

Трактування «самостійності» привело дослідників до спроби відобразити в понятті «самостійна діяльність» не лише зовнішні, але й внутрішні ознаки, не просто засвоєння знань, а обов'язкове їх творче перетворення. Пізнавальна самостійність і самостійність знаходяться у відношенні частини й цілого. Самостійно-пізнавальна діяльність може виникнути в результаті внутрішнього спонукання, мотивації студентів чи стимулюватися зовнішніми вимогами, умовами, що можуть викликати позитивний або негативний ефект. Існує два види навчальної діяльності: перший розрахований на діяльність пам'яті (використання матеріалу, викладеного в підручниках та інших джерелах); другий розрахований на діяльність мислення і творчої уяви (творче перетворення засвоєних знань та набуття вмінь і навичок самостійно набувати знання).

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Самостійно-пізнавальна діяльність – це, в першу чергу, самоосвіта в процесі якої формується навчальна самосвідомість. Студент стає творчою особистістю, яка чітко усвідомлює мотив, мету, способи та прийоми отримання знань. Виступаючи суб'єктом навчальної діяльності, студент самостійно займається організацією, спрямуванням та контролем процесу навчання. Самостійно-пізнавальна діяльність нерозривно пов'язана з професійною спрямованістю та значно підвищує професійні мотиви студентів.

Висновки та напрям подальших досліджень Отже, за підсумками проаналізованих робіт вчених-педагогів в області самостійно-пізнавальної діяльності, та синтезу положень про структуру діяльності з точки зору психології, синтезуємо результати у власне визначення поняття «самостійно-пізнавальна діяльність». Ми дотримуємось думки, що самостійно-пізнавальна діяльність представляє собою процес свідомого набуття знань особистістю, без допомоги з боку інших, використовуючи власний досвід, в результаті якого в мозку людини відображаються предмети та явища дійсності. Різниця самостійно-пізнавальної діяльності від будь-якої іншої полягає в тому, що якщо в другій головним результатом є конкретний продукт, а зміна людини (научіння, розвиток) відбувається стихійно, то в першій головним продуктом виступає дійсний, не стихійний розвиток, зміна її суб'єкту.

Список літератури

1. Кремень В.Г. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / [за ред. Василя Григоровича Кременя; кол. авт.] – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
2. Fridrich, H.F., Mandl, H. (1990). Psychologische Aspekte autodidaktischen Lernens. In: Unterrichtswissenschaft, Heft 3, S. 197-218. Weinheim, Juventa.

УДК 373.24

І.І. КУРЛІЩУК, канд. пед. наук, ст. викладач
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
innakurlishchuk@gmail.com

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Автор статті обґрунтовує переваги використання мультимедійних технологій на уроках англійської мови в дошкільному навчальному закладі, розкриваючи їх високі потенційні можливості у формуванні навчально-пізнавальної активності дошкільників.

Актуалізація потреби вивчення іноземної мови, зокрема англійської, в українському суспільстві спостерігається, починаючи з дошкільного віку. Діяльність сучасних дошкільних навчальних закладів здійснюється відповідно до вимог Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та інших нормативно-правових актів, за якими освітня лінія «Іноземна мова» входить до варіативної частини Базового компоненту дошкільної освіти.

Дослідження проблеми навчання іноземній мові, зокрема англійській, дітей дошкільного віку ведеться багатьма науковцями і розкриває різні її аспекти. У вітчизняній і зарубіжній теорії і практиці добре відомі роботи М. Біболетової, Н. Бобровської, Н. Бонк, Т. Жирової, І. Кошманової, І. Рахманова, В. Федієнко, І. Шишкової та ін. Педагогічні і методичні аспекти використання мультимедійних

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

технологій у навчанні англійської мови висвітлено у наукових працях (Ю. Галон, В. Ляудіс, О. Суховірський, О. Шиман та інші).

Мета статті – обґрунтувати переваги використання мультимедійних технологій на уроках англійської мови у дошкільному освітньому закладі.

У сучасному інформаційному суспільстві мультимедійні технології мають високий освітній потенціал, у тому числі у сфері навчання іноземній (англійській) мові дітей дошкільного віку. Використання мультимедійних технологій на уроках англійської мови у дошкільних навчальних закладах сприяє формуванню навичок і вмінь іншомовної комунікації, створенню атмосфери співробітництва і взаємодії на заняттях, що, безсумнівно, є базовою умовою створення цікавого і ненав'язливого навчального середовища.

Навчання англійській мові дітей дошкільного віку має свої особливості, які обумовлені психофізіологічним розвитком дітей даного віку. Слід зазначити, що на цьому етапі розвитку дитини провідною діяльністю виступає гра, під час якої дошкільники опановують інші види діяльності, виникають важливі новоутворення у психічній та особистісній сферах, відбувається інтенсивний інтелектуальний розвиток дитини, формується готовність до навчання у школі. Саме тому заняття з англійської мови для дітей дошкільного віку мають проводитися у формі гри, яка б удосконалювала різні види сприймання, уваги та пам'яті, стимулювала розумові операції і підтримувала рухому активність. Усім цим вимогам відповідають мультимедійні засоби навчання. Арсенал мультимедійних технологій включає анімаційну графіку, презентації, відеофільми, мультфільми, інтерактивні дошки, аудіозаписи, використання віддаленого доступу і зовнішніх ресурсів, роботу з базами даних тощо. Усі ці технічні засоби розглядаються як особливий засіб стимулювання творчої активності дітей. Вони цікаві та доступні, а закладені в них ігрові завдання містять не тільки навчальний матеріал, способи та засоби для його вирішення, а ще й мотив та мету, які стимулюють дитину.

Як зазначає ряд дослідників цієї проблеми, «мультимедіа у навчанні сприяє появі не тільки нового насиченого поля спілкування, передавання інформації, але і поля зародження нових розумінь, нових точок перетину, нових проблем і розв'язків, які отримали нове місце у сучасній культурі порівняно з традиційними та відомими засобами передавання інформації та засобами навчання. Безсумнівними є такі переваги мультимедійних технологій як засобів навчання: можливість поєднання логічного й образного способів опанування інформації; активізація освітнього процесу за рахунок посилення наочності; інтерактивна взаємодія, спілкування в інформаційно-освітньому просторі» [1, с. 27].

Мультимедійні технології мають ряд позитивних моментів, що сприяють навчанню дітей дошкільного віку іноземній мові. Основними з них є такі: комплексний підхід; підвищення якісного рівня використання наочності; урізноманітнення подачі навчального матеріалу; емоційна насиченість; підвищення продуктивності заняття; імітація комунікативного середовища.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що мультимедійні технології сприяють урізноманітненню способів оперування об'єктами вивчення, а також унаочнюють навчальну інформацію, що підпорядковується завданню оптимізації процесу формування іншомовних комунікативних знань і розвитку творчих можливостей дошкільників. Вони розширюють дидактико-психологічні можливості навчального процесу і є важливими чинниками ефективного оволодіння знаннями з іноземної мови у дошкільному освітньому закладі.

Список літератури

1. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник / ав.: Жалдак М.І., Шут М.І., Жук Ю.О., Дементієвська Н.П., Пінчук О.П., Соколюк О.М., Соколов П.К. / За редакцією: Жука Ю. О. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 112 с.

**АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЗАСУДЖЕНИХ
ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ
В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ**

У тезах автор висвітлює аспекти реалізації дистанційної освіти засуджених до позбавлення волі в контексті навчання в пенітенціарних закладах

Актуальність теми даного дослідження полягає в тому, що при всьому прагненні держави, соціальних й освітніх інститутів, альтруїстично налаштованих громадян країни, злочинність в Україні зростає, відсоток рецидиву не знижується, в'язниці й табори переповнені. Упровадження освітніх структур в пенітенціарній системі має підтримку з боку держави, про що свідчать розробки відповідних цільових соціальних програм, законів і постанов.

При активній взаємодії пенітенціарних педагогів, викладачів професійних технічних училищ, представників інститутів вищої освіти, фахівців соціальної роботи зростає ефект з реабілітації, реадптації, ресоціалізації та якісної професійної підготовки засуджених з метою подальшого працевлаштування й поліпшення добробуту тих, хто звільняється, що є істотним чинником із запобігання рецидивній злочинності.

Одним із найважливіших напрямів реформування кримінально-виконавчої системи є приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами.

Нове кримінально-виправне законодавство України, дотримуючись гуманістичних традицій, розглядає кримінальне покарання не лише як кару за скоєний злочин, але й, у першу чергу, як процес виправлення засуджених, як можливість запобігання рецидивній злочинності.

Пенітенціарна й освітня системи знайшли загальні точки зіткнення в практичному вирішенні питань профілактики правопорушень і запобігання злочинності та її рецидивності, вдосконалення процесу виховання в умовах виправної установи, ресоціалізації та реабілітації засуджених після звільнення.

У наукових дослідженнях В.Захарової, Є.Полат, Г.Селевко відзначається, що інформаційні комп'ютерні, мережеві та мультимедійні засоби мають істотний вплив на сучасні освітні технології, в тому числі, й на навчання в пенітенціарних закладах. Їх використання істотно змінює навчальний процес і позитивно позначається на якості навчання.

На основі викладеного можна сформулювати завдання даного дослідження, яке полягає у висвітленні проблеми педагогічних підходів до дистанційної освіти засуджених до позбавлення волі в практиці навчання в закладах пенітенціарної системи за умови впровадження інформаційних технологій і комунікативних можливостей.

Конституція України гарантує доступність і безоплатність основної загальної середньої та професійної освіти в державних освітніх закладах, на підприємствах, а також у пенітенціарних закладах. Освітні стандарти виправлення засуджених розробляються педагогічними колективами навчальних закладів при виправних установах з урахуванням особистісних відмінностей різних категорій засуджених, їх освітнього, професійного та культурного рівня; при цьому правовою основою розробки таких програм є державні освітні стандарти.

Варто наголосити, що навчальна діяльність в умовах виправного закладу визначається ізольованістю засуджених від життя людей на волі, від широкої суспільної практики соціального будівництва, діяльністю малих груп, які мають негативний вплив на її організацію, низьким рівнем пізнавальної активності засуджених та ін.

Професійна освіта й професійна підготовка дорослих засуджених здійснюється за загальними правилами, які закріплені в Законі України «Про професійну освіту». Враховуючи необхідність надання засудженим робітничих професій на рівні вимог державних стандартів професійно-технічної освіти, Пенітенціарною службою протягом 10 років упроваджувались заходи та ініціювалось питання з відновлення мережі професійно-технічних навчальних закладів у виправних закладах.

Європейські пенітенціарні правила, зобов'язання дотримуватись які взяла не себе Україна в 1995 році, вступивши до Ради Європи, передбачають, що виправний заклад повинен

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

прагнути надати усім засудженим доступ до освітніх програм. Зокрема, у ст. 28 Європейських тюремних правил говориться: 1. Першочергову увагу слід приділяти ув'язненим, які не вміють читати, писати, рахувати, а також тим, хто не має базової освіти або професійної підготовки. 2. Освіта ув'язнених повинна бути інтегрована в загальнонаціональну систему освіти та професійного навчання з тим, щоб після звільнення вони могли без проблем продовжити професійну підготовку.

Професійна освіта підвищує освітній і культурний рівень засуджених, сприяє викориненню або нейтралізації в них негативних якостей. Вона формує позитивні навички, потреби, інтереси, мотиви, настанови, які допоможуть даній категорії осіб адаптуватися після звільнення в суспільстві, стати його законослухняними громадянами.

У 2012 р. 83 засуджених, які відбувають покарання в закладах пенітенціарної служби України, отримують вищу освіту у вищих навчальних закладах держави.

На сьогоднішній день усе більше регіонів розвивають систему дистанційної освіти (найбільш зручну й оптимальну для ув'язнених). Так, НАПНУ, МАУП високо оцінили роботу викладачів і, що важливо, відзначили серйозне ставлення до навчання самих «студентів-в'язнів». Найоптимальнішою формою навчання для засуджених, які перебувають в ізоляції від суспільства, є заочна. Крім цього, велике значення має також самоосвіта. Останнім часом досить затребуваним і часто застосовуваним визнається дистанційне навчання.

Проте, в чинному законодавстві не розкрито поняття «дистанційне навчання», в зв'язку з чим багато практичних працівників і представників наукової спільноти трактують цей термін, маючи лише образне уявлення про такий спосіб навчання. Багато хто вважає, що отримання освіти таким способом є подобою заочної форми навчання. Але дистанційна технологія дозволяє вчитися очно, заочно й екстерном.

Система дистанційної освіти інтегрується в існуючі освітні системи, доповнюючи та розвиваючи їх; сприяє створенню мобільного освітнього середовища. Беручи до уваги, що мета використання дистанційних освітніх технологій освітньою установою є надання дорослим учням можливості освоєння освітніх програм безпосередньо за місцем тимчасового перебування, вважаємо, що в місцях позбавлення волі саме дистанційне навчання повинно вважатися основним і найбільш прийнятним. Для цього адміністрацією виправної установи повинні бути створені необхідні умови для отримання освіти засудженими таким способом. Дистанційне навчання передбачає можливість навчатися в зручний час, у зручному місці та режимі.

При навчанні дистанційно завжди є можливість продовжити навчання після звільнення. Проте, дистанційне навчання має свої мінуси. Так, нині не існує спеціалізованого нормативного акта, який би врегулював механізм організації дистанційного навчання в місцях позбавлення волі, права й обов'язки зацікавлених сторін. Крім цього, існують певні матеріальні й організаційні труднощі, пов'язані з його упровадженням. Однак, не зважаючи на це, дистанційній освіті приділено підвищену увагу. Дистанційне навчання в установах УВС з використанням телекомунікаційних технологій дає засудженим можливість отримати вищу освіту практично в будь-якій географічній точці без відвідування вузу та безпосереднього контакту з викладачами. За даними України, в даний час з органами й установами УВС співпрацюють 5 вузів України. Провідне місце серед них займає МАУП, який створив систему, на практиці реалізує повний цикл навчання засуджених за програмами вищої школи безпосередньо у виправних установах і після виходу на свободу.

Освіта – це право громадян на отримання систематизованих знань і вмінь, їх конституційний обов'язок (здобуття основної загальної освіти, згідно зі ст. 53 Конституції України, є обов'язковим). У чинному законодавстві йдеться про види та форми отримання освіти. Однак відсутня вказівка на спосіб здобуття освіти, хоча, за змістом закону, дистанційне навчання і є способом реалізації права на отримання освіти з використанням дистанційних освітніх технологій.

Розширення співробітництва закладів пенітенціарної системи України з вищими навчальними закладами є досить актуальним. Пенітенціарна система стала відкритішою, гуманнішою, за параметрами наближається до європейських стандартів. Пенітенціарна система сучасної України, створюючи для засуджених-студентів необхідні умови для отримання освіти, розглядає підвищення засудженими освітнього рівня як один з основних критеріїв їх виправлення, соціалізації та реабілітації.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Автори обґрунтовують доцільність використання педагогічних технологій, як одних з перспективних чинників в системі загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Розвиток сучасного суспільства потребує розробки принципово нових і адекватних часу підходів до підготовки фахівця. Такі підходи тісно пов'язані з інноваційною освітньою діяльністю, яка характеризується пошуком нових або вдосконалених концепцій, принципів, підходів до освіти, які індукують зміни в змісті, формах і методах навчання, виховання та управління навчально-виховним процесом. Освітня інноваційна діяльність передбачає розвиток творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу, зміни в стилі їх діяльності, стилі мислення, створення та розповсюдження новизни в стилі навчання обдарованих дітей. Завдання вищої педагогічної школи полягає не тільки в тому, щоб майбутній педагог одержав певний багаж знань з предмету, але й у тому, щоб сформувати в нього стійку потребу в оволодінні новими знаннями й уміннями, в удосконаленні якостей, властивих педагогу-творцеві. Реалізація інноваційної політики можлива за умови відповідної підготовки педагогічних кадрів. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від того, як сам студент забезпечить творче становлення власної особистості.

Викладення матеріалу та результати. Аналіз педагогічної практики свідчить про невідповідність рівня підготовки випускників педагогічних ВНЗ до роботи з обдарованими дітьми. Досягнення цього завдання поєднано з вирішенням проблеми підготовки творчого вчителя, наділеного не тільки творчим мисленням, схильністю до творчої діяльності, але й здатністю захоплювати творчістю й залучати до творчого процесу своїх вихованців, удосконалюючи тим самим творчий потенціал їхньої особистості.

Завдання вищої школи полягає в тому, щоб перетворити навчання в процес особистісного розвитку й професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців. Показником професійно-творчого розвитку особистості виступають інтегральні характеристики, що детермінують результативність педагогічної праці та його творчий характер. Інтегральні характеристики особистості є об'єктом розвитку (саморозвитку) професійного обліку майбутнього вчителя.

Сформована вузівська система навчання не забезпечує умов, в яких студент вчиться діяти в нестандартних ситуаціях, знайомиться з психологічними труднощами, характерними для періоду адаптації до професійної діяльності. Проблема організації процесу навчання у вищій школі спрямована сьогодні на виявлення сутності, змісту і структури професійно-орієнтованих технологій навчання.

Професійна підготовка майбутніх педагогів у ВНЗ передбачає пошук шляхів побудови освітнього процесу. Найбільш продуктивними і перспективними, на наш погляд, є технології, що дозволяють організовувати навчальний процес з урахуванням професійної спрямованості навчання, а також з орієнтацією на особистість учня, його інтереси, схильності і здібності.

Якщо головна цінність для педагога – дитина, то спочатку необхідно визнати, що ця дитина, є носієм унікального, неповторного «суб'єктивного досвіду», і тому перший крок, який необхідно зробити вчителю, – виявити зміст цього досвіду.

Підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя до роботи з обдарованими дітьми можливо за умови надання навчальної діяльності особистісного змісту; відпрацювання активності і самостійності студентів через використання активних форм і методів пізнавальної

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

діяльності; надання студентам можливості виокремлювати індивідуальні риси та професійні характеристики особистості сучасного вчителя; розвиток у студентів потреби в професійному самовдосконаленні.

Аналізуючи різні підходи підготовки майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми, необхідно визначити етапи розвитку їх готовності до самостійної діяльності, а саме:

– становлення особистісної пізнавальної самостійності студентів вищої педагогічної школи, що співвідноситься з початковим етапом педагогічної освіти та передбачає адаптацію вчорашніх випускників до вузівських форм навчання;

– формування науково-теоретичної основи педагогічної діяльності, коли студенти більш інтенсивно засвоюють теоретичні знання із спеціально-предметних і психолого-педагогічних дисциплін;

– забезпечення функціональної зрілості і широкого використання готовності до керівництва самостійною навчальною діяльністю школярів (її розвиток збігається з періодом педагогічних практик, коли студенти опановують технологією реалізації особистісного підходу до організації самостійної пізнавальної діяльності).

Завдання вищої школи полягає в тому, щоб забезпечити атмосферу психологічної захищеності кожному студентові, створити такі умови за яких кожний майбутній фахівець міг би повірити у власні можливості, здібності, усвідомити свої сильні й слабкі сторони, відчуті потребу в професійному рості й самовдосконаленні власної особистості. Майбутньому вчителю важливо усвідомити, що бути особистістю – значить мати активну професійну позицію, здійснювати вільний вибір, приймати рішення, прогнозувати їхні наслідки, оцінювати отримані результати. Освітнє середовище вищої школи має закріплювати й розвивати позитивну мотивацію навчання, залучати до діяльності, у процесі якої студент був би суб'єктом навчальної роботи. Однією з умов високоякісної професійної підготовки майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти, на нашу думку, є залучення в активну пізнавальну діяльність кожного студента, застосування ними на практиці отриманих знань і чіткого усвідомлення, навіщо їм ці знання потрібні. Готовність студентів до нестандартного вирішення навчальних проблем є основою формування високого рівня їхнього професіоналізму, умовою професійного зростання, розвитку творчого потенціалу особистості.

Як свідчить шкільна практика, вчителі-початківці, володіючи гарною теоретичною підготовкою, нерідко відчують почуття невпевненості в реальних шкільних ситуаціях. Перебуваючи в стані того, кого навчають, виконуючи здебільшого завдання репродуктивного плану, вони не повною мірою усвідомлюють природу педагогічної праці. Перевага репродуктивної діяльності над творчим характером навчальної роботи призводить до неузгодженості «моделі професійної діяльності», що формується за роки професійно-педагогічної підготовки у вищій школі в свідомості майбутніх педагогів, за таких умов, в яких їм доводиться починати самостійну професійну діяльність. Їм часто не вистачає вміння застосовувати отримані у вищій школі теоретичні знання для вирішення професійних завдань, тобто вміння втілити свої знання в інструмент практичних дій. Як наслідок цих суперечностей – формалізм у педагогічній роботі, зниження інтересу до неї, підвищена стомлюваність і низька результативність професійної діяльності молодого вчителя.

Сучасною наукою доведено, що людина засвоює знання в тій мірі, в якій вона вирішує відповідні завдання, пов'язані або з відкриттям знання, або з оперуванням його інформаційними одиницями. Середовище, у якому відбувається творчий пошук, не тільки сприяє емоційному настрою, але й значною мірою визначає ефективність і якість знаходження нестандартних і оптимальних рішень у всіх аспектах педагогічної діяльності. Виникаючи на основі скрутних ситуацій, інтелектуальні завдання своєрідно моделюють процес творчого мислення, служать дієвим засобом його формування та розвитку у майбутніх педагогів.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Отже, професія вчителя вимагає нестандартних і швидких рішень, тому при підготовці педагогічних кадрів важливо приділяти увагу усвідомленню професійної перспективи, активізації пізнавальної діяльності та розвитку творчого потенціалу, які виступають важливою складовою змісту готовності до творчої професійної роботи з обдарованими дітьми.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ГІРНИЧОГО ПРОФІЛЮ НА ОСНОВІ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Тези присвячені проблемі використання геоінформаційних технологій як засобу формування екологічної компетентності майбутніх інженерів гірничого профілю.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Інженери гірничого профілю, або інженери з гірничих робіт, зайняті в Україні на підприємствах з видобутку залізної руди, руди кольорових і рідкісних металів, марганцевої та уранової руди, вугілля та інших нерудних корисних копалин є суб'єктами Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці», згідно з яким держава «сприяє розвитку вугільної і гірничодобувної промисловості та створює умови для високопродуктивної і безпечної праці на основі механізації та впровадження новітніх технологій у виробничі процеси» [1]. Правові та організаційні засади діяльності інженерів гірничого профілю визначає Гірничий закон України [2], згідно якого державна політика в гірничодобувній промисловості базується, зокрема, на принципах підвищення екологічної безпеки гірничих підприємств та забезпечення підготовки кадрів високої кваліфікації для гірничодобувних галузей. Зацікавленість України у збільшенні кількості інженерів проявляється, зокрема, у заходах із зовнішнього стимулювання абітурієнтів до вступу у вищі навчальні заклади (ВНЗ) на інженерні спеціальності шляхом надання додаткових пільг.

Метою Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року є: оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання шляхом широкого впровадження у навчально-виховний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та електронного контенту. А пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних ІКТ, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [3]. Тому сучасні технології навчання у вищій інженерній школі мають бути спрямовані на підготовку фахівця з високим рівнем професійної компетентності, професійно мобільного та здатного до навчання протягом всього життя.

Аналіз досліджень та публікацій. Різні аспекти професійної підготовки інженерів гірничого профілю досліджували: Н. М. Бідюк, Т. П. Медведовська (компаративний аналіз професійної підготовки), С. Є. Блохін, О. В. Дерев'янка (формування професійної компетентності), Л. І. Зотова, О. Ф. Іванов, О. О. Русанова, Л. М. Садрієва, Л. Б. Шумельчик (навчання з використанням засобів ІКТ), Ю. В. Байковський, О. Л. Герасимчук, Н. В. Журавська, С. О. Зелінська, О. М. Кривошапкіна, А. А. Насонова (педагогічна система забезпечення безпеки людини, формування екологічної культури та компетентності). Проблема формування екологічної компетентності фахівця була предметом дослідження на різних рівнях: на загальноосвітньому рівні екологічної культури та екологічної свідомості (С. В. Алексєєв, А. О. Глазачова, Л. С. Глушкова, Н. В. Груздева, С. В. Совгіра, М. К. Стоун (Michael K. Stone), Л. М. Титаренко, Л. С. Чопенко, Ю. О. Шаронова), на загально-професійному рівні екологічної грамотності (З. Барлоу (Zenobia Barlow), Г. М. Галієва, О. В. Гуренкова, Д. С. Єрмаков, С. О. Жданова, А. Н. Захлебний, К. О. Макарова, Н. В. Насурова, І. В. Петрухіна, В. І. Томаков) та на спеціальному професійному рівні екологічної компетентності (Є. Л. Базаров, К. Бофінгер (Carmel Bofinger), В. Ф. Буднік, О. В. Гагарін, О. О. Литвинова, З. Ю. Нефедова, Л. Є. Пістунова, О. М. Рябов, Б. Е. Харві (B. E. Harvey), А. Л. Хрипунова, О. О. Шульпіна).

Викладення матеріалу та результати. Особливо актуальним на даний час є використання ІКТ при вивченні професійно-спрямованих дисциплін студентами інженерних спеціальностей. Нагальною задачею є підготовка майбутніх інженерів з конструктивним, дослідницьким підходом до виконання професійних обов'язків, здатних самостійно розробляти технічні проекти, здійснювати управління на високому рівні. Це надає можливість визначити наступні підходи до навчання студентів інженерних спеціальностей:

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

- формування мотивації та активізація пізнавальної діяльності в навчальному процесі;
- професійна спрямованість навчального процесу;
- творчий підхід викладача до організації навчального процесу та формування творчого ставлення студентів до навчання в предметно орієнтованому комп'ютерному середовищі;
- комплексне застосування інтерактивних методів та засобів у навчальному процесі;
- системний контроль та оцінювання якості підготовки майбутнього інженера впродовж усього періоду навчання.

Розв'язання задачі формування екологічної компетентності інженера гірничого профілю вимагає обґрунтованого вибору засобів ІКТ, що сприяють формуванню екологічної компетентності. Масштабність робіт із оцінки дії гірничого виробництва на довкілля з урахуванням специфіки природно-кліматичних умов обумовила вибір геоінформаційних технологій – сукупності «методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання всеможливих повідомлень і даних» [4, с. 8] – для опрацювання даних спеціального виду (просторово-координованих). Тому під геоінформаційними інформаційно-комунікаційними технологіями (геоінформаційними ІКТ, геоінформаційними технологіями) будемо розуміти сукупність методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання просторово-координованих повідомлень і даних. Використання засобів геоінформаційних технологій у професійній діяльності інженера гірничого профілю забезпечує виконання основних екологічних вимог у сфері проведення гірничих робіт через: геомодельовання розташування виробничих підрозділів гірничого підприємства, дистанційний моніторинг застосування екологічно безпечних гірничих технологій на поверхні Землі, системний аналіз багаторівневої та різномірної геоінформації у процесі впровадження передових технологій проведення відкритих гірничих робіт, аерокосмічного зондування використання мінеральних відходів для повторної переробки, геоінформаційне картографування тощо.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Застосування екологічних геоінформаційних технологій у формуванні екологічної компетентності майбутніх гірничих інженерів є основою оптимального управління гірничодобувним підприємством, а також прогнозу і контролю стану довкілля, що приводить до раціонального економічно та екологічно збалансованого освоєння природних ресурсів в гірничодобувних районах. У зв'язку з цим соціальна значущість навчання геоінформаційних технологій майбутніх інженерів гірничого профілю відображає складову концепції сталого розвитку – сталий екологічний розвиток.

Тому, з'явилася необхідність розв'язання суперечностей між:

- вимогами до перебудови стандартів підготовки фахівців з вищою освітою на основі компетентнісного підходу та нерозробленістю системи компетенцій майбутнього інженера гірничого профілю;
- державним замовленням на підготовку компетентних фахівців, здатних забезпечити сталий екологічний розвиток гірничодобувної промисловості, та нерозробленістю цілісної системи формування екологічної компетентності майбутнього інженера гірничого профілю;
- потенціалом геоінформаційних технологій у навчанні майбутніх інженерів та нерозробленістю методики їх використання для формування екологічної компетентності майбутнього інженера гірничого профілю.

Список літератури:

1. Про підвищення престижності шахтарської праці : Закон України № 345-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 02.09.2008. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/>
2. Гірничий закон України: Закон № 1127-XIV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 06.10.1999. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1127-14>.
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України № 344/2013 [Електронний ресурс] // Президент України. – 25.06.2013. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
4. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах / М. І. Жалдак // Комп'ютер в школі та сім'ї. – 2013. – № 3. – С. 8–15.

ОРТОБІОТИКА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті актуалізовано проблему навчання майбутнього вчителя технікам ортобіотики задля збереження його особистого здоров'я у подальшій практичній діяльності. Уведення до навчальних планів із підготовки вчителя дисципліни «Педагогічна ортобіотика» дозволить сформуванню у випускників педагогічних навчальних закладів стійки навички збереження власного здоров'я, що неминуче позначиться і на якості життя самого вчителя, і на якості його професійної діяльності.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Складні умови існування сучасного українського суспільства, безумовно, матимуть свої негативні наслідки, що позначаться (та вже позначилися) на погіршенні здоров'я достатньо значної кількості населення нашої країни. Проблема здоров'язбереження нації, яка вже достатньо тривалий час широко обговорюється у науковому товаристві, стає нагальною в складних умовах сьогодення.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. У педагогічних розвідках проблема здоров'язбереження розглядається переважно у двох ракурсах: як формування культури здоров'я учнівської молоді та як збереження професійного здоров'я вчителів-практиків переважно в аспекті запобігання кризі емоційного вигорання з подальшим її подоланням. Серед значної кількості наукових публікацій, що присвячені питанню готовності майбутнього вчителя до здоров'язбережувальної діяльності, на нашу думку, значно рідше звертається увага на формування в майбутнього вчителя вмінь/навичок збереження здоров'я власного. Актуалізація саме цього аспекту є метою публікації.

Викладення матеріалу та результати. Професія вчителя надзвичайно складна та відповідальна, економічно неприваблива та непопулярна. Таке ставлення до професії обумовлено низкою об'єктивних чинників сучасності та суб'єктивним досвідом практично кожної людини, якій довелося відчувати тиск знервованого (але досвідченого та авторитетного) шкільного вчителя. За час своєї роботи у тривалій нервовій напрузі вчитель знаходиться під загрозою набуття значної кількості професійних захворювань: нервові розлади, порушення серцево-судинної системи, остеохондроз, порушення обміну речовин, системи травлення, захворювання верхніх дихальних шляхів, патологія зору (М. Смірнов). Приєднуємося до думки тих вітчизняних дослідників (Г. Воскобойнікова, Г. Мешко, Д. Цись та ін.), які вважають за необхідне проведення пропедевтичної здоров'язбережувальної підготовки сучасного студента/майбутнього педагога. Завдання педагогічної освіти – підготувати майбутнього вчителя до здійснення його професійної діяльності не лише як фахівця, а як людини, здатної ефективно, якісно та творчо цю діяльність здійснювати. Вважаємо, що одним із засобів такої підготовки може бути введення (до варіативної частини навчальних планів із підготовки фахівців-вчителів) спеціального курсу «Педагогічна ортобіотика». Ортобіотику складно назвати новим науковим напрямом, оскільки у її витоків стоїть І. Мечников («Етюди про природу людини», 1903 р.; «Етюди оптимізму», 1907 р.; «Сорок років пошуку раціонального мислення», 1913 р.). Це наука про можливість довгого та щасливого життя людини, наука про подолання страху смерті шляхом усвідомлення її природної функції – завершення циклу ортобіозу; мистецтво повноцінного, тривалого та енергійного життя. Огляд сучасних публікацій дозволяє узагальнити: науковці стверджують, що ортобіотика – наука про самозбереження здоров'я, яка пропонує людині засоби практичного оволодіння технікою збереження власного здоров'я (фізичного, психічного, розумового та духовного) задля продовження продуктивного та оптимістичного людського життя.

Висновки та напрям подальших досліджень. «Педагогічна ортобіотика» як навчальна дисципліна у педагогічному освітньому закладі повинна бути спрямована на збереження професійного здоров'я майбутнього вчителя шляхом набуття сучасними студентами необхідних знань та вмінь із питань збереження та зміцнення власного здоров'я, що сприятиме їх продуктивній професійній діяльності, довгому, повноцінному та гармонійному життю. Створення такої програми та її впровадження в освітній процес педагогічних навчальних закладів – запорука здоров'я вчителя, що є однією з умов здоров'я майбутнього покоління.

ЗАСТОСУВАННЯ МІНІ-ПРОЕКТІВ ЯК ЗМІСТОВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СКЛАДНИКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРАНТІВ

У тезах розкривається проблема застосування міні-проектів як змістовно-процесуального складника розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей магістрантів.

Відомо, що проектне завдання завжди вимагає великого проміжку часу для виконання, передбачає декілька варіантів звітності (веб-сторінка, відео, презентація тощо), а також кількість учасників більше від одного. Задля розвитку ІК-компетентностей магістрантів доцільно звернути увагу саме на метод міні-проектів. У нашому дослідженні пропонуємо дотримуватися таких критеріїв при розробленні завдань до міні-проектів: наявність індивідуального завдання для кожного студента групи; наявність розробленого прикладу міні-проекту на певну тему; оформлення результатів у вигляді схеми-ілюстрації до теми; форма звітності – презентація міні-проекту на відповідному занятті у якості наочного матеріалу.

Завдання у вигляді міні-проекту значно полегшує засвоєння навчального матеріалу студентами та вмотивовує їх до застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою розв'язання поставлених навчальних завдань.

Для створення міні-проекту актуально обрати таке програмне забезпечення як Microsoft Office Publisher – це утиліта пакету Microsoft Office, за допомогою якої можна створювати оригінальні публікації, використовуючи графічні та текстові матеріали різного типу.

Дана програма надає широкі можливості для проектування різних типів наочної інформації (буклети, схеми, візитні картки тощо), а також редагування вже наявних публікацій. Microsoft Office Publisher характеризується такими можливостями та особливостями: включає об'ємну бібліотеку готових шаблонів, що значно полегшує роботу з графічними матеріалами; дозволяє створювати різні типи кольорового оформлення проекту (більше 70), які можна попередньо переглянути завдяки спеціальним опціям та обрати один із варіантів; включає функцію перевірки макетів на предмет наявності поширених помилок та виправлення їх до завершення роботи; дозволяє зберігати файли в стандартних форматах, зокрема PDF та JPEG, що дозволяє зручно використовувати створені проекти, адже дані формати є загальноприйнятими та підтримуються більшістю програм, то ж готовий проект можна додавати до презентацій, статей та текстових документів.

Демонстрація наочного прикладу міні-проекту у ході лекційного заняття окреслить студентам дидактичну мету виконання даного типу завдань – застосування міні-проектів у якості наочного навчального матеріалу на заняттях. Така застосовуваність міні-проекту вмотивовує студентів до активної навчальної діяльності, зокрема самостійної, взаємодії з викладачем та одногрупниками, з інформацією та сучасними технологіями навчання. Процес розробки схеми-ілюстрації має значний вплив на пізнавальні процеси магістрантів, адже виконання даного типу проектного завдання вимагає від них не лише володіння інформацією, а й умінь проаналізувати її, узагальнити, інтерпретувати та зробити висновки.

Отже, студентські міні-проекти виконують одразу декілька призначень: мотивація до застосування сучасних ІКТ для розв'язання навчальних завдань; залучення магістрантів до активної діяльності, зокрема самостійної, та різносторонньої взаємодії у навчальному процесі шляхом надання їм можливості зробити свій внесок у формування лекційного матеріалу; активізація пізнавальних процесів магістрантів під час виконання проектного завдання; формування ІК-компетентностей магістрантів під час розробки власного міні-проекту тощо.

РОЛЬ КУЛЬТУРОЦЕНТРИЗМУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ

Акцентовано увагу на реалізації культууроцентризму в нинішній освітній системі. Розглянуто значення культууроцентризму. Висвітлено деякі дослідження науковців у контексті культууроцентризму.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Значні соціально-економічні зрушення, прискорення інформаційних процесів у всіх сферах суспільства, посилення значення культури суттєво вплинули на формування та становлення освітньої парадигми у суспільстві. Пріоритетним культурним завданням залишається збереження та відтворення традицій, звичаїв, збагачення духовно-моральних цінностей в освітньому середовищі суспільства та виховання «духовного інстинкту» [3, с. 323], який допоможе знайти вищий сенс життя. Нинішня освіта потребує реалізації культууроцентризму.

Аналіз досліджень та публікацій. Культууроцентризм є фундаментальною парадигмою гуманістичних освітніх напрямків. Найбільш впливовими представниками культууроцентризму є П. Бурд'є, А. Дістервег, Е. Дюркгейм, які вважають, що освіта є соціокультурним феноменом. У рамках цієї парадигми, культууроцентризм передбачає розуміння освіти і виховання як найважливіших соціальних інститутів культурної спадкоємності, розширення гуманітарних процесів шляхом органічного включення в освітній процес духовно-морального потенціалу культури.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Завдання дослідження полягає у з'ясуванні значення культууроцентризму в освітній системі суспільства.

Викладення матеріалу та результати. Видатний педагог А. Дістервег, який започаткував принцип культууровідповідності, зазначає, що людство, народ, покоління повинні розглядатися як культурна спадщина наших нащадків. Це та основа, що створює та розвиває освітнє середовище, в яке вступає кожна людина. А. Дістервег закликав до того, щоб педагоги враховували запити та вимоги середовища, часу, звичаїв, а також традиції, які людством уже досягнуті [1, с. 228–231]. Е. Дюркгейм відмічає, що звичаї і погляди, які визначають освітню систему, є продуктом спільного життя, вираженням потреб і практики попередніх поколінь. Увесь минулий досвід людства, вся наша історія, історія народів, які жили до нас, сприяє визначенню сучасної освітньої системи [2, с. 1–10]. Відомий вітчизняний вчений О. Запесоцький пише: «Культуроцентризм – це набуття національно-культурної ідентичності (справжності) освіти, здійснення її специфічного призначення, яке проявляється вже на рівні первинного сенсу понять, що утворюють категоріальне поле освітньої діяльності» [3, с. 314]. Згідно з О. Запесоцьким, найважливішими методологічними принципами культууроцентризму є відповідність змісту освіти характеристикам вітчизняної культури, оптимізація вузівського освітнього середовища, наявність духовно-моральних референтів. Вони є формою духовної рефлексії, результатом людської творчості та тим інтелектуальним контекстом, який задає критерії особистісного розвитку та визначає успішність соціалізації людини. Культууроцентризм забезпечує безперервність людського самовдосконалення, не ставлячи жорстких критерій до особистісного розвитку людини [3, с. 318–324].

Висновки та напрямки подальших досліджень. Отже, сучасній освітній парадигмі необхідно прагнути до реалізації культууроцентризму під час навчання та виховання майбутнього покоління, сприяти засвоєнню загальнолюдських цінностей, норм, традицій, звичаїв, узгоджувати свої дії з вимогами часу та культури. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні культуурологічного підходу щодо формування професійної культури майбутніх вихователів в освітньому процесі вищої педагогічної школи.

Список літератури:

1. Дістервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дістервег. – М., 1956. – 378 с.
2. Дюркгейм Э. Социология образования / Э. Дюркгейм; [Пер. с фр. Т. Г. Астаховой]. Науч. ред. В. С. Собкин, В. Я. Нечаев. – М. : ИНТОР, 1996. – 340 с.
3. Запесоцкий А. С. Образование: Философия, культурология, политика / А. С. Запесоцкий. – М., 2003. – 456 с.

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО
НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ**

У статті аналізуються роль та місце диференційованого підходу у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва, висвітлюється специфіка зовнішньої та внутрішньої диференціації навчального процесу. Підкреслюється важливість застосування внутрішньої диференціації для розкриття пізнавальних можливостей, прояву художніх здібностей студентів мистецьких спеціальностей. Акцентовується увага на певних процесуальних особливостях застосування диференційованих завдань та доборі оптимальних критеріїв оцінки навчальної діяльності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Реформування вітчизняної вищої школи на засадах компетентнісного підходу спонукає теоретиків та практиків вищої педагогічної освіти до пошуку нових резервів забезпечення гарантованої якості фахової підготовки. Зовнішніми стимулами для таких пошуків стали прийняття Закону України «Про вищу освіту» (Редакція від 01.01.2015, підстава 76–19), узгодженого з рекомендаціями ЄС, та розгортання процесів оптимізації мережі вищих навчальних закладів. Внутрішня підстава – потреба забезпечення якості фахової підготовки бакалаврів та магістрів вищих педагогічних закладів освіти, виходячи з нових освітніх стандартів, та в цілому – якість освітньої діяльності, яка в сучасних нормативних документах визначається як «рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [3].

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Проблема забезпечення якості фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів була у центрі уваги багатьох педагогів, дидактів вищої школи, – С. Архангельський, С. Гончаренко, І. Кобиляцький, А. Кузьмінський, З. Курлянд, В. Лозова є фундаторами дидактики вищої, науковцями, що заклали підґрунтя для теоретичного осмислення проблем учіння та викладання, численних взаємозв'язків і взаємовпливів навчального процесу вищої школи та низки соціально-економічних, соціокультурних, політичних факторів.

Мета статті – висвітлити роль і місце диференційованого навчання у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Завдання публікації: з'ясувати особливості зовнішньої та внутрішньої диференціації у процесі фахової підготовки студентів факультету мистецтв (художньо-графічне відділення), конкретизувати чинники, які є спонукальними для застосування внутрішньої диференціації.

Викладення матеріалу та результати. Художньо-графічний напрям фахової підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів за своїми організаційно-структурними особливостями зумовлює широке застосування диференційованого навчання. Різні аспекти організації та здійснення фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей висвітлюються в роботах О. Гайдамаки, А. Дейнеки, О. Кайдановської, С. Коновець, Є. Шорохова, Л. Масол, В. Щербини. Методичні пошуки цих учених детерміновані загальними ідеями про роль і місце мистецтв у всебічному гармонійному розвитку та становленні особистості (І. Зязюн, О. Кібрік, О. Отич, Б. Неменський, О. Рудницька). Не зважаючи на суттєвий науково-теоретичний та методичний доробок, безумовно, мають рацію ті вчені (Л. Панкратова), які стверджують, що зміст і методика викладання образотворчого мистецтва в педагогічному вищому навчальному закладі дещо відстають від тенденцій, які окреслилися в останні роки в педагогіці вищої школи та в мистецькому житті суспільства.

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Як відомо, диференційований підхід – «загальний методичний принцип навчання, що передбачає використання різноманітних методів і прийомів навчання у залежності від мети навчання, виду навчальної діяльності, етапів навчання...» [4, с.77]. Сам термін «диференційоване навчання» (від лат. differentia – різниця [1]) тлумачиться по-різному ученими. На суто організаційних підставах наголошує С. Гончаренко: «розподіл навчальних планів і програм... виокремлення й посилення провідних, профілюючих навчальних предметів, яке не суперечить принципу єдності навчання, оскільки при цьому забезпечуються встановлені державні стандарти» [1, с. 95].

Ці визначення характеризують зовнішню диференціацію навчальної діяльності студентів, яка є домінантною саме для студентів факультету мистецтв (робота в майстернях, групова діяльність тощо). У дидактиці вищої школи досліджено особливості застосування як зовнішньої, так і внутрішньої диференціації. Остання в основному розуміється як така організація навчального процесу, за якої враховуються індивідуальні особливості суб'єктів учіння, вона є певною мірою дотичною до поняття «індивідуалізація навчання». За визначенням М. Скаткіна, диференційоване навчання відбувається там і тоді, коли враховуються індивідуальні відмінності суб'єктів учіння. Саме резерви внутрішньої диференціації варто активізувати у процесі викладання студентам факультету мистецтв таких фахових дисциплін, як «Живопис», «Графіка», «Композиція», «Рисунок».

Особливості застосування внутрішньої диференціації у навчальному процесі художньо-графічного відділення факультету мистецтв зумовлені потребою здійснювати таку організацію навчання, яка дає можливість кожному студенту оволодіти певною порцією навчального матеріалу за рівнем, не нижче базового, залежно від творчих здібностей та індивідуальних особливостей. Також внутрішня диференціація навчального процесу спонукає викладача послуговуватися такими критеріями оцінки навчальної діяльності студентів, як:

- індивідуальні зусилля студента в оволодінні навчальним матеріалом;
- творче застосування набутих умінь та навичок у різних видах мистецької діяльності;
- гнучкість, нетривіальність, нешаблонність мислення студентів, що проявляється при виконанні практичних (творчих) завдань різних видів.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Отже, нині диференційований підхід та внутрішня диференціація навчання у межах предметної підготовки студентів факультету мистецтв (художньо-графічне відділення) відіграють роль провідного твірного механізму, що дозволяє розкрити внутрішні резерви фахової підготовки студентів, забезпечує індивідуально-особистісну спрямованість навчального процесу та сприяє розкриттю пізнавально-творчих здібностей, таланту та обдарувань майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в розробці механізмів реалізації диференційованого підходу у предметному середовищі окремих навчальних дисциплін факультету мистецтв, створенні науково-теоретичного підґрунтя для оптимальної інтеграції психолого-педагогічних здобутків та мистецької освіти.

Список літератури:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – С. 95.
2. Закон України «Про вищу освіту» (Редакція від 01.01.2015, підстава 76–19). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Лингводидактический энциклопедический словарь / Под ред. А. Н. Щукина. – Москва : Астрель : Хранитель : 2007. – 77 с.

РОЗВИТОК ІДЕЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ: ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ

У статті представлені наявні в сучасній педагогічній науці погляди вчених щодо виокремлення періодів розвитку ідей здоров'язбереження у вітчизняному освітньому дискурсі.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Кризовий стан здоров'я нації та збільшення кількості захворювань серед підростаючого покоління – проблема, яка знаходиться в епіцентрі уваги держави. Впродовж останніх десятиріч було ухвалено низку державних програм, спрямованих на формування у молоді навичок здорового способу життя, які на жаль значною мірою не поліпшили ситуацію, що спонукає науковців до пошуку ефективних засобів протидії негативній тенденції.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Педагогічна спільнота уважно ставиться до проблеми збереження здоров'я учнівства, про що свідчить поширеність цієї теми у дисертаційних розвідках. Так, впродовж 2004–2014 рр. у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук НАПН України було затверджено 11132 теми, що мають у назві слово «здоров'я» (чи похідні від нього словоутворення). Попри такий значний науковий інтерес до цієї теми власне історичний бік проблеми залишився малодослідженим, а отже, і недостатньо врахованим. *Метою статті* є виявлення наявних у сучасному педагогічному дискурсі варіантів періодизації розвитку ідей здоров'язбереження.

Викладення матеріалу та результати. Звернення до значної кількості наукових публікацій із валеологічної проблематики, дозволяє стверджувати таке: по-перше, у своїх наукових дослідженнях вчені дуже широко описують процес становлення ідей здоров'язбереження в освіті, починаючи його відлік від стародавніх часів існування східних цивілізацій; по-друге, вітчизняний досвід формування ідей здоров'язбереження вивчений недостатньо. Можемо назвати лише дві роботи сучасних науковців, які проводять свої дослідження на вітчизняному історико-педагогічному матеріалі із обґрунтуванням етапів розвитку аналізованого педагогічного явища. Це роботи Т. Єрмакової та В. Шахненка. Т. Єрмакова у своєму дослідженні ідей формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці зосереджує увагу на другій половині ХХ століття та виокремлює тут три етапи: формування педагогічної проблеми (50–60-ті рр. ХХ ст.), її розвиток (70–80-ті р.) та системний підхід до її розв'язання (90-ті рр. ХХ ст.). Спираючись на об'ємний фактологічний матеріал, дослідниця виокремлює вказані вище етапи із урахуванням «особливостей суспільно-політичного, економічного та культурного розвитку країни, взаємозв'язку державної освітньої політики та суспільно-педагогічного руху, розвитку педагогічної науки». Періодизацію Т. Єрмакової можна уточнити, спираючись на більш раннє (2008 р.) дослідження В. Шахненка, який у розвиткові «валеологічної думки, провадження в системі освіти здоров'я і життєзберігаючих предметів в Україні» часів незалежності виділяє два етапи: «з 1986-го до 2000-го і з 2001-го по даний (2008. – Л. К) час». Нижня межа першого етапу пов'язується дослідником із датою Чорнобильської катастрофи, яка серед іншого призвела до змін у ставленні до здоров'я; верхня межа першого етапу (і одночасно – нижня другого етапу) пов'язана із розробкою «Державного стандарту початкової загальної освіти», «який вказував, що Освітня галузь “Здоров'я і фізична культура” забезпечує свідоме ставлення учнів до свого здоров'я, сприяє фізичному розвитку, формує основи здорового способу життя».

Висновки та напрям подальших досліджень. Проведений аналіз дозволяє зробити припущення (яке надалі слід підтвердити чи спростувати), що головною причиною наявності значної кількості невирішених аспектів проблеми є її зв'язок із поширеним розумінням здоров'я лише як «культури здоров'я фізичного» та відповідним обмеженням підготовки майбутніх учителів «Основ здоров'я» галузю знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» (0102).

О.М. БОНДАРЕВСЬКА, здобувач кафедри педагогіки
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ САМОСТІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У тезах розкрито сутність поняття «самостійно-пізнавальна діяльність студентів» як психолого-педагогічна проблема.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Самостійно-пізнавальна діяльність студентів на протязі багатьох років була предметом досліджень таких наук як педагогіка і когнітивна психологія. Так в літературі зустрічаються такі терміни, як самостійне, саморегульоване, самостійно контрольоване, самоорганізоване, автономне, аутодидактичне, відкрите, самовизначене та незалежне навчання. Різні визначення залишаються взаємозамінюваними для різноманітних сутностей та акцентів розгляду самостійного навчального процесу, в якому той, хто навчається «приймає істотні рішення з приводу того, що, коли, яким чином та в якій послідовності він вивчатиме, а також наскільки вагомим буде вплив, та його наслідки» [2, с. 238].

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Феномен самостійно-пізнавальної діяльності з давніх давен викликав інтерес видатних вчених-педагогів. Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський у своїх працях підкреслювали особливу роль самостійної роботи у навчально-пізнавальній діяльності людини. Великий внесок у розвиток ідей самостійно-пізнавальної діяльності зробили такі вчені як Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін. Особливої уваги заслуговують праці пов'язані з організацією самостійно-пізнавальної діяльності вітчизняних науковців, зокрема, В. Бебих, В. Буряк, М. Гарунов, Є. Голант, Н. Голівер, С. Заскалета, М. Князян, В. Козаков, О. Малихін, Р. Мікельсон, О. Молібог І., Огородніков, П. Підкасистий, М. Смірнова, Г. Щукіна.

Зважаючи на аналіз вище згаданих наукових праць необхідно відмітити, що не існує єдиної спільної думки щодо визначення поняття самостійно-пізнавальної діяльності, тому мета цих тез полягає в тому, щоб розкрити та проаналізувати феномен самостійно-пізнавальної діяльності студентів з психолого-педагогічної точки зору.

Викладення матеріалу та результати. Відповідно до вимог Болонського процесу, самостійна робота – це «основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача» [1, с. 320]. Активне наукове обговорення феномена самостійно-пізнавальної діяльності студентів почалося на початку сімдесятих років, як відмова від біхевіористської моделі та одночасне звернення до когнітивного та соціально-когнітивного підходів [2].

Трактування «самостійності» привело дослідників до спроби відобразити в понятті «самостійна діяльність» не лише зовнішні, але й внутрішні ознаки, не просто засвоєння знань, а обов'язкове їх творче перетворення. Пізнавальна самостійність і самостійність знаходяться у відношенні частини й цілого. Самостійно-пізнавальна діяльність може виникнути в результаті внутрішнього спонукання, мотивації студентів чи стимулюватися зовнішніми вимогами, умовами, що можуть викликати позитивний або негативний ефект. Існує два види навчальної діяльності: перший розрахований на діяльність пам'яті (використання матеріалу, викладеного в підручниках та інших джерелах); другий розрахований на діяльність мислення і творчої уяви (творче перетворення засвоєних знань та набуття вмінь і навичок самостійно набувати знання).

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Самостійно-пізнавальна діяльність – це, в першу чергу, самоосвіта в процесі якої формується навчальна самосвідомість. Студент стає творчою особистістю, яка чітко усвідомлює мотив, мету, способи та прийоми отримання знань. Виступаючи суб'єктом навчальної діяльності, студент самостійно займається організацією, спрямуванням та контролем процесу навчання. Самостійно-пізнавальна діяльність нерозривно пов'язана з професійною спрямованістю та значно підвищує професійні мотиви студентів.

Висновки та напрям подальших досліджень Отже, за підсумками проаналізованих робіт вчених-педагогів в області самостійно-пізнавальної діяльності, та синтезу положень про структуру діяльності з точки зору психології, синтезуємо результати у власне визначення поняття «самостійно-пізнавальна діяльність». Ми дотримуємось думки, що самостійно-пізнавальна діяльність представляє собою процес свідомого набуття знань особистістю, без допомоги з боку інших, використовуючи власний досвід, в результаті якого в мозку людини відображаються предмети та явища дійсності. Різниця самостійно-пізнавальної діяльності від будь-якої іншої полягає в тому, що якщо в другій головним результатом є конкретний продукт, а зміна людини (научіння, розвиток) відбувається стихійно, то в першій головним продуктом виступає дійсний, не стихійний розвиток, зміна її суб'єкту.

Список літератури

3. Кремень В.Г. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / [за ред. Василя Григоровича Кременя; кол. авт.] – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
4. Fridrich, H.F., Mandl, H. (1990). Psychologische Aspekte autodidaktischen Lernens. In: Unterrichtswissenschaft, Heft 3, S. 197-218. Weinheim, Juventa.

УДК 81'373.46:811.161.2

Т. В. Мелкумова

к. філол. н., ст. викладач кафедри
інженерної педагогіки та мовної підготовки
Державний вищий навчальний заклад
«Криворізький національний університет»
melkumovatetyana@rambler.ru

РОБОТА З ТЕКСТОМ ЗА ФАХОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ЗІ СТУДЕНТАМИ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядається методична проблема мовної підготовки іноземних студентів. Підкреслюється, що вивчення української мови як іноземної має бути скероване на формування фахової компетентності студентів, на підготовку їх до різних комунікативних ситуацій у професійній галузі, на оволодіння мовою в тісному зв'язку з майбутньою спеціальністю.

Мовна підготовка іноземців, що навчаються в українських вишах, повинна мати міцний зв'язок із майбутньою фаховою діяльністю студентів, включати основні мовні одиниці, поняття, факти, закономірності для забезпечення формування мовленнєвих умінь і навичок іноземних студентів у аспекті певної професійної галузі. Вивчення української мови як іноземної має бути скероване на формування фахової компетентності студентів, на підготовку їх до різних комунікативних ситуацій у професійній царині, на розвиток навичок іноземців з використання мовних знань у майбутній діяльності.

Лінгводидактика пропонує різноманітні методи та прийоми викладання української мови іноземним студентам. Граматичні й текстові матеріали розробляють для навчання студентів-іноземців такі методисти, як: Л. Азарова, Х. Бахтіярова, С. Воробійова, Н. Зайченко, І. Зозуля, О. Коньок, Р. Кривко, Н. Лисенко, С. Лукашевич, І. Майданюк, Є. Світлична, С. Смоленський, Л. Солодар, Т. Цапко й ін. У сучасній

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

системі освіти відбувається зміна мотивації засвоєння української мови як іноземної, що викликає необхідність оптимізації технологій її навчання, зокрема формування мовної компетенції як складової професійної компетенції. Актуальність нашої розвідки визначається новітніми вимогами, спрямованими на вдосконалення національної системи освіти загалом і фахової підготовки студентів зокрема. На думку К. Кусько, «текст за фахом – це передусім засіб становлення та розвитку професійної, точніше мовнопрофесійної майстерності» [2, с. 13].

Навчальний матеріал для занять з української мови варто поєднувати з матеріалом інших вузівських дисциплін, звертаючи при цьому увагу на засвоєння змістового компонента. Важливим етапом формування мовної особистості майбутнього фахівця є робота з термінами. І якщо на підготовчому відділенні на заняттях з української мови слухачі вивчають в основному загальноживану лексику [1], то на I курсі певний відсоток лексичної роботи стосується професійної лексики. Нові слова, зокрема терміни, бажано вводити під час роботи з текстами, щоб іноземні студенти могли сприймати лексеми й з урахуванням морфологічних характеристик і синтаксичних функцій. Це полегшує студентам-іноземцям подальше оперування новими словами. Так, на занятті зі студентами інженерно-економічного факультету можна працювати з текстом про міжнародні валютні відносини:

Міжнародні валютні відносини – сукупність економічних відносин між країнами, юридичними й фізичними особами, міжнародними економічними, фінансово-кредитними організаціями щодо функціонування та розвитку валюти. Через міжнародні валютні відносини здійснюються платіжні й розрахункові операції у світовому господарстві.

При проведенні валютних операцій укладаються валютні угоди, які є домовленостями про обмін грошей однієї країни на гроші іншої. При цьому з'являються поняття «валютний курс» і «валютний паритет».

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошовій одиниці іншої країни. Валютний паритет є співвідношенням між валютами різних країн, що встановлюється законодавчо. Валютні паритети знаходяться в основі валютних курсів, які інколи відхиляються від паритетів.

При «золотому стандарті» валютні паритети визначалися шляхом співвідношення кількості грошового металу, якій відповідали грошові одиниці, а за Бреттон-Вудською системою – ще й шляхом співвідношення з доларом. З 1978 року валютні паритети встановлюються на базі спеціальних прав запозичень (СПЗ). СПЗ є міжнародними резервними коштами, які призначаються, наприклад, для розрахунків із Міжнародним валютним фондом.

Однією з характерних рис валюти є її котирування, тобто здатність оцінюватись. На практиці під валютним котируванням розуміють установлення курсів іноземних валют згідно з діючими законодавчими нормами та практикою. Розглядають пряме й непряме котирування. Прямим котируванням є вираження одиниці іноземної валюти в національній, непрямим – вираження одиниці національної валюти в іноземній.

До важливих характеристик валюти належить здатність валюти обмінюватися на інші валюти. Така здатність називається конвертованістю валюти. Валюти бувають вільно (повністю) конвертованими, частково конвертованими й неконвертованими. Вільно конвертовані валюти обмінюються на інші валюти; частково конвертовані валюти – це валюти, які обмінюються тільки на деякі інші валюти; неконвертовані валюти – це валюти, які функціонують тільки в межах однієї країни й не обмінюються на інші валюти.

У межах поняття конвертованості валют існує поняття резервної валюти. Резервна валюта – це валюта, яка використовується для обслуговування міжнародних

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

розрахунків при зовнішньоторговельних операціях, іноземних інвестиціях і при визначенні світових цін. Роль резервних валют виконують долар США, фунт стерлінгів, євро та японська ієна.

Формою існування валютного курсу є валютний режим. Фіксований режим передбачає здійснення обміну однієї валюти на іншу на основі чітко визначеного валютного (раніше золотого) паритету.

Плаваючий режим передбачає обмін однієї валюти на іншу залежно від попиту та пропозиції.

До понять, які допомагають краще зрозуміти міжнародні валютні відносини, належить поняття валютної зони.

Особливості валютних зон: підтримання всіма учасниками валютної зони твердих курсів своїх валют відносно основної валюти; здійснення зміни курсів національних валют відносно інших валют тільки за згодою держави основної валюти; зберігання в банках країни основної валюти більшої частини національних валютних резервів; вільний обмін між собою валют країн-учасниць валютної зони; вільних рух коштів у межах зони та наявність обмежень відносно третіх країн; зосередження зовнішніх рахунків країн-учасниць у банках країни, яка очолює валютну зону.

Найбільшими валютними зонами у світі є стерлінгова зона, доларова зона й зона євро.

Основними формами валютної системи є національна та світова. Виділяють також регіональну валютну систему.

Світова й регіональна валютні системи є формами організації міжнародних валютних відносин.

Національна валютна система – це форма організації валютних відносин країни, яка визначається її валютним законодавством.

Світова валютна система – це форма організації валютних відносин у межах світового господарства, яка функціонує на підставі юридичних норм, угод і законів між країнами.

Третьою основною формою валютної системи є регіональна.

Найбільшого розвитку вона набула в Європейському Союзі.

Після прочитання тексту й опрацювання нових слів можна запропонувати студентам виконати такі завдання: виділити терміни; визначити їх частиномовну приналежність; з'ясувати граматичні категорії окремих термінів; здійснити вправи граматичного характеру, наприклад, для закріплення тем «Відмінювання іменників», «Дієвідмінювання» тощо.

Отже, важливим етапом мовної підготовки іноземних студентів є робота з текстами за фахом. Опрацювання термінів є дієвим чинником поглиблення мовних знань і професійного розвитку іноземних студентів.

Подальші розвідки з окресленої проблеми стосуватимуться тематики текстів, видів дотекстових і післятекстових завдань.

Список літератури

1. **Азарова Л. Є.** Українська мова для слухачів-іноземців підготовчого відділення : збірник вправ і завдань : навч. посібник / Л. Є. Азарова, І. Є. Зозуля, Л. В. Солодар. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 121 с.
2. **Кусько К. Ф.** Лінгвістика тексту за фахом / К. Ф. Кусько // Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов у вузі : колективна монографія. – Львів : «Світ», 1996. – 73 с.

ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МЕНЕДЖЕР ОСВІТИ»

Розглянуто та проаналізовано сутність поняття «менеджер освіти» у контексті його доцільності використання у педагогічній теорії та практиці.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Одним із актуальних напрямів реформування системи управління закладами національної освіти є удосконалення професійної майстерності педагогічних і керівних кадрів, на які відтепер покладена провідна роль у здійсненні інноваційних перетворень у галузі освіти. Нині система підготовки професійних керівників в Україні лише формується. В усіх сферах народного господарства, зокрема в системі середньої освіти, практично немає професійних керівників і менеджерів. Тому поняття «керівник» і «менеджер» у нинішній ситуації можуть бути синонімічними лише умовно.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Аналіз літературних джерел з проблеми менеджменту освіти, зокрема з визначення сутності його понятійного апарату показав, що в існуючих публікаціях вона розкрита не в повному обсязі. Серед зарубіжних та вітчизняних вчених, які досліджують проблему менеджменту освіти, можна виокремити таких: Г. Єльнікова, Л. Карамушка, О. Мармаза, І. Маслікова, В. Симонов та ін.

Викладення матеріалу та результати. За даними А. Найна, поняття «менеджер» використовувалося в англійській лексиці ще на початку XIX століття. Сучасного значення воно набуло в другій чверті XX століття. Кожний керівник освітньої установи, здійснюючи управлінсько-педагогічні функції, домагаючись позитивного кінцевого результату розвитку своєї організації, практично виступає в ролі менеджера, хоча теоретично може бути мало обізнаним з питань наукового обґрунтування технології менеджменту.

Слід зауважити, що в організаційній структурі сфери національної освіти розрізняють педагогічні системи, що функціонують на різних рівнях, а саме, макро-, мезо- і мікрорівнях. Виходячи з цього у педагогічному менеджменті як правило розглядають дві педагогічні системи: 1) що функціонує на мікрорівні – «педагог-учень» у навчально-виховному процесі; 2) цілісну педагогічну систему – «навчально-виховний заклад». Через це розрізняють поняття «менеджер освіти», «менеджер навчально-пізнавального процесу» і «менеджер навчально-виховного процесу» (В. Крижко, Є. Павлютенков, В. Симонов).

Так, поняття «менеджер освіти» визначають, як особу, яка професійно здійснює функції педагогічного менеджменту на рівні будь-якої педагогічної системи. Сутність поняття «менеджер навчально-пізнавального процесу», характеризують як вчителя, вихователя, викладача, який виступає в професійній ролі суб'єкта системи управління навчально-пізнавальною діяльністю тих, кого він навчає і виховує. В свою чергу, поняття «менеджер навчально-виховного процесу» обґрунтовують, як керівника закладу освіти що виступає в професійній ролі суб'єкта системи управління навчально-виховною (педагогічною) діяльністю працівників освіти.

Водночас, дослідниками акцентується увага на тому, що вчителя необхідно розглядати не як менеджера, а лише як працівника, в діяльності якого проявляються функції менеджера, що і становить сутісну особливість організації освіти.

Варто підкреслити, що професійні менеджери – це першокласні фахівці й у сфері безпосереднього управління, й у сфері тієї конкретної галузі, якою вони керують.

Висновки та напрями подальших досліджень. Таким чином, нами було з'ясовано сутність поняття «менеджер освіти» в контексті можливості й доцільності його використання в педагогічній практиці, щодо працівників освітніх організацій, які реалізують управлінсько-педагогічну діяльність.

РОЗРОБКА МОБІЛЬНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНЯТ НА ПЛАТФОРМІ ANDROID

Розглянуто особливості мобільних додатків для дошкільнят, вимоги до додатків, що розроблені для формування елементарних математичних уявлень, особливості розробки мобільного додатку «Математика для дошкільнят», проаналізовано обрані програмні засоби.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Термін «мобільність» для пересічної людини вже не є неологізмом – у повсякденний ужиток міцно увійшло словосполучення «мобільний пристрій». Саме тому розробка додатків для мобільних пристроїв є актуальним питанням. Особливої уваги серед розмаїття додатків потребують такі, що призначені для наймолодшої вікової категорії – дошкільнят. Дуже важливо, щоб, окрім розважальної, вони виконували ще й навчальну функцію, адже малюкові повинно бути і цікаво, і корисно. Найбільша складність у створенні таких додатків – це розробка педагогічної складової. Потрібно, продумати, які саме навички розвиває та чи інша програма у дитини, чого вона вчить. Ще однією вимогою є можливість безпосередньої участі батьків у розвитку дитини (наприклад, шляхом озвучування додатку або ж перегляду звітів).

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Серед мобільних додатків, що призначені для дошкільнят, можна виокремити: ігри, аудіо казки, розмальовки та навчальні (здебільшого спрямовані на вивчення мов або формування математичних здібностей). При розробці додатків, метою яких є розвиток математичних здібностей необхідно враховувати вимоги до напряму освітньої роботи «Елементарні математичні уявлення» Базового компонента дошкільньої освіти [1]: усвідомлення змісту понять «число», «цифра», «лічба», «рахунок», «задача»; уявлення про натуральний ряд чисел; лічба у межах 10 у прямому та зворотному порядках; використання кількісних та порядкових числівників; знання цифр від «0» до «9». Саме тому основна мета мобільного додатку «Математика для дітей» – розвиток та формування математичних знань дошкільнят: вивчення цифр, виконання дій на числами, формування навичок лічби.

Викладення матеріалу та результати. Мобільний додаток «Математика для дітей» надає наступні можливості: вивчення цифр (озвучення цифри, її написання); порівняння чисел; виконання найпростіших дій над числами (додавання, віднімання); виконання вправ на запам'ятовування; розв'язування задач; виконання завдань на швидкість; надання малюкам підказок. Програмний засіб «Математика для дітей» реалізовано на платформі Android (у зв'язку з найбільшою оскільки у переважній більшості мобільних пристроїв, проданих у 2014 року, було встановлено операційну систему Android), для розробки обрано інтегроване середовище Android Studio. Переваги Android Studio: безкоштовність, інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, потужний емулятор Android-пристроїв, засоби для спрощення тестування програм на сумісність з різними версіями платформи, для проектування додатків, що працюють на пристроях з екранами різної роздільної здатності.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Мобільний додаток «Математика для дітей» формує у дітей здібності: знання назв цифр, знання написання цифр, вміння рахувати до 10, порівняння чисел, додавання та віднімання чисел. Крім того, додаток містить задачі й ігри. В якості напрямку подальших досліджень розглядається розширення можливостей мобільного додатку (формування звітів).

Список літератури

1. Про затвердження Базового компонента дошкільньої освіти (нова редакція). Наказ МОНмолодьспорт № 615 від 22.05.12 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/30154/>

МЕХАТРОНІКА ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕЛЕКТРОМЕХАНІКИ

У статті розглянуто зарубіжний досвід підготовки фахівців з електромеханічної інженерії. Виокремлено мехатроніку як інтегровану галузь інженерії та як новий напрям підготовки фахівців з електромеханіки. Наведено базові вимоги до професійної підготовки фахівців з мехатроніки та вимоги до викладачів. Показано роль комунікативної компетентності у підготовці фахівців з мехатроніки.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Застосування методів і засобів електронної та комп'ютерної інженерії до управління електромеханічними системами приводить до якісних змін у професійній діяльності інженерів-електромеханіків, зумовлюючи необхідність поглиблення відповідної складової професійної підготовки бакалаврів з електромеханіки та модернізації галузевих стандартів вищої освіти на основі урахування передового зарубіжного досвіду.

Аналіз досліджень та публікацій, постановка завдання. Різні аспекти професійної підготовки студентів електротехнічних спеціальностей розглядали Л. М. Вишнякова, О. В. Гамов, Г. Ю. Дмух, С. М. Кашкін, О. М. Лавреніна, Р. Є. Мажиріна, Н. Г. Панкова, Р. М. Собко, Н. П. Фікс, О. В. Шищенко та інші вітчизняні науковці. Незважаючи на те, що засоби електронної та комп'ютерної інженерії активно використовуються інженерами-електромеханіками, методика їх використання у процесі навчання професійно орієнтованих дисциплін бакалаврів електромеханіки розглянуто у небагатьох вітчизняних дослідженнях, що зумовлює необхідність залучення зарубіжного досвіду.

Метою статті є виділення нових складових ІКТ-орієнтованої інтегрованої підготовки майбутніх інженерів-електромеханіків.

Викладення матеріалу та результати. Національний центр освітньої статистики Міністерства освіти США виділяє галузь знань 15.04 – електромеханічне обладнання та його обслуговування, до якої входять наступні напрями підготовки: біомедичні технології, електромеханічні технології та електромеханічна інженерія, вимірювальні прилади, робототехнології, технології автоматизації, електромеханічні технології вимірювальний приладів та їх обслуговування. Таким чином, у підготовці інженерів-електромеханіків у США задіяні чотири галузі інженерії: механічна та електрична інженерія (спільним ядром яких і є електромеханіка), електронна інженерія та автоматизація. Спільне використання теорії, методів та засобів цих галузей приводить до виникнення комбінованої галузі інженерії – мехатроніки, яку У. Ш. Діксіт визначає як «синергетичну інтеграцію машинобудування з електротехнікою та/або електронікою, і, можливо, з іншими дисциплінами, для цілей проектування, виготовлення, експлуатації та технічного обслуговування продукту» [1, с. 75]. Виходячи із досвіду підготовки магістрів електромеханіки у Королівському технологічному інституті (Швеція), М. Хансон дійшов висновку, що у навчанні мехатроніки найбільш корисним є проектно-орієнтований підхід [3].

Базові вимоги до професійної підготовки фахівців з електромеханіки, сформульовані за результатами опитування роботодавців, наводить М. В. Роні [4, с. 26]: 1) фундаментальність підготовки (акценти слід робити більше на загальних принципах роботи електромеханічних систем, ніж на застосуванні цих принципів); 2) розвиток комунікативної компетентності; 3) інтегроване навчання електричних і механічних систем; 4) розвиток аналітичного мислення та повсюдне використання принципів електричної і механічної фізики.

До викладацького складу М. В. Роні висуває вимогу компетентності більш ніж у одній навчальній дисципліні з метою забезпечення міжпредметних зв'язків та інтеграції навчальних дисциплін [5, с. 20]. Розвиток комунікативної компетентності майбутнього фахівця має підтримуватись усіма викладачами: викладач «не повинен зводити свою педагогічну функцію

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

до механіки письма. Натомість, він повинен вміти виокремлювати конкретні потреби студентів на кожному етапі програми. Він повинен розуміти, що без спеціальних комунікативних умінь технік буде погано підготовленим для виконання виробничих функцій» [5, с. 22]. Та найважливішою вимогою до викладачів, що готують майбутніх фахівців з електромеханіки, М. В. Роні вважає «його виробничий досвід, який повинен бути значним і наскільки можливо сучасним. Однією з основних проблем викладання є відставання змісту навчання від поточного стану розвитку виробництва» [5, с. 22]. Престиж навчальної установи у значній мірі залежить від того, наскільки кваліфікація викладачів відповідає сучасному стану розвитку виробництва.

Розглядаючи освітні перспективи прикладної мехатроніки у контексті інтеграції традиційної тематики механічної, електричної та комп'ютерної інженерії, Ч. Фрейзер та ін. [2] пропонують наступні розділи навчальної програми: системотехніка; мікропроцесорна техніка; цифрова електроніка; цифрові та аналогові інтерфейси; цифрові комунікації; розробка програмного забезпечення; підпорядковане управління електричними, пневматичними та гідравлічними системами; теорія автоматичного управління. Дж. Воган та інші [6] пропонують увести інтегративний курс «Творчі рішення та дизайн», спрямований на формування та розвиток у студентів мехатронних та комунікативних компетентностей. Автори, підкреслюючи важливість роботи в команді, відзначають, що в командній роботі студенти не можуть однаково розвивати компетентності в усіх відповідних областях, тому вони розділяють роботу відповідно до власного комфорту та здібностей. Щоб уникнути цього на початку курсу кожному студенту доцільно давати індивідуальний проект, а у другій половині курсу студенти залучаються до командних проектів.

Ю. Ван та ін. у [7] описали 4 блоки практичної підготовки фахівців у центрі CDHAW Університету Тунцзі (Китай): 1) блок попередньої підготовки включає вивчення основ механічної, електричної та електронної інженерії; 2) блок фундаментальної підготовки передбачає лабораторні роботи, на яких студенти перевіряють закони механіки, фізики, матеріалознавства, електротехніки тощо; 3) блок спеціалізованої підготовки передбачає лабораторні роботи з використанням засобів управління, датчиків, приводів, контролерів, мікропроцесорів тощо; 4) блок передової підготовки передбачає самостійну роботу студентів над проектами.

Висновки та напрям подальших досліджень. Аналіз джерел з проблеми професійної підготовки фахівців із електромеханіки показав, що провідною зарубіжною тенденцією є інтегрована мехатронна підготовка, що може бути реалізована у вітчизняних ВНЗ шляхом модернізації галузевих стандартів вищої освіти за напрямом 6.050702 «Електромеханіка» та у процесі підвищення кваліфікації інженерів-електромеханіків на виробництві.

Список літератури

1. Dixit U. S. Mechatronics Education / Uday Shanker Dixit // Mechanical Engineering Education / Ed. by J. Paulo Davim. – London : ISTE ; Hoboken : John Wiley & Sons, 2012. – P. 61–106.
2. Fraser C. J. An educational perspective on applied mechatronics / C. J. Fraser, J. S. Milne, G. M. Logan. – Mechatronics. – 1993. – Volume 3, Issue 1 (February). – P. 49–57.
3. Hanson M. Teaching mechatronics at tertiary level / M. Hanson. – Mechatronics. – 1994. – Volume 4, Issue 2 (March) : Special Issue Mechatronics in Sweden. – P. 217–225.
4. Roney M. W. Electro-mechanical Technology: A Field Study of Electro-mechanical Technician Occupations: Final Report / Maurice W. Roney; The Oklahoma State Univ., School of Industrial Education (Stillwater, Oklahoma). – Part I. – U.S. Department of Health, Education and Welfare ; Office of Education ; Bureau of Research, September 1966. – III, 30, A-1, B-3, C-2, D-4, E-4, F-10 p.
5. Roney M. W. Electromechanical Technology: A Post-High School Technical Curriculum: Final Report / Maurice W. Roney ; The Oklahoma State University, School of Industrial Education (Stillwater, Oklahoma). – Part II. – U.S. Department of Health, Education and Welfare ; Office of Education ; Bureau of Research, November 1966. – IV, 34 p.
6. Vaughan J. Using mechatronics to teach mechanical design and technical communication / Joshua Vaughan, Joel Fortgang, William Singhose, Jeffrey Donnell, Thomas Kurfess. – Mechatronics. – 2008. – Volume 18, Issue 4 (May). – P. 79–186.
7. Wang Y. Mechatronics education at CDHAW of Tongji University: Structure, orientation and curriculum / Yu Wang, Ying Yu, Chun Xie, Huiying Wang, Xiao Feng. – Mechatronics. – 2009. – Volume 19, Issue 8 (December). – P. 1346–1352.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАСОВИХ ВІДКРИТИХ ОНЛАЙН-КУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито сутність, ознаки, функції та особливості масових відкритих онлайн-курсів; проаналізовано функціональні можливості та основні напрями застосування масових відкритих онлайн-курсів у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: онлайн-освіта, масові відкриті онлайн-курси, Coursera, професійна підготовка.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Одним із важливих завдань вищої освіти є підготовка конкурентоспроможного фахівця, здатного до творчої праці, професійного саморозвитку, нестандартного розв'язання проблем. Сучасній початковій школі потрібні фахівці, обізнані з інноваційними напрямами педагогічної діяльності, сучасними інформаційними технологіями, новими шляхами здобуття знань й способами ефективного використання отриманої інформації.

Широкі можливості в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи мають «масові відкриті онлайн-курси» (Massive Open Online Course – MOOC), які позиціонуються як альтернатива класичному навчанню. Поява MOOC ознаменувала нову еру в онлайн-освіті та відкрило можливості для мільйонів студентів безкоштовно здобувати освіту, що за своїм рівнем не поступається курсам провідних університетів світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій; постановка завдання. Теоретико-методологічні засади організації й оцінювання ефективності дистанційної освіти досліджували В. Биков, О. Воронкін, Є. Владимирська, Н. Євтух, Н. Жевакіна, С. Калашнікова, Д. Кіган, Л. Коренєв, О. Кохановська, О. Кравченко, В. Кухаренко, С. Кудрявцева, М. Моїсеєва, Л. Панченко, Є. Полат, С. Семеріков, Є. Скибицький, О. Співаковський, О. Спінрін, В. Тихомиров, В. Хмель, А. Широканова, Б. Шуневич та ін. Учені переконують, що дистанційна освіта є універсальною, синтетичною, інтегральною, гуманістичною формою освіти, яка відіграє важливу роль в системі неперервної професійної освіти, створює сприятливі умови для учіння студентів та адаптована до конкретних цілей навчання.

Сутність масових відкритих онлайн-курсів, проблеми їх організації і проведення досліджували К. Бугайчук, Д. Гланс, Дж. Грум, С. Даун, І. Кулага, В. Кухаренко, Л. Панченко, М. Рілей, Дж. Сіменс, М. Форсі та ін. Особливості використання можливостей MOOC у самостійній роботі студентів вивчали В. Батуніна, В. Величко, Л. Панченко, Ю. Скоренький, О. Федоренко та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемі використання масових відкритих онлайн-курсів у професійній підготовці майбутніх фахівців, на сьогодні ця проблема залишається однією з найбільш актуальних і дискусійних.

Метою статті є розгляд функціональних можливостей масових відкритих онлайн-курсів у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Викладення матеріалу та результати. Масовий відкритий он-лайн курс (MOOC) – це Інтернет-курс з великомасштабною інтерактивною участю та відкритим доступом через Інтернет [1]; це різновид онлайн-курсу, у якому може брати участь велика кількість учасників (до 50000), при цьому передбачено відкритий вільний доступ до всіх матеріалів через Інтернет [2, с. 19].

Серед всесвітньовідомих MOOC-порталів варті уваги такі інтернет-проекти: 1) Coursera (coursera.org), на якому досить широко представлені курси з гуманітарних та суспільних наук; 2) Udacity (udacity.com), що спеціалізується переважно на IT-курсах; 3) EdX (edx.org) як лідер у технічних науках. Ці онлайн-платформи розширюють освітній простір студентів, надаючи їм доступ до курсів від викладачів провідних університетів світу, дають можливість поглибити свої знання з різних навчальних дисциплін, отримати додаткову альтернативну інформацію, підвищити рівень володіння іноземною мовою.

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Найбільш відомою і успішною є онлайн-платформа Coursera (coursera.org). Це перший у світі масовий відкритий онлайн-курс, який заснували професори Стенфордського університету Дафна Коллер і Ендрю Нг. Співзасновники цієї онлайн-платформи так висловилися щодо провідної мети проекту: «Освіта повинна бути правом, а не привілеєм, і я вірю, що Coursera – шлях, який веде до цього» (Дафна Коллер); «Я хочу, щоб кожен студент мав вільний доступ до кращих професорів та кращих університетів» (Ендрю Нг).

Coursera на безоплатній основі пропонує широкий вибір курсів з різних галузей наук від кращих навчальних закладів світу. Серед курсів психолого-педагогічного спрямування та міждисциплінарних курсів для майбутніх учителів початкових класів корисними будуть такі:

1) «Інформаційно-комунікаційні технології в початковій освіті: вдосконалення методики навчання дітей відповідно до навчального плану» (Лондонський університет);

2) «Надання допомоги дітям, у яких виникають труднощі з читанням і написанням» (Лондонський університет);

3) «Перший рік викладання (початкові класи) – успіх із самого початку» (Центр учителя-початківця);

4) «Ефективні взаємодії у класі: підтримка раннього розвитку дітей» (Віргінський університет);

5) «Методи навчання в процесі вивчення» (Довірчий освітній фонд Британської співдружності націй);

6) «Клінічна дитяча та молодіжна психологія» (Единбурзький університет);

7) «Соціальна психологія» (Уесліанський університет);

8) «Кількісні методи досліджень» (Амстердамський університет) та ін.

Курси на Coursera містять цілий комплекс взаємозв'язаних компонентів (відеолекції з субтитрами, текстові конспекти лекцій, домашні завдання, тести, підсумкові іспити), які забезпечують успішне засвоєння певної дисципліни. Щотижня студенти отримують блок відеоматеріалів та питань або тести на розуміння, що дає можливість закріпити вивчений матеріал. Наприкінці блоків пропонуються домашні завдання, виконання яких сприяє засвоєнню певних тем курсу та дозволяє сформувати певні уміння й навички. До кожного курсу існує «форум», де студенти можуть обмінюватися думками та знайти відповіді на незрозумілі питання.

Перевагами цих курсів є можливість отримувати нову інформацію безпосередньо від фахівців предметної галузі, на практиці підвищити свій рівень володіння іноземною мовою, долучатися до дослідницьких проектів, контролювати темп самоосвітньої діяльності, повторити матеріал перед іспитами, працювати за індивідуальним графіком, визначати рівень засвоєних знань, а також використовувати різноманітний навчальний контент (текстова, аудіо-, відео- і графічна інформація).

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, МООС є ефективним доповненням до традиційної освіти. Як показали результати нашого експериментального дослідження, майбутні педагоги не стоять перед вибором між онлайн-навчанням і традиційним дипломом про вищу освіту, а розглядають їх як взаємодоповнюючі фактори професійного розвитку. Майбутнім вчителям початкових класів рекомендуємо проходження окремих курсів психолого-педагогічного спрямування в якості додаткової (вибіркової) складової в контексті вивчення певної навчальної дисципліни, а також з метою поглиблення знань з міждисциплінарних курсів.

Список літератури

1. Масовий відкритий онлайн курс [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%9E%D0%9E%D0%A1>.

2. Панченко Л. Ф. Масовий відкритий онлайн-курс як альтернативна форма підвищення кваліфікації викладача вищої школи / Л. Ф. Панченко // Освіта та педагогічна наука. – 2013. – № 1 (156). – С. 19–28.

ДОСВІД НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

У статті розглянуто досвід історичної освіти у країнах Європи. Простежується шлях вироблення принципів і загальних підходів до викладання історичних дисциплін у європейських країнах, а також динаміка змін у формуванні змісту навчання у різні історичні епохи через залежність від факторів політичного характеру. Звертається увага на протиріччя, які виникають через бажання зберегти національні традиції та потребу в стандартизації історичної освіти згідно загальноєвропейських вимог.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Історична освіта завжди була інструментом формування національної свідомості і світогляду особистості. Саме через цю функцію кожна зміна політичного режиму вносила свої корективи у зміст історичної освіти і відповідно зміщувалися пріоритети у викладанні. Сьогодні, коли Україна намагається зберегти свою незалежність і сформувати дійсно національну державу, питання історії й історичної освіти є надзвичайно актуальними. Довгий час історія була інструментом маніпуляцій в нашій країні. Факти минулого спотворювалися і представлялися так, як це було необхідно, політична доцільність була ключовим чинником формування змісту навчання історії, документи фальшувалися або знищувалися, доступ до архівів обмежувався.

Характерною ознакою сучасного європейського демократичного суспільства є його відкритість, тому викладання історії ґрунтується насамперед на правдивому викладі фактів минулого. Вивчення європейського досвіду історичної освіти є корисним і необхідним саме зараз, коли українське суспільство прагне відкритості, усвідомлення свого минулого на основі реальних фактів, а не викривленого, замовного викладу з підміною понять.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Становлення і розвиток історичної освіти стало предметом дослідження багатьох науковців. Досліджувалися загальні питання навчання історії, змісту історичної освіти в окремих країнах Європи, у окремі періоди історії та у історичній ретроспективі. Серед тих, хто долучився до дослідження проблеми слід назвати зарубіжних: А. Еккера, Х. Кріїнса, і вітчизняних дослідників: К. Баханов, О. Пометун, О. Сахновський, О. Удод та інші. Проте, питання вивчення спільностей і відмінностей у формуванні загальних підходів до викладання історії, окреслення проблем та шляхів їх вирішення у різних країнах вивчено недостатньо і потребує уваги.

Мета статті – простежити шлях формування загальних підходів до викладання історичних дисциплін у європейських країнах.

Викладення матеріалу та результати. Після падіння Берлінського муру й розпаду Радянського Союзу політична напруга на континенті й у світі ослабла, в країнах Східної Європи почався процес повернення до історичної правди, а після утворення і розширення Європейського Союзу питання створення єдиного економічного, суспільно-політичного і освітнього простору спонукало до уніфікації підходів до навчання історії. Єдина Європа мала виробити єдине бачення спільного минулого і сформувати європейську ідентичність мешканців нового наддержавного утворення. Це завдання покладалося в тому числі і на історичні дисципліни. Робота у цьому напрямку ускладнювалася відсутністю єдиної концепції, яка б влаштувала усі держави. Дійсно, говорити про єдину Європу, беручи до уваги кількість військових конфліктів на континенті через політичні та релігійні суперечки, було складно. І все ж, історикам і педагогам вдалося певною мірою узгодити рамкові умови викладання історії, визначити орієнтири й спрямувати зусилля на розробку концепції, яка слугувала б для народів Європи підґрунтям для проведення політики добросусідства, багатомовності і мультикультуралізму на засадах демократії, рівності, свободи слова і віросповідання.

Співробітництво у культурній сфері поставило питання про те, як зняти проблеми, пов'язані з інтерпретацією подій, бачення яких у різних національних контекстах є діаметрально протилежним. Науковці і педагоги знайшли вихід з цієї ситуації через демонстрацію правди про суперечливе минуле. Головним стало – винести уроки з історичного

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

минулого, брати до уваги факти історичного минулого, аналізувати їх і робити висновки, але підходити до історії Європи як до спільного історичного минулого.

А. Еккер підкреслював на той момент, що насамперед слід переглянути такі питання історичної освіти: що саме з історії підлягає вивченню (визначення змісту навчання), як вчити (форми і методи навчання), робота з джерелами та форми їх критичного опрацювання і інтерпретації, визначення мети навчання історії (на що має бути націлене вивчення історії) [3, с. 3–4].

Нині ключовими підходами у сфері історичної освіти є багатоперспективність і критичне мислення. Багатоперспективність К. Бергман визначає як «таку форму викладу історії, де певна історична ситуація висвітлюється з кількох – щонайменше двох – перспектив, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси [цит. за 1, с. 2]. З іншого боку, Х. Кріїнс наголошує та тому, що «багато перспективність це також вивчення не лише різноманітних джерельних матеріалів, але й встановлення зв'язку між різними перспективами» [1, с. 2]. До того ж, встановлення зв'язку має відбуватися за безпосередньої участі учнів, на ґрунті історичної емпатії, що має призвести до кращого розуміння динаміки подій.

Критичне мислення є основою свідомого вивчення історії та основи знайомства з джерелами та їх трактуваннями, саме завдяки йому відбувається вироблення власного бачення фактів історії, розвитку подій, ролі історичних постатей. Саме для цього у сучасні європейські підручники інтегровані джерельні матеріали, документи, свідчення. Зрозуміло, що добір джерел для опрацювання має проводитися ретельно, об'єктивно репрезентувати події або факти історії.

Оволодіння навичками історичного критичного мислення, як провідне завдання історичної освіти, ускладнюється на практиці цілою низкою обставин. Насамперед йдеться про переважання курсів історії вже на рівні шкільної освіти величезними об'ємами історичної інформації, яку мають засвоїти учні, що фактично не залишає часу на практичне застосування знань та розвиток історичного мислення [2]. Тож, визначення змісту історичної освіти є сьогодні однією з проблем, яка залишається не вирішеною, як і розробка підручників, які б враховували багатоперспективний підхід в освіті.

Три наведені складові сучасного навчання історії в європейській освіті є взаємопов'язаними. На їх основі вже сьогодні у деяких країнах Європи розроблено підручники історії для загальноосвітніх шкіл. Питання визначення змісту історичної освіти і методики навчання історичних дисциплін залишається на сьогодні актуальним. Теоретики і практики працюють над визначенням змісту історичної освіти (насамперед вибору найбільш значимих подій через обмеження навчального часу та постійне збільшення фактичного матеріалу), над розробкою адекватних методик навчання історії із залученням ІКТ, над доббором джерельних матеріалів для опрацювання учнями відповідно їх віку. Науковці назвали напрямки реформування історичної освіти: залучення у навчальний процес порівняльної історії, включення новітніх досліджень не тільки історичної науки, а й суміжних з історією дисциплін, викладання історії з пропозицією різноманітних перспектив [2].

Висновки та напрямки подальших досліджень. Досвід європейських країн, які зуміли позбавитися маніпулятивних елементів у викладанні історичних дисциплін на користь правдивого викладу фактів історії, вказує орієнтири для розвитку історичної освіти в Україні. Використання багатоперспективного розгляду подій минулого сприяє розвитку критичного мислення учнів, надає можливість розвивати історичну ідентичність особи, виховати свідомого громадянина країни, тож стане предметом подальших досліджень.

Список літератури

1. Кріїнс Х. Європейські обрії історичної освіти у XXI столітті [Електронний ресурс] / Х. Кріїнс, Й. ван дер Лью-Роорд. – Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/ukr/node/69>
2. Страдлінг Р. Проблеми викладання історії у XXI столітті [Електронний ресурс] / Р. Страдлінг. – Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/ukr/node/53>
3. Ecker A. Die Entwicklung des Geschichtsunterrichts in Zentral- und Osteuropa. Eine Einführung / A. Ecker // Beiträge zur historischen Sozialkunde. – 1996. – N 2. – S. 47–52.
Stobart M. Geschichte ohne Haß: Die Arbeit des Europarats zum Geschichtsunterricht / M. Stobart. – Beiträge zur historischen Sozialkunde. – 1996. – N 2. – S. 53–56.

АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена аналізу існуючого в науково-педагогічній літературі матеріалу щодо стану сформованості естетичної культури майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах, зокрема змістовній характеристиці критеріїв та показників естетичної культури

Проблема та її зв'язок із науковими та практичними завданнями Тематика досліджень з формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах є недостатньо вивченою в науковій теоретичній літературі. Більшість праць означеного напрямку розглядають її як теоретичне обґрунтування формування загальної естетичної культури особистості та практичних і методичних її проявів, дослідженні загальних системних елементів естетичної культури особистості – естетичної свідомості та естетичної діяльності, що в свою чергу, мають більш розгалужену мережу естетичних понять та категорій.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Спираючись на попередні дослідження (В. Журавльов, М. Каган, М. Киященко, О. Лармін, М. Лейзеров, В. Нестеренко, Л. Новикова та ін.), проблеми формування естетичної культури особистості та її зв'язок з освітнім процесом висвітлювалися також і в працях вітчизняних вчених (В. Бутенка, М. Євтуха, П. Гаврилюка, О. Глузмана, І. Зязюна, В. Іванова, А. Канарського, О. Колеснікової, А. Комарової, С. Лісової, В. Лозового, Н. Ничкало, В. Толстих, В. Швирки та ін.), на сучасному етапі окремі педагогічні аспекти естетичної культури, та аспекти, пов'язані з дизайнерською діяльністю, відображено в наукових дослідженнях з формування естетичної культури І. Андрощук, Л. Гарбузенко, М. Нечепоренко, В. Титаренко, Л. Корницька, В. Прусак, С. Зінченко та ін. Не вирішеними залишається коло питань, пов'язаних з визначенням критеріїв та показників сформованості естетичної культури майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах. Метою дослідження є здійснення аналізу стану сформованості естетичної культури майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах та розглянути її критерії і показники.

Викладення матеріалу та результати. Дослідженню критеріїв та показників сформованості естетичної культури особистості в загальному вигляді присвячено цілий ряд як вітчизняних так і зарубіжних наукових досліджень. Так, О. Лармін під естетично розвинутою розуміє «особистість, що досягла високого рівня естетичної культури» [4, с. 44]. Цей рівень повинен характеризуватися теоретичним засвоєнням всього запасу знань, що сприймається особистістю протягом життя, і зокрема художньою ерудицією як практичним проявом цього процесу. Іншим важливим показником рівня естетичної культури особистості вчений вважає ступінь розвиненості і характер її естетичних і художніх оцінних уявлень, а саме: розвиненість здатності до естетичного і художнього сприймання; розвиненість естетичного і художнього смаку; характер естетичних ідеалів особистості.

Ще одним важливим показником естетичної культури особистості є її участь та ступінь цієї участі в художній творчості, причому не тільки в образотворчій діяльності, але й інших різноманітних театральних, літературних, поетичних, музичних, народних, естрадних, самодіяльних та інших студіях.

Найважливішим показником естетичної культури особистості, на думку О. Ларміна, є наявність і ступінь розвиненості різних естетичних аспектів її практичної діяльності – праці, навчання, наукової діяльності, спілкування, занять фізичною культурою, спортом та вищий її прояв – творчість.

Вітчизняний дослідник тенденцій розвитку естетичної культури особистості П. Гаврилюк наголошував, що ще одним важливим її показником є емоційна та інтелектуальна культура, а саме здатність до конкретно-емоційного, образного мислення та переживання, наявність інтелектуальних здібностей, що формуються в родинному колі «в ранньому дитинстві при безпосередньому контакті з батьками, братами, сестрами, ровесниками [1, с. 197].

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

Інші дослідники естетичної культури М. Каган та Т. Холостова у своєму дослідженні вказують на поєднання двох генералізуючих здібностей – творчої та естетичної; виховання здатності до естетичної діяльності на основі спеціальних, професійних здібностей і навичок (чим вищий рівень спеціальних знань і вмінь, тим більше підстав для переходу людини від виробництва «за мірками виду» до виробництва «за законами краси»); виховання здібностей, в яких виявляються притаманні всім видам людської діяльності якості особистості, психологічні якості – активно-творча уява, фантазія, пам'ять, увага, здатність до асоціативного мислення, воля, працелюбність; розвиток здатності до естетичного сприймання, естетичної оцінки, переживання, естетичного судження. З цим погоджується і А. Комарова, підкреслюючи що «формування естетичної культури особистості представляє собою процес вироблення в неї естетичних настанов, ціннісних орієнтацій в галузі почуттів, потреб, інтересів, ідеалів і смаків, критеріїв оцінки і принципів естетичного відношення до дійсності» і має за мету «формування гармонійно розвинутої особистості» [2, с. 25].

Важливу роль у формуванні естетичної культури особистості відіграє і розвиток її моральної свідомості. Це стосується і моральних та естетичних ідеалів, які оцінені за своєю природою, є вищими критеріями моральної та естетичної оцінок і носять нормативний характер. Взаємодія морального і естетичного виявляється в формі відображення дійсності, що виявляє моральний ідеал в площині раціонального мислення, а естетичний – в конкретно-чуттєвому виявленні. Вчений наголошує на тому, що така діалектична єдність сприяє формуванню світоглядних засад особистості і має місце тоді, коли раціональне взаємодіє з емоційним.

В працях іншого вітчизняного дослідника естетичної культури особистості В. Корнієнка критерії та показники сформованості естетичної культури переломлюються крізь призму основних естетичних законів, а саме: закону гармонії як естетичного виразу протиріччя процесів. За твердженням В. Корнієнка естетичні закони, що диктують людині її поведінку, потреби, мотиви, цілі мають об'єктивний (тобто проявляються як незалежні від свідомості окремої особистості та через суб'єктивну діяльність людини, висловлюючи її прагнення до прекрасного) та загальний, універсальний характер [3, с. 89].

Означене вище підтверджується і в сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях Л. Гарбузенко, Н. Дьячкова, М. Нечепоренко, В. Титаренко, С. Якушева та ін. Певну зацікавленість з точки зору нашого дослідження має науковий погляд В. Прусака, але в цілому названі автором критерії і показники відображають готовність майбутніх дизайнерів до професійної діяльності і є, з нашої точки зору, недостатніми для характеристики критеріїв і показників формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах, адже торкаються тільки однієї сторони – спеціальної, фахової підготовки дизайнера.

Висновки та напрями подальших досліджень Аналіз наукової літератури вітчизняних та зарубіжних вчених доводить, що на сьогодні ще залишаються не визначеними чітко критерії і показники сформованості естетичної культури майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах. Наявність вже визначених критеріїв і показників має розрізнений та не систематизований характер з позиції формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у ВНЗ за відсутності означення ключових для цього процесу проявів. На наш погляд, це є суттєвим упущенням з точки зору їх успішної професійної підготовки і подальшої професійної діяльності.

Список літератури

1. Гаврилюк П. И. Эстетическая культура и социальный прогресс / Петр Иванович Гаврилюк. – К. : Наукова думка, 1978. – 242 с.
2. Комарова А. И. Эстетическая культура личности / Алина Ивановна Комарова. – К. : Вища школа, 1988. – 152 с.
3. Корниенко В. С. О законах красоты / Василий Степанович Корниенко. – Х. : Изд-во Харьковского ун-та, 1970. – 224 с.
4. Лармин О. В. Искусство и молодежь. Эстетические очерки / О. В. Лармин. – М. : Мол. гвардия, 1980, – 191 с.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЯК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ

Представлено результати системного аналізу дисертаційних досліджень вітчизняних науковців, предметом яких став моніторинг якості освіти, що дозволило визначити стан вивченості проблеми, з'ясувати загальний рівень теоретичної обґрунтованості питання і можливість використання іноземного досвіду.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Як відомо, офіційною датою початку Болонського процесу вважається 19 червня 1999 року – день, коли представниками 29 країн було підписано Болонську декларацію, як свідчення про намір створити єдиний Європейський простір вищої освіти. Україна долучилася до когорти країн-учасниць процесу через 6 років потому (9 травня 2005). Тому не може видаватись дивним очевидне нині відставання у впровадженні задекларованих у Болонії положень на теренах вітчизняної освіти. Більш того, вважати таке відставання непоправною бідною для освітньої галузі було б передчасно. Йдучи лише на крок позаду, Україна отримує неоціненну можливість користуватись позитивним іноземним досвідом, уникаючи негативного, збільшуючи таким чином свої шанси на якнайскоріше досягнення поставленої мети.

Подолати відставання законодавчого забезпечення відповідних процесів і збільшити ефективність використання передового зарубіжного досвіду можна завдяки системному аналізу напрацювань науковців, які вивчали проблему на рівні дисертаційних досліджень. Висловлюючись алегорично, аналіз досліджень, присвячених вивченню зарубіжних освітніх реалій, дозволить виокремити якісне «зерно», аналіз досліджень з проблем притаманних українській системі освіти – підготувати «грунт», компаративістичних – отримати «знаряддя праці» (принципи, методи, технології тощо), щоб врешті решт отримати свій «гарний врожай».

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Останнім часом вивченням проблем моніторингу в освіті (зокрема моніторингових технологій чи моніторингу якості освіти в рамках управління якістю освіти) займалося чимало вітчизняних і зарубіжних учених: І. Ващенко, Д. Вестерхайден (D. Westerheijden), Б. Кран (B. Krahn), Г. Красильникова, Х. Ріц (Ch. Rietz), Ю. Романенко, Г. Рудінгер (G. Rudinger), В. Сергієнко та ін. Протягом останнього десятиліття дослідженню окремих аспектів проблеми присвячено багато дисертацій. Багатьма авторами це питання розробляється в сегменті загальної середньої освіти. Кількість робіт, присвячених моніторингу у вищій школі, також зростає, але з компаративної педагогіки їх не так багато. Особливостей моніторингу якості вищої освіти Німеччини досі не досліджував ніхто.

Постановка завдання. Метою статті є системний аналіз стану вивченості проблеми моніторингу різних складових якості освіти України та інших держав світу на рівні дисертаційних досліджень переважно вітчизняних науковців; з'ясування загального рівня теоретичної обґрунтованості питання; визначення можливості (доцільності) використання досвіду інших країн – у першу чергу Німеччини – в практиці розбудови вітчизняної освіти, зокрема вищої школи.

Викладення матеріалу та результати. Поява словосполучення «якість освіти» в Законі України «Про освіту» [2] в 1991 році у контексті її державного контролю (в обов'язки вимог державних стандартів) стала поштовхом до появи різних практик такого контролю, ініціювала розробки відповідних теоретичних концепцій, перетворившись на основний фактор стійкого зростання зацікавленості вітчизняних вчених до даного питання, (станом на 20.07.2012 р. портал «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [1] містив 4880 наукових праць, у яких вживається термін «якість освіти» у різних відмінках). В кінці попереднього – на початку нинішнього століття на означеному ресурсі з'явилися дисертаційні дослідження, у змісті яких автори побічно торкаються питання моніторингу різних складових якості освіти – якість навчання, якість підготовки фахівців та ін. В хронологічних межах останнього десятиліття в електронній базі Бібліотеки зареєстровані

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

дисертаційні дослідження, у яких моніторингу різних складових якості освіти та якості освіти в цілому став власне предметом наукового вивчення. Тобто, інтерес до проблеми моніторингу якості освіти серед науковців нашої країни протягом останніх років істотно зріс.

Найвні роботи з різних галузей знань. Великий загаль науковців розглядає проблему моніторингу якості освіти в контексті загальної педагогіки та історії педагогіки, дидактики, теорії і методики навчання за галузями знань. При цьому, як було сказано вище, значна частина робіт стосується загальноосвітньої школи. Згідно принципу наступності й системності безперервної освіти закладення фундаменту якісної вищої освіти відбувається на основі якості загальної середньої освіти, тому в ході представленого тематичного аналізу дослідження вказаної тематики також отримують свою долю уваги.

Вивчаючи проблему моніторингу якості освіти у вітчизняній вищій школі, автори у своїх наукових працях торкаються таких її аспектів:

- педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у ВНЗ;
- організація моніторингу виховної системи ВНЗ;
- підготовка майбутніх учителів (певних дисциплін) до моніторингу навчальних досягнень учнів;
- методика моніторингу фахових знань майбутніх учителів;
- специфіка реалізації педагогічних умов моніторингу якості навчальних досягнень студентів у ВНЗ;
- становлення системи моніторингу освіти в контексті державного управління;
- створення моделі моніторингу професійних знань фахівців з урахуванням державних стандартів вищої освіти;
- моніторинговий механізм оцінки потенціалу вищої освіти в контексті активізації розвитку регіональних освітніх систем;
- вдосконалення методики статистичного оцінювання діяльності ВНЗ шляхом здійснення моніторингу якості надання освітніх послуг.

У доробку вітчизняних учених наявні дослідження, присвячені вивченню досвіду становлення і розвитку системи моніторингу якості вищої освіти держав, які випереджають Україну в соціально-економічному розвитку. У поле науково-дослідницького пошуку потрапили:

- організаційні засади забезпечення якості вищої освіти та особливості використання моніторингових процедур забезпечення якості у ВНЗ Ірландії;
- моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США;
- моніторинг якості освіти у навчальних закладах Польщі др. п. ХХ–поч. ХХІ ст.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Питання розвитку системи моніторингу якості (вищої) освіти є актуальним для вчених-представників різних галузей науки. Констатуючи низький рівень практичного вирішення проблеми в нашій державі і відставання від світових тенденцій у розвитку наукової теорії, фахівці з педагогіки, управління, економічних і технічних наук прагнуть до ґрунтовного вивчення причин наявних недоліків і до їх подолання через використання передового іноземного досвіду. Узагальнення результатів здійсненого тематичного огляду дисертаційних досліджень дозволяє зробити наступні висновки про результати роботи дослідників моніторингових технологій у сегменті освіти: помітним є кількісне переважання робіт, присвячених питанням моніторингу якості середньої освіти України; моніторинг якості вищої освіти України досліджується, переважно на регіональному рівні; попри характерне для останнього десятиліття зростання інтересу вітчизняних науковців до різних напрямків функціонування зарубіжної вищої школи, кількість робіт, присвячених вивченню моніторингу якості вищої освіти інших країн, лишається незначною. Проблема становлення і розвитку системи моніторингу якості вищої освіти Німеччини на рівні дисертаційного дослідження досі не вивчалася ніким, що є невиправданий з огляду на євроінтеграційний вибір України.

Список літератури

1. Наукова періодика України [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
2. Про освіту : Закон України / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – С. 451.

С. М. ЩЕРБИНА

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки,
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

І. Ю. ЩЕРБИНА

аспірантка кафедри педагогіки вищої школи та освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ОЗДОРОВЧОЇ ФУНКЦІЇ ОСВІТИ

У статті розкрито роль учителя у реалізації здоров'язберігаючої педагогіки у загальноосвітній школі, актуалізовано проблему здоров'язбереження учнів у навчанні, висвітлено сутність та роль здоров'язберігаючої діяльності педагога.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Утвердження загальнолюдських цінностей, збереження здоров'я громадян України є винятково актуальною проблемою сьогодення. Інтерес до питання здоров'я викликаний насамперед соціальним замовленням суспільства на формування гармонійно розвиненої особистості, забезпечення випускникові школи високого рівня реального здоров'я, озброєння його необхідним багажем знань, умінь, навичок, необхідних для ведення здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я, виховання культури здоров'я. Нині як ніколи, актуальна здоров'язберігаюча педагогіка, її головна очевидна особливість – пріоритет здоров'я, тобто грамотна турбота про здоров'я як обов'язкову умову освітнього процесу. Це визначає послідовне формування у школі сприятливого здоров'язберігаючого освітнього середовища, в якому усі педагоги, фахівці, учні, їх батьки спільно вирішують визначені завдання, пов'язані з турботою про здоров'я. Здоров'язберігаюча педагогіка передбачає, що вчитель повинен працювати так, щоб навчання учнів у загальноосвітній школі не завдавало шкоди їх здоров'ю. В умовах модернізації української освіти основні зусилля мають бути спрямовані на підготовку фахівця нової формації, з високим рівнем професіоналізму як показником конкурентоспроможності. Одним із обов'язкових критеріїв конкурентоспроможного фахівця в галузі освіти є його знання, вміння та навички відновлювати, зберігати й зміцнювати здоров'я учнів, тобто рівень і якість оволодіння ним здоров'язберігаючою діяльністю, яка, в свою чергу, забезпечить здоров'язберігаюче навчання.

Модернізація вищої освіти, відповідно до вимог сучасної освітньої системи, вимагає запроваджувати нові підходи до підготовки майбутніх учителів загальноосвітньої школи в умовах вузівського навчання, які обізнані з основними положеннями здоров'язберігаючої педагогіки, дбають про здоров'язберігаючий компонент під час організації навчально-виховного процесу, здатні здійснювати здоров'язберігаючу діяльність та сприяти організації здоров'язберігаючого навчання, використовувати здоров'язберігаючі технології під час організації навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Існує тісний взаємозв'язок здоров'я учнів і навчального процесу, який може сприяти як збереженню, так і виникненню різних відхилень у стані їх здоров'я. Як наслідок, гостро постає необхідність пошуку компромісу між обов'язковістю рішення освітніх завдань, пов'язаних, перш за все, з досягненням необхідного рівня освіченості, і необхідністю збереження при цьому здоров'я учасників навчального процесу, на чому наголошують у своїх працях науковці: Р. Айзман, М. Аносова, М. Безруких, В. Безрукова, Л. Борісова, Е. Вайнер, В. Колбанова, Л. Кондрашова, В. Кучма, Р. Матківській, Л. Мозжухіна, Т. Молчанова, Ю. Смирнова, М. Степанова, Л. Татарникова, П. Храмцов, А. Хрипкова, І. Чупаха, В. Шувалова та ін. Аналізуючи навчально-виховний процес з боку здоров'язбереження вчені виділили наступну групу недоліків, що негативно впливають на психофізіологічний стан учнів: недостатнє врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, що уповільнює розвиток особистості; інформаційні перевантаження; недосконала організація навчальної діяльності, низька рухова активність школярів, які виснажують адаптаційні резерви організму; авторитарно-репродуктивний стиль навчання, що веде до диктату педагога; педагогічно недоцільні комунікації «вчитель-учень», які провокують виникнення дидактогеній; низький рівень культури здоров'я вчителів та школярів, відсутність у багатьох з них пріоритету здоров'я, мотивації на здоровий спосіб життя. Визначено, що серед факторів, які сприяють зниженню рівня здоров'я учнівської молоді, важлива роль належить навчальному навантаженню, стресогенна дія якого веде до швидкого розвитку дезадаптаційного синдрому з невротичними реакціями різного ступеня прояву.

Постановка завдання. Актуальним постає питання підготовки педагога до здійснення здоров'язберігаючої діяльності, що включає: озброєння їх необхідними знаннями з теорії і методики

СЕКЦІЯ 14 - Проблеми педагогіки

формування здорового способу життя; формування спрямованості на збереження і зміцнення власного здоров'я та здоров'я учнів, здатності формувати у вихованців уміння і навички здорового способу життя; проектування та практична реалізація здоров'язберігаючої стратегії, використання під час організації навчання здоров'язбережувальних технологій.

Викладення матеріалу та результати. «В організації здоров'язберігаючого навчання у шкільній практиці провідна роль належить учителю. Успіх діяльності педагога залежить від того наскільки він усвідомлює можливість впливу навчального процесу на здоров'я кожного учня, які конкретно заходи допомагають йому підвищити здоров'язберігаючий ефект педагогічної діяльності. Недооцінка здоров'язберігаючої діяльності з боку вчителя, нездатність зняти стресогенний вплив навчального процесу на учнів негативно впливає на чіткість їх мислення, сферу емоцій, слугує причиною асоціальної поведінки. Сильний стрес сприяє прояву психічної слабкості, схильності до депресивних станів, а іноді навіть і до суїциду. Стресогенний вплив навчального процесу на учнів призводить до порушень їх розумових функцій (ослаблення концентрації, порушення пам'яті, знижений рефлекс, зниження критицизму, проблеми з прийняттям рішення); виникнення емоційних проблем (зростання психічної напруженості, наявність боязливих станів – від почуття стурбованості до паніки, почуття безпорадності та апатії, почуття гніву та роздратованості, що призводять до спалаху агресії, зниження самооцінки, проблеми з контролем емоцій, емоційні порушення у вираженні почуттів та відсутності емоцій). Порушення розумових та емоційних функцій стимулює зміни у поведінці, серед них: не достаток енергії та послаблення бажання діяти, пропуск занять без поважних причин, перекидання відповідальності на інших, зловживання ліками та слабоалкогольними напоями, конфлікти з оточуючими, безсонниця або, навпаки, надмірна сонливість, проблеми з надиханням себе на гарні справи, посилення заїкання. Учитель має бачити учня, помічати зміни, що відбуваються в його поведінці, у його зовнішньому вигляді, виразі обличчя, вникати в його душу, в його життєву ситуацію, в його переживання, розуміти їх. Педагог має впливати на учнів не тільки словами, але й теплим, доброзичливим впливом, посмішкою, підбадьорюючим поглядом, жестами, що виражають справжню доброзичливість та порозуміння. Без позитивного емоційного зв'язку між учителем та учнями складно говорити про правильний психічний розвиток, про гарне психічне здоров'я вихованців. *Здоров'язберігаюче навчання* – це навчання, що зорієнтоване на здоров'язбереження школярів і передбачає формування в них здоров'язбережувальної компетентності через зміцнення ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей, розширення бази знань про здоров'язбережувальну поведінку й удосконалення умінь і навичок збереження індивідуального здоров'я на рівні духовного, соціокультурного й фізіологічного складників. Поділяючи думки сучасних науковців, ми вважаємо, що *«здоров'язберігаюча діяльність вчителя* – це складний, динамічний та багатогранний процес, що характеризується поліфункціональністю дій сучасного педагога. *Здоров'язберігаюча діяльність* – це система заходів, що включає взаємозв'язок і взаємодію всіх факторів освітнього середовища, спрямованих на збереження й активне формування здоров'я, на навчання здоровому способу життя кожного учня. Здоров'язберігаюча діяльність вчителя дозволяє долати емоційну перевтому, негативні емоції, стани пригніченості, апатію, відчуття постійної напруги, дискомфорту, байдужості до оточуючих, цинізм, агресію. Готовність майбутніх педагогів до здоров'язберігаючої діяльності ми розглядаємо як складне особистісне утворення індивідуально-психологічних якостей особистості, професійно-педагогічних знань, умінь, детермінованих специфікою здоров'язберігаючого навчання, які визначають здатність до здійснення успішної здоров'язберігаючої діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. Готовність майбутніх педагогів до здоров'язберігаючої діяльності – це цілісний і багатогранний процес, спрямований на перетворення інтелектуальної та емоційних сфер особистості вчителя, підвищення ціннісного ставлення як до власного здоров'я, так і здоров'я школярів на основі усвідомлення педагогом особистої відповідальності за нього.

Висновки. Нині обов'язковою умовою освітнього процесу є грамотна турбота про здоров'я учасників навчального процесу. Це зумовлює важливість та необхідність підготовки майбутнього вчителя до здоров'язберігаючого навчання учнів загальноосвітньої школи, оскільки готовність майбутнього вчителя до здоров'язберігаючого навчання є однією з складових його професіоналізму. Подальшого дослідження потребує теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов ефективного формування готовності майбутніх учителів до здоров'язберігаючого навчання, розробка та апробація моделі формування готовності майбутніх учителів до здоров'язберігаючого навчання.

РИЗИКИ МАСОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Отримавши політичну свободу маса стає активним учасником історичних подій, перетворюючись на вагомий чинник соціальних перетворень. Разом з тим, є підстави говорити про певну історичну та соціокультурну обумовленість переходу масового суспільства до деструктивних форм свого буття

На сучасному етапі розвитку суспільства, маса, отримавши політичну свободу, набуває субстанційного статусу, стає все більш активним учасником історичних подій, перетворюючись на вагомий чинник соціальних перетворень. Проблематика масовості розкривається в питаннях історичності маси, у специфіці різних способів її існування.

Фундаментальне значення мають дослідження даної проблеми в соціальній психології (Г. Лебон, Г. Тард, С. Сигеле, З. Фрейд), що виходять за межі виключно психологічного контексту і являють собою, в значній мірі, концепції соціокультурні. У цьому напрямку розробляються такі ключові категорії як «маса», «натовп», «вождь», досліджується проблема співвідношення масового та індивідуального, асоціальні аспекти поведінки натовпу тощо. До політико-соціального напрямку дослідження феномену маси в рамках аналізу легітимності, раціональності, політичного процесу, соціальної структури суспільства зверталися західні соціологи: Е. Дюркгейм, М. Вебер та ін. Можна виділити також техніко-економічний аспект, який передбачає розгляд феномена маси в руслі різних концепцій індустріального та постіндустріального суспільства. Близький до цього аспекту і марксистський підхід, в якому проблеми значення і місця мас в історії (не тільки в економічній, але і в інших сферах суспільної життєдіяльності) відводиться значна роль.

В екзистенціалізмі, філософії життя, і деяких інших напрямках філософії кінця ХІХ-ХХ ст. майбутнє масового суспільства оцінюється більш песимістично. Маса тут сприймається як симптом декадансу, занепаду культури, бунту посередності проти елітарності. Тому важливим аспектом дослідження даного феномена є також і визначення ролі маси у формуванні політичних режимів, специфіки взаємовідносин маси й еліти, маси та індивіда (Х. Ортега-і-Гассет, С. Московічі).

З широкого спектру проблем, який, звичайно, не вичерпується наведеним вище описом, хотілося б виділити декілька найбільш гострих і актуальних питань. Якщо визнати, що маса породила не лише суспільства споживання, а й суспільства тоталітарного типу, чи слід вбачати в ній постійну, нехай приховану, загрозу рецидиву? Тим більше, що подібна перспектива виглядає найбільш реальною там, де до неї існує історично обумовлена «схильність», тобто в тих суспільствах, де подібні явища вже проявлялися раніше. В таких суспільствах відбувалося постійне придушення індивідуально-особистісного самосвідомості, нівелювалися класові відмінності, а інтелектуали, не виправдовували покладені на них сподівання. Можна передбачити що суспільства «посттоталітарного» типу більш схильні до подібних трансформацій, оскільки вони зберігають в собі якості вже підготовленою, «обробленою» маси. У більш широкому сенсі є підстави говорити про певну історичну та соціокультурну обумовленість переходу масового суспільства до деструктивних форм свого буття. Якщо ж прийняти тезу про можливість гуманізації суспільства, духовного вдосконалення людини, можливості його виходу за рамки маси, то слід замислитися над передумовами такого перетворення. Мова йде про різні фактори: реформи, що підвищують загальний рівень життя, і дозволяють людині розкрити свій потенціал, особливі принципи виховання і навіть про гуманістичну функцію релігії.

Вибір цих засобів визначається, мабуть, специфікою конкретного суспільства і рівнем його розвитку. Певну користь в цьому питанні здатна принести і філософія, одним із завдань якої може стати розвиток критичного мислення та поширення принципів критичного розум як захисного механізму, що запобігає маніпуляцію свідомістю індивіда. В умовах доступу до різних джерел інформації реалізація цієї ідеї могла б сприяти духовному розвитку людини.

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ В УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ПЛЮСИ ТА МІНУСИ

Розглянуто окремі теоретико-методичні та практичні питання контролінгу, його роль, значення, позитивні та негативні сторони впровадження в управління підприємством. Орієнтуючись на зарубіжний досвід, українським підприємствам рекомендовано сміливіше впроваджувати систему контролінгу в управління сучасним підприємством, що сприятиме їх конкурентоспроможності.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сучасна ринкова ситуація передбачає постійне ускладнення орієнтації підприємства, яке функціонує у конкурентному середовищі. Ці умови перед керівниками підприємства ставлять завдання щодо недопущення кризових явищ на них, а якщо й складатимуться як такі, то як вийти з них з мінімальними втратами. Вихід існує, якщо підприємство буде використовувати новітні підходи в управлінні. Економічна криза в Україні, гостра світова конкуренція вимагає від підприємницького сектора застосування системи контролінгу в управління підприємством, що надасть йому реальної конкурентної переваги.

Аналіз досліджень та публікацій. Великий внесок у розвиток теоретичних та практичних питань контролінгу внесли західні та вітчизняні вчені –економісти, а саме: Й.Вебер, А.Дайле, Д.Джексон, Р.Ентоні, Е.Майер, Т.Райхман, К.Серфлінг, Х.Фольмут, Д.Хан, П.Хорват, О.О.Ананькіна, С.Ф.Голов, Н.Г.Данілочкіна, О.М.Кармінський, С.Н.Петренко, М.С.Пушкар, В.П.Савчук, Л.А.Сухарева, О.О.Терещенко та ін.

При всій значимості проведених наукових досліджень, окремі теоретико-методичні та практичні питання контролінгу, його ролі, значення, позитивних та негативних сторін впровадження в управління підприємством, визначені та вивчені недостатньо.

Постановка завдання. Основними завданнями дослідження є розгляд окремих теоретико-методичних та практичних питань контролінгу, його ролі, значення, позитивних та негативних сторін впровадження в управління підприємством.

Викладення матеріалу та результати. Утворюючи передумови повної економічної самостійності, ринок висуває жорсткі економічні вимоги, об'єктивність яких орієнтує підприємства на ефективну та рентабельну діяльність. При цьому безперервною умовою удосконалення методів управління є повне використання внутрішніх можливостей підприємства, тобто утворення такої системи управління, яка була б у змозі своєчасно виявляти, обліковувати, аналізувати, контролювати, координувати, коригувати діяльність на підприємстві та інформувати вище керівництво про економіку підприємства. Удосконалюючи систему управління підприємства потрібно орієнтуватися на досягнення його головної місії (отримання оптимального зиску) та конкретних оперативних, поточних та стратегічних задач. В цьому сенсі важливим чинником такої системи є контролінг.

Контролінг є одним з найсучасніших і ефективних систем управління підприємством, який являє собою відособлену систему, економічна сутність якої полягає в динамічному процесі перетворення та інтеграції існуючих методів обліку, аналізу, планування, контролю і координації в єдину систему отримання, обробки інформації та прийняття на її основі управлінських рішень, а точніше в систему інтегрованого (комплексного) управління діяльністю, що забезпечує методичну й інструментальну базу для підтримки основних функцій менеджменту: планування, управління і контролю.

Контролінг в усьому світі набуває міцні позиції в системі управління підприємством. В Україні, нажаль, впровадження контролінгу в систему управління відбувається дуже повільно. Причин для цього багато. Основними є такі: керівники підприємств не розуміють сутності, ролі та значення системи контролінгу; не розуміють ролі та функцій контролерів, які здійснюють контролінг на підприємстві; вважають (і це є дійсним) впровадження системи контролінгу дуже дорогим.

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

Проте, впровадження системи контролінгу на підприємстві, як свідчить зарубіжний та невеликий вітчизняний досвід, має позитивний ефект, який полягає в тому, що, завдяки відстроєній системі обліку витрат та бюджетування за центрами відповідальності, управління запасами на складах, технічного обслуговування та ремонту, відбувається короткострокове зниження витрат як по окремим підрозділам, так і по підприємству в цілому. Спостерігається іноді, що в перші два-три роки, після впровадження системи контролінгу на підприємстві, має місце зниження операційних витрат на 3-5%. [1]

Професор С.Фалько вказує на плюси та мінуси щодо впровадження системи контролінгу в управління підприємством.

Плюси цього впровадження на підприємстві такі:

- з'явиться конкретна особа, з якої можна буде запитати про результати роботи та виконання функцій і задач контролінгу;
- інформація про рівень досягнення поставлених цілей в області економіки, фінансів, персоналу, клієнтів, бізнес-процесів та інш. буде зосереджена в одному місці, що забезпечить оперативність її отримання та інтерпретації;
- є можливість досягти введення єдиних стандартів та правил планування, контролю, обліку, аналізу та звітності у підрозділах, що забезпечить автоматизацію процесу управління;
- плани усіх підрозділів будуть скоординовані, інтегровані та перевірені на вірогідність, якщо цими питаннями буде займатись одна служба контролінгу;
- зменшується тенденція щодо ізоляції функціональних підрозділів, тобто локальні оперативні цілі підрозділів будуть тісно пов'язані зі стратегічними цілями підприємства.

Мінуси впровадження системи контролінгу на підприємстві:

- прийдеться змінювати організаційну структуру управління та пояснювати власникам (співробітникам), навіщо це потрібно;
- виникнуть проблеми з планово-економічними та обліково-аналітичними підрозділами підприємства, які будуть позбавлені певних функцій, а натомість будуть вимагати виконання ними додаткових функцій;
- висока вірогідність виникнення конфлікту між керівниками підприємства та керівниками служби контролінгу відносно реалізації поставлених цілей та оцінці досягнутих результатів діяльності;
- виникає загроза надмірного посилення впливу служби контролінгу на прийняття рішення керівництвом підприємства, що може викликати невдоволення в колективі;
- виникають труднощі у пошуку спеціалістів з числа співробітників підприємства, які здатні та готові реалізувати функції і задачі контролінгу в їх сучасній інтерпретації.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Який же висновок можна зробити, розглянувши плюси та мінуси щодо впровадження системи контролінгу в управління українськими підприємствами? На нашу думку, однозначну відповідь дати неможливо. Але, треба орієнтуватися все ж таки на провідні країни світу, такі як: Німеччина, Франція, Великобританія, в яких вже тривалий час дає свої позитивні результати система контролінгу. Отже, сучасні конкурентні умови вимагають впровадження системи контролінгу в управління сучасними українськими підприємствами. Контролінг необхідний нашому менеджменту й бізнесу, як повітря, як нова філософія, що дозволяє раціоналізувати хаотичні підприємницькі й адміністративні потуги, як метод, що забезпечує прогнозований результат діяльності й ефективний зворотний зв'язок.

Сучасний розвиток контролінгу в світовій практиці управління відбувається в умовах посилення ринкової орієнтації підприємства, що призводить до зростання значення управління і якісного перевороту в структурах і методах управління як до фактору зростання конкурентоспроможності підприємства, тому, українським підприємствам треба сміливіше впроваджувати систему контролінгу, основною метою функціонування якої є своєчасний, систематизований збір інформації, її обробка, аналіз та підготовка для вищого керівництва з відповідним коментарем для прийняття остаточного рішення.

**СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти
сталого розвитку**

УДК 502.315

І. В. ГРАБОВЕЦЬ

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та економіки
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

О. А. ТАРАСОВА

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології та економіки
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КОМФОРТНОСТІ ЖИТТЯ У
ПРОМИСЛОВОМУ МІСТІ (СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Автори розглядають сутність рівня комфортності життя, визначають його місце у місцевих програмах Стратегічного розвитку та аналізують результати власного соціологічного дослідження у Кривому Розі як великому промисловому центрі Дніпропетровської області.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 «про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» та Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку, затверджених наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29 липня 2002 року № 224 у місті Кривому Розі розроблено Стратегічний план розвитку міста до 2015 року.

Мета розробки Стратегічного плану розвитку міста Кривого Рогу полягає у визначенні напрямків, стратегічних та оперативних цілей, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності міста, економічному зростанню, покращенню якості життя територіальної громади.

Одним із стратегічних напрямків розвитку міста визначено підвищення рівня комфортності життя громади (Стратегічний напрямок D «Місто комфортне для життя»). Самобутній вигляд міста, його культурні, освітні, рекреаційні ресурси, наявність доступного житла, стан довкілля – все це є компонентами якості життя у місті.

Реалізація Стратегічного плану розвитку міста Кривого Рогу відбувається поступово, через певні заходи, проекти, впровадження інновацій тощо. Разом з тим, для визначення якості змін, що відбуваються у житті громади міста, вивчення найбільш продуктивних шляхів покращення якості життя у місті, виявлення основних проблем та негативних аспектів, що заважають підвищувати якість життя населення у місті, необхідне здійснення інтегральної оцінки показників соціальної, економічної, екологічної комфортності життя територіальної громади. Саме цьому і було присвячене соціологічне дослідження, що тривало протягом січня-березня 2013 року у місті Кривому Розі за ініціативи Програми «Аналіз і дослідження» КП «Інститут розвитку міста Кривий Ріг»

В результаті аналізу основних критеріїв оцінювання комфортності життя у місті було виявлено наступне.

Демографічний стан. У найближчі 5 років народження дитини планують 29,4% респондентів, з них 10,9% - планують народження першої дитини. При цьому 1,7% респондентів вказали, що взагалі не бажають мати дітей, 72,8% з них – це респонденти, віком 15-44 роки, тобто репродуктивного віку. У найближчі 5 років народження дитини не планують 49,4% респондентів репродуктивного віку, з них 11,5% - молодь, віком 15-24 роки.

Аналізуючи категорію тих, хто взагалі не бажає мати дітей, слід зазначити, що серед них 7,7% тих, хто наразі проживає сам. Серед тих, хто вже має дітей неповнолітнього віку, планують у найближчі 5 років народження ще однієї дитини 25,8% респондентів. В цілому не планують народження дітей 56,2% респондентів, а 12,2% - не замислювались над цим питанням. Також характерно, що з тих, хто проживає сам, 49,2% поки що не планують народження дітей, а серед тих, хто живе удвох, - 56,8%. Таким чином, 48% респондентів репродуктивного віку у найближчі п'ять років не планують народження дітей, що негативно вплине на демографічну ситуацію у місті у найближчі роки.

У відповідях на питання «Чи переїхали б Ви на постійне місце проживання до іншого міста України або закордон?» було виявлено наступне: 34,8% респондентів охоче б виїхали

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

закордон, ще 19,1% - охоче б переїхали до іншого міста України, 23,1% - не замислювались над цим питанням. І тільки 22,8% респондентів впевнені, що не бажають переїжджати до іншого міста або закордон. Серед тих, хто б охоче змінив Україну на іншу країну світу, 47,9% - молодь, віком від 15 до 24 років. Також охоче б переїхали за кордон 36,7% респондентів, віком 25-44 роки. Взагалі не бажають виїжджати за кордон люди пенсійного віку (жодного вибору).

До іншого міста України охоче б переїхали 22,4% людей середнього віку (25-44 роки), 18,6% молоді (15-24 роки), 15,3% респондентів старшого віку (45-60 років) та 14,7% людей похилого віку (понад 60 років).

Патріотами свого міста є люди похилого віку – 61,8% респондентів віком понад 60 років не бажають змінювати місце проживання, але це обґрунтовується, скоріш за все, віковими особливостями та небажанням під кінець життя «зриватися з насидженого місця». Серед молоді бажання залишитися жити у місті висловили 14,3% респондентів, серед людей середнього віку – 17,1%, серед людей старшого віку – 31,1% опитаних. Отже, 54% респондентів мріють виїхати з Кривого Рогу. Найбільша кількість бажаючих змінити місце проживання – це молодь 15-24 років, що теж є ознакою низького рівня комфортності життя у місті. На бажання змінити місце проживання впливає рівень середньомісячного доходу респондентів: чим нижче дохід, тим більше впевненість, що десь має бути краще.

Матеріальний стан. Свій матеріальний стан як незадовільний («вистачає лише на саме необхідне») оцінюють 46,8% респондентів; як «зовсім незадовільний, ледь вистачає на продукти харчування» - 12,3%. Матеріальний стан задовольняє 34% респондентів, а повністю не мають нарікань на рівень своїх доходів тільки 2,4% респондентів. При цьому респонденти вказали, що середньомісячний дохід на одну людину у родині становить понад 2000 грн – 25,3%, 1501-2000 грн – 25,3%, 1001-1500 – 29%, 501-1000 грн – 16,3%, до 500 грн – 4% опитаних. Відповідаючи на питання щодо бажаного рівня середньомісячного доходу на одну людину у родині, більшість (69,5% респондентів) зазначили, що їх задовольнила б сума, вища за 3000 грн, ще 19,1% вказали дохід 2501-3000 грн на одну особу у родині. Дослідження показало, що чим нижчий рівень доходів респондентів, тим нижче і рівень їх домагань. Таким чином, підтверджується закон зростання потреб: задоволення одного рівня потреб стимулює появу нових, забезпечуючи їх безперервний розвиток, що, у свою чергу, стимулює розвиток науково-технічного прогресу. В цілому населення міста незадоволене своїм матеріальним становищем, незважаючи на те, що за рівнем середніх заробітних плат Дніпропетровська область займає третє місце по Україні (після Київської та Донецької).

Соціальне благополуччя. Екологічний стан міста отримав найнижчу оцінку з запропонованих 16 чинників комфортного життя у місті. При цьому жінки більш критично оцінюють екологію міста, ніж чоловіки (середній бал оцінки екології жінками 1,59 порівняно з 1,92 у чоловіків). Також жінки рішуче негативно оцінюють якість питної води (1,93) та продуктів харчування (2,39) порівняно з чоловіками (2,29 та 2,87 балів відповідно). Різко негативну оцінку екологічному стану міста поставили респонденти середнього віку (58,4% опитаних цієї категорії), а найвищий бал «відмінно» екології міста поставили 2,1% молоді віком 15-24 роки (відсоток серед цієї категорії респондентів).

Серед суджень про місто з точки зору оцінки його мешканців майже третина респондентів зазначила, що Кривий Ріг – це місто з високим рівнем злочинності (29,7% виборів), тоді як 19,8% респондентів погодилися з тим, що Кривий Ріг – місто доброзичливих та відкритих мешканців (з такою думкою погоджуються 22,5% опитаних жінок та 16,5% чоловіків). 24,7% респондентів чоловічої статі вважають Кривий Ріг спортивним містом, з чим погодилися і 13,7% жінок.

Експерти достатньо високо оцінюють перспективи Криворізького регіону щодо подальшого інвестиційного розвитку, а також місце Кривого Рогу в економіці країни. Це підтверджується і статистичними даними: за підсумками року місто зайняло позиції лідера Дніпропетровської області з показником 37% у загальному обсязі реалізації промислової продукції області, що становить 6,8 % від загальноукраїнського показника.

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальне благополуччя у місті необхідно удосконалювати та підвищувати його рівень в очах громади міста. Влада активно робить кроки у цьому напрямку (будівництво культурно-розважальних центрів, спортивних майданчиків, відновлення парків та скверів міста тощо), але, вочевидь, що їх недостатньо.

СТРУКТУРНИЙ РЕАЛІЗМ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ

Структурний реалізм є модифікацією наукового реалізму, але переорієнтовує науку від пізнання природи об'єкту до вивчення відношень між об'єктами і може бути поширений на гуманітарні області знання

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Концепція наукового реалізму потребує значного перегляду. Зокрема, аргументом для цього висувують так звану песимістичну “мета-індукція”, згідно якої, якщо всі попередні наукові теорії виявилися хибними і були відкинуті, у нас є (індуктивні) підстави вважати, що та сама доля чекає і на новітні наукові теорії (Л. Лаудан).

Аналіз досліджень та публікацій. Науковий реалізм передбачає, що в зрілих теоріях теоретичні терміни дійсно мають певні відповідники; кожна нова наукова теорія ближча до істини, аніж її попередниці, та має пояснювати успішність попередніх теорій; нова теорія має зберігати відношення і референти термінів більш ранніх теорій; попередні теорії у новій фактично розглядаються як її граничні випадки [Лаудан, с. 20].

Постановка завдання. Незважаючи на суттєві контраргументи, науковий реалізм досить важко відкинути як дослідницьку настанову, принаймні тому, що він відображає внутрішні інтенції багатьох вчених “дійти до суті речей”, на відміну від “жонгливання термінами”, як часто сприймається інструменталізм та інші антиреалістичні підходи. Попри це, очевидно, що сама концепція дещо застаріла і має бути якщо не відкинута, то суттєво уточнена.

Викладення матеріалу та результати. Аналіз тенденцій розвитку наукових теорій показує, що поява нової теорії приводить до відкидання онтології старої. Автор концепції структурного реалізму Дж. Уоролл приходять до висновку, що попередні теорії дійсно містять фундаментальні помилки, але вони стосуються *природи* неспостережуваних явищ, але не їх *структури* (див.: [4]). Таким чином, завдання реалізму полягає в тому, що він має підтримувати існування структури неспостережуваної реальності, але не існування неспостережуваних об'єктів і, тим паче уникати висновків про природу цих об'єктів. Прихильник цього підходу Дж. Лейдман у якості девізу структурного реалізму висуває фразу А. Пуанкаре: “Мета науки — не речі самі по собі [...], але відношення між речами; поза цих відношень пізнаваної реальності не існує” [1, с. 8-9]. Прикладом збереження структури є “принцип відповідності”, сформульований Н. Бором, згідно якого квантово-механічні моделі мають зводитися до класичних фізичних моделей. Так потлумачене наслідування структури представляє собою модифіковану вимогу наукового реалізму включати попередню теорію у нову як її граничний прояв. Крім того, при зміні теорій структура не завжди зберігається, тому не можна говорити про її інваріантність, що фактично є ядром структурного реалізму.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Серед претензій до структурного реалізму певний інтерес викликали тези щодо його специфічної області застосовності — лише у математичній фізиці і аж ніяк не в гуманітарних науках (див., напр.: [2]). З одного боку, це можна пояснити тим, що теоретизація гуманітарних наук не має настільки давньої історії. Але, з іншого боку маємо надзвичайно сильні структуралістські напрямки сучасної філософії. Тому, цікавим видається перенесення принципів структурного реалізму з природних наук на гуманітарні дослідження.

Список літератури

1. Пуанкаре А. О науке. – М. : Наука, 1990.
2. Нугаев Р. Внутренний реализм и объективность научного знания // Analytica [Електронний журнал]. – № 5. – 2011.
3. Laudan L. A Confutation of Convergent Realism // The Philosophy of Science. – Vol. 48. – № 1. – 1981. – p. 19-49.
4. Worrall J. Structural realism: The best of both worlds?. – Dialectica. – Vol. 43. – 1989. – p. 99–124.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглядається сутність соціальних трансфертів з позицій системного підходу.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями зумовлена зростанням потреби у населення України, насамперед, його малозахищених верств, у ефективному соціальному захисті. Такий захист може відбуватися за допомогою забезпечення гідних соціальних стандартів та посилення системної підтримки з боку держави в умовах розвитку трансформації суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Питання щодо функціонування соціальних трансфертів у системі соціального захисту населення досліджували сучасні вітчизняні економісти та правознавці: В. Андрущенко, Е. Лібанова, І. Бабак, М. Макаренко, Т. Савченко, Г. Волинський, О. Новікова, І. Сирота, В. Скурагівський, Г. Філюк, П. Шевчук, Л. Черенко, Н. Якуненко, Н. Кривенко, Л. Слюсар, а також соціологи В. Тарасенко, В. Савка, В. Макаренко, О. Ярош та ін.. [1,2,3]. Попередні авторські дослідження дають змогу позначати соціальні трансферти як гарантовані державою систему безвідплатних платежів тим соціальним групам, які потребують соціального захисту та підтримки життєвого рівня. До того ж соціальні трансферти у більшості випадків є єдиним джерелом формування доходів малозабезпечених верств населення. Тому, вважаємо, що дослідження конструкту «соціальні трансферти» у соціологічному контексті доцільно здійснювати за допомогою системного підходу.

Викладення матеріалу та результати. Склад і джерела реальних доходів населення, їх розміри та диференціація характеризують рівень життя та добробуту окремих соціально-демографічних груп населення та суспільства. Якщо для працездатного населення основним джерелом формування доходів є заробітна плата, то для малозахищених верств їх роль виконують соціальні трансферти, які і забезпечують їх існування.

Системний підхід – передбачає дослідження об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності їх відношень та взаємозв'язків. Тобто елементи системи повинні бути не лише взаємопов'язані, а й утворювати цілісність, яка забезпечує цілеспрямованість та результативність системи. На підставі системного підходу, соціальні трансферти можна розглядати як певну систему соціального захисту певної частини населення, яка діє постійно, на певних принципах та засадах. Соціальні трансферти у своєму системному взаємозв'язку та ефективному розвитку повинні реалізувати соціальні і громадянські права людини у вигляді гарантованого безоплатного соціального захисту у разі настання певних життєвих обставин. Як вірно підкреслюють М. Макаренко і Т. Савченко, у наведених визначеннях поняття «трансферти» чітко простежується основна їх риса – безоплатність, яка означає, що їх надання не потребує повернення і є безкорисною допомогою держави [2]. Причому це право належить кожному, без винятку, громадянину протягом усього життєвого циклу та передбачає заходи захисту добробуту населення, починаючи від допомоги при народженні закінчуючи допомогою при похованні.

Незважаючи на тенденцію залежності соціального розвитку держави від економічного, усі складові соціальних трансфертів, незалежно від форми надання, джерел їх формування та причин за яких вони надаються, направлені на підтримку та захист кожного окремого громадянина, що повинно призвести до позитивного кінцевого результату на державному рівні.

Використання системного підходу передбачає також розгляд восьми його аспектів: системно-елементного або системно-комплексного аспекту, системно-структурного, системно-

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

функціонального, системно-цільового, системно-ресурсного, системно-інтеграційного, системно-комунікаційного, системно-історичного.

Експлікуючи названі аспекти до розуміння соціальних трансфертів, можна зазначити наступне. В процесі попереднього дослідження трансфертів ми з'ясували, що вони бувають економічного та соціального спрямування, а до їх елементів можна віднести пенсії, грошові допомоги, стипендії, різного роду послуги населенню, субсидії тощо. Системно-структурний характер соціальних трансфертів полягає у наявності внутрішніх зв'язків і залежностей між їх елементами, їх структури, яка відображається у її формах: грошова, безготівкова, натуральна. Всі елементи соціальних трансфертів, в залежності від свого призначення виконують певну функцію, але кожен з них також покликаний виконувати основну, більш загальну функцію – функцію захисту населення. Системно-цільовий аспект соціальних трансфертів дає можливість розкрити основну ціль, яка полягає у соціальному захисті населення для запобігання масштабів бідності та покращення якості життя. Системно-ресурсний аспект сприяє виявленню ресурсів, потрібних для функціонування системи соціальних трансфертів, які формуються за рахунок фінансових можливостей держави та розподіляються за рахунок використання податково-трансфертного механізму. Системно-інтеграційна характеристика полягає у визначенні сукупності якісних властивостей системи соціальних трансфертів, що забезпечують її цілісність і особливість. Системно-комунікаційний аспект означає необхідність виявлення зовнішніх зв'язків соціальних трансфертів з економічним середовищем, так як вони, ґрунтуючись на засадах справедливості, покликані упорядкувати диференціацію доходів населення, що є результатом дії ринкового механізму. І нарешті, системно-історична риса дозволяє з'ясувати історичні умови, які вплинули на виникнення системи соціальних трансфертів, етапи її становлення, сучасний стан, а також можливі перспективи розвитку. Соціальні трансферти історично виникли як необхідність людства у захисті від специфічних обставин, носять об'єктивний характер. Вони насамперед спрямовані на розвиток діяльності особистості, на ті категорії населення, які в першу чергу, потребують допомоги, чи то в грошовій формі, чи то у вигляді психологічної допомоги, для задоволення потреб, що є неодмінною умовою збереження та розширення фізичного та духовного потенціалу людини.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Соціальні трансферти є неодмінним елементом зміцнення та підтримки стабільності відносин між державою та суспільством, ланкою між працездатним та непрацездатним населенням держави. У розрізі системного підходу соціальні трансферти являють собою цілісну та динамічну у своєму розвитку систему, яка містить комплекс взаємопов'язаних елементів у вигляді державних гарантій, що об'єднані заради захисної функції певних категорій населення та є результатом об'єктивної необхідності суспільства у захисті з боку держави. Тому системний аналіз додає проблемі дослідження соціальних трансфертів нові грані розуміння їх сутності.

Список літератури

1. Макеев С. Соціально-економічна стратифікація в Україні: неадекватні оцінки, хибні пріоритети / С. Макеев // Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2010. – С. 119–126.
2. Макаренко В. А. Соціальний захист населення: проблеми та тенденції розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / В.А. Макаренко. – Х., 2005.
3. Комарова Е.А. Социальные трансферты сквозь призму мультипарадигмальных теорий / Елена Комарова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – Москва, 2013. – № 11. – С. 311–314 .

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

В статті розглянуто умови реалізації репродуктивної та сексуальної поведінки в сучасному суспільстві, охарактеризовано основні тенденції ставлення до проблем репродукції, контрацептивної поведінки та репродуктивного здоров'я, зокрема серед підлітків.

The conditions of realizations of reproductive and sexual behavior in the modern considered in the article. The main tendencies of attentions to the problems of reproduction, of contraceptive behavior and reproductive health, especially among teenagers are characterized in the article.

Ключові слова: репродуктивна поведінка, сексуальна поведінка, репродуктивне здоров'я, контрацептивна поведінка.

Key words: reproductive behavior, sexual behavior, contraceptive behavior, reproductive health.

Однією з причин соціально-демографічної кризи сучасного соціуму є зміна соціальних детермінант репродукції, втілених в установках дитності, біосоціальна складова яких безпосередньо пов'язана з суто фізіологічною спроможністю до якісного відтворення, що ґрунтуються на соціальних установках що регулюють репродукцію. Власне стан репродуктивного здоров'я нації визначається як невід'ємна складова здоров'я людини, що забезпечує сталий розвиток суспільства в цілому [1]. Однак більшість досліджень в цій сфері зосереджені на соціально-демографічних аспектах проблеми, тоді як питання статевого виховання та сексуальної культури відображені досить обмежено. Особливо хибною подібна позиція є у відношенні до молоді. Лібералізація поглядів на статево поведінку призвела до деформації сексуальної поведінки, втрати моральних орієнтирів, що є підґрунтям погіршення репродуктивного здоров'я. Одним із найяскравіших індикаторів стану репродуктивного здоров'я є умови реалізації контрацептивної поведінки молоді. Визначаючи даний показник індикатором стану репродуктивного здоров'я, сучасні науковці акцентують увагу на соціальних установках х регуляції контрацептивної поведінки населення [2].

Більшість дослідників у сфері репродукції визначають контрацептивну поведінку як певну систему заходів метою яких є регуляція сексуальної поведінки на стадії планування сім'ї [1]. Однак, як переконливо доводить сучасний досвід, реалізація сексуальної поведінки не завжди здійснюється в межах розвитку життєвого циклу сім'ї. Сучасні підлітки, за даними опитувань, не вважають за необхідне обумовлювати реалізацію статевого потягу з народженням дітей, а тим більше зі створенням сім'ї. Водночас утворення сім'ї далеко не завжди пов'язано з народженням дітей, навіть у перспективі. Таким чином можна стверджувати що контрацептивна поведінка здійснюється в умовах реалізації сексуальної поведінки відповідно до параметрів легімітизованої у даному суспільстві сексуальної культури.

Дана ситуація підсилюється факторами стереотипів рольової поведінки у галузі самозбереження, в бік зниження цінності індивідуального здоров'я, зокрема репродуктивного. Більшість дослідників у даній сфері, наголошують на тому, що пострадянському суспільстві зберігається тенденція до реалізації рольових функцій жінок в агресивних умовах [5]. Подвійна зайнятість, перенавантаження емоційними стресами та легімітизоване суспільством негативне відношення до пильної уваги до власного здоров'я, навіть обов'язкові профілактичні огляди сприймаються сучасними жінками, як марна витрата часу, – призвела до негативних наслідків, насамперед у сфері репродукції. Так окремі дослідники наголошують на наявності тенденції деструктивної експлуатації здоров'я, насамперед серед жінок, та формування девіантних стратегій поведінки уставленні до заходів щодо його підтримки та збереження [5].

Якщо спиратися на твердження про те що контрацептивна поведінка більшістю дослідників визначається як необхідна умова здорового способу життя та забезпечення репродуктивного здоров'я, стає зрозумілим що ставлення до засобів контрацепції та умов їх застосування виступають детермінуючим фактором впливу на репродукцію в цілому.

На загальному тлі негативних тенденції демографічного розвитку більшості Європейських держав, які знову змушені звернутися до практики послаблення міграційного законодавства щоб забезпечити себе робочою силою, досить обнадійливими, на перший погляд,

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

є дана Державного комітету статистики про загальне зниження рівня абортів, особливо серед молоді. Українські лікарі з радістю повідомляють що в останні роками кількість абортів значно скоротилася, особливо серед підлітків. Та чи дійсно це є позитивні зміни, чи ми бачимо лише видозміну старої проблеми?

Широко застосовуються, в нашій країні, засоби екстреної контрацепції, які в усьому світі прирівняна до хірургічного втручання з метою переривання вагітності. Молоді українки із забезпечених сімей вважають ці пігулки мало не вітамінами і вживають їх навіть при статевих стосунках з постійним партнером. Подібна практика виникає на тлі низького рівня контрацептивної поведінки коли засоби контрацепції використовуються практично виключно жінками та без попередніх консультацій з лікарем.

Як зауважують лікарі-гінекологи зменшення фактичного рівня абортів у молодому віці, відбувається на тлі зростання кількості породіль-підлітків, збільшення народжуваності у так званих соціально-неблагопоучних сім'ях (алкоголіки, наркомани, схильні до злочинної поведінки, безпритульні та ін.) Тобто тих верств населення у яких якість репродукції є надзвичайно низькою, про що свідчить зростання рівня показників соціального сирітства, що є одночасно індикатором та фактором поглиблення кризових проявів у суспільстві.

Головною причиною подібних тенденцій, на думку дослідників у сфері репродуктивної поведінки та соціології сім'ї, є надання переваги прямому стимулюванню народжуваності, за якого фінансово підтримується саме народження дітей, а не усвідомлена повноцінна репродукція як соціально детермінований процес відтворення повноцінного члена суспільства. Наслідком подібної політики, як доводить досвід, є різке збільшення дітей, що знаходяться на частковому чи повному державному утриманні.

Сучасна ситуація характеризується також наявністю достатньо чіткої тенденції, коли під повну опіку держави діти як правило переходять у певному віці - 3-4 роки, тобто тоді коли рівень соціальних виплат різко зменшується. Зважаючи на рівень соціального супроводу неблагополучних сімей, систему виховання дітей позбавлених батьківського піклування можна прогнозувати різке збільшення дезадаптивних проявів поведінки пов'язаних з порушеннями соціалізації, що спричиняє деструктивні прояви суспільного розвитку, зокрема у сфері статевої поведінки.

Занепокоєння викликає також той факт що впровадженню різноманітних державних програм у сфері контрацептивної поведінки значною перешкоджає не лише вкорінення стереотипів ставлення до статевих відносин, як найбільш закритої частини особистого життя, а й хаотичність та незбалансованість програм їх реалізації. Більшість таких програм спрямовані на роботу з так званими групами ризику – безпритульними, повіями та іншими соціально-дезадаптованими верствами, і значно меншою мірою серед підлітків, студентської чи учнівської молоді. З іншого боку при аналізі їх змісту складається враження, що головною їх метою є розповсюдження засобів контрацепції, здебільшого сумнівної якості, тоді як просвітницькі завдання виступають додатковими, мало суттєвими умовами. На тлі низького рівня сексуальної культури практично усіх верств населення України така діяльність є мало корисною, і викликає безліч зауважень.

Таким чином аналіз ситуації дозволяє стверджувати що умови реалізації контрацептивної поведінки, як форми реалізації репродуктивної поведінки, зокрема серед підлітків, спричиняють значні порушення в репродуктивному здоров'ї, тому дана проблема потребує пильної уваги з боку як державних інституцій, зокрема у сфері освіти та медицини, так і громадськості. Оскільки "мимовільні помилки" допущені внаслідок браку інформації та традиційної сором'язливості притаманної сексуальній культурі старшого покоління, призводять до значних проблем з репродуктивним здоров'ям молоді в подальшому, що негативно впливає на здоров'я нації в цілому.

Список літератури

1. Сучасна українська сім'я: медико-соціальні аспекти; Монографія / Лісовий В. М., Шурма І. М., Коробчинський В. О. та ін.- Харків, 2009. – 208 с.
2. Таран Н. Аборт як соціальна проблема // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. - № 1.- С. 96-101.
3. Шилова Л. С. Трансформація женской модели самосохранительного поведения // СОЦИС.-2000. № 7. –С.134-140.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СЕМЕЙНОГО ПОВЕДЕННЯ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ

Анотація. Розглянуто питання трансформації сімейної поведінки в сучасному соціумі з позицій теорії соціально-культурної динаміки П.Сорокіна.

Постановка проблеми. Современное общество находится в стадии становления глобального общественного устройства, когда «человечество» от умозрительного понятий переходит к категориям, которые определяют характер социальных отношений в реальном времени и пространстве. Подобного рода изменения фиксируются при анализе условий функционирования базового социального института общества – семьи.

Прогнозируя развитие общественного устройства в XX веке П. Сорокин, акцентировал внимание на изменении доминантного фактора социальных процессов в сторону ценностных ориентиров жизнедеятельности личности [3]. Рациональное мышление и прагматизм эпохи развитого капитализма утрачивает позиции, на смену коллективному мышлению и системе общественного договора приходит индивидуалистическая концепция развития социального пространства. С позиции интегральной методологии данная ситуация характерна для переходного периода от сенсатной системы культуры к идеационной [1].

Цель данной статьи является рассмотрение тенденций трансформации семейного поведения с позиций интегральной методологии и теории социокультурной динамики П. Сорокіна.

Изложение основного материала. Особое место в процессе занимает трансформация социального института семьи. Сорокин определял её место в современном социуме как позицию "новой церкви" [1], духовного центра жизнедеятельности личности, источника психологического комфорта и совершенного защитного механизма.

С древнейших времён семья является индикатором общественного развития, который свидетельствовал о глубинных изменениях, происходящих в обществе. Являясь базовым институтом социального устройства, именно семья первой реагирует на новые требования к успешной адаптации в социуме, поскольку гибкое реагирование на вызовы внешней среды – основной показатель успешности функционирования, обеспечивающего выживание.

Основой функционирования института семьи является процесс регуляции видов семейного поведения : репродуктивного, сексуального, самосохранительного и брачного [2]. Условия их реализации в реальной жизни фиксируют изменения, происходящие в обществе в виде конкретных социальных фактов. В тоже время брачное поведение как форма легитимизированного обществом способа семейной организации демонстрирует условия регуляции воспроизводства и трансформации социальных характеристик. По мнению М.Фуко переход от экономически детерминированного типа брачных отношений к партнёрскому браку в период Поздней Империи , который определил условия формирования нового общественного сознания, положившего начало расцвету христианства, как основы Европейской цивилизации [5]. Этот период развития с позиции теории социокультурной динамики общества характеризуется как идеационный тип. В области брака эти тенденции нашли отражение в переходе от формы узаконенного воспроизводства к формированию особого мира супружеских отношений как основы полноценной социализации личности.

Современный период демонстрирует следующий виток перехода. Массовая рационализация брачных отношений на основе юридически оформленных договоров перешла в стадию гротеска, когда нормы закрепленные контрактами доходят до описания бытовых правил, что зачастую становится причиной конфликтов в семейных отношениях. С другой стороны, предоставление официального статуса супругов гомосексуальным и групповым партнёрам усугубляет проблемы в области репродуктивного поведения. Изменения способов

СЕКЦИЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

воспроизводства репродуктивного поведения фиксирующиеся в снижении показателей рождаемости свидетельствуют о переходе к качественно новому способу репродукции. Традиционные общества сенсатной культуры ориентированы на расширенное воспроизводство, поскольку семья как первичная ячейка экономики остро нуждается в рабочей силе для поддержания определенного уровня жизнедеятельности. Этим фактором объясняется также заметно более низкие темпы воспроизводства в семьях принадлежащих к высшим слоям социальной иерархии.

Выводы. В современных условиях репродукция регулируется комплексом социально-психологических факторов и центрирована на развитии личности без угрозы самореализации личностных устремлений родителей. Таким образом ценность ребёнка определяется психологической готовностью и социальной зрелостью личности. Согласно сорокинской концепции развития общественного устройства это один из основных параметров изменения центрации общественного развития определяющие характер детерминации глобального общества XXI в. [1].

Сексуальное поведение в рамках функционирования института семьи характеризуется наличием регуляции сексуального выбора в процессе удовлетворения полового влечения. Основной тенденцией современного этапа по мнению исследователей является преодоление синкретизма репродуктивного и сексуального поведения [3]. Сорокин видел в этом процессе негативное влияние сексуальной революции 60-ых, следствием которой стала деградация социальных норм регулирующих отношения между полами, популяризация промискуитета и проявления нигилизма в отношении применения средств контрацепции [4]. Эти тенденции в полной мере проявились в характеристиках современного общества и оказывают негативное влияние как на репродукцию, так и на здоровье населения в целом.

Характер развития общественных отношений переходных периодов общественного развития характеризуется обострением факторов риска жизни и здоровья населения, в этой связи неудивителен, тот факт, что самосохранительное поведение приобретает особую значимость для жизнедеятельности. Определяющим фактором в самосохранительном поведении в рамках семьи доминирующую роль играет специфика семейных отношений и образ жизни семейной группы [3]. Таким образом, функция формирования психологического комфорта жизнедеятельности личности становится основной задачей, а характер взаимоотношений между супругами, родителями и детьми, сиблингами определяющим фактором уровня функциональности семьи. В такой ситуации ценностные компоненты регуляции взаимоотношений на разных уровнях взаимодействия приобретают первостепенное значение.

На основе выше изложенного, что семья в условиях современного общества центрирована на выполнение социализационной функции в области репродукции и психокомпенсаторной функции в области регуляции отношений между партнёрами, что отвечает отражает условиям характеризующим процесс изменения общественного устройства на уровне ментальных характеристик поведения. Прямым следствием подобных изменений является переход к идеационному типу культуры социума.

Список литературы

1. Зюзев Н. Ф. Питирим Сорокин и моральные аспекты глобализации // Журнал социологии и социальной антропологии.- 2004. - № 3. – С. 89-98.
2. Сорокин П. А. Главные тенденции нашего времени.- М.,1997.
3. Социология семьи: Учебник / Под ред. Проф. А. И. Антонова.- М., 2007.- 640 с.
4. Шаповалов В. А., Василенко В. В. Кризис нашего времени в нашего времени в научном наследии П. А. Сорокина // Вестник Московского университета,- Серия 18 Социология и политология. – 2010.-№ 2. - С. 29-44.
5. Фуко М. История сексуальности – III: Забота о себе / Пер. с фр. Т. Н. Титовой и О. И. Хомы под общ. ред. А. Б. Мокроусова. – К., 1989.- 288 с.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У роботі розглядається проблематика ролі екологічного маркетингу у процесах запровадження концепції сталого розвитку. Акцент робиться на необхідності розробки ефективного механізму формування ринку екологічних товарів і послуг, вихованні екологічної свідомості громадян, зокрема молоді, реалізації державних програм підтримки тих суб'єктів підприємницької та освітньої діяльності, які зорієнтовані на використання екологічного маркетингу як інструменту збалансованого економічного розвитку.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Наявність кризових явищ практично в усіх сферах життя українського суспільства констатується вченими різних галузей наукового знання. У політичних колах, органах влади та наукових роботах активно дискутуються питання про те, як знайти оптимальні шляхи виходу країни з політичної та економічної кризи. Однак не менш важливим є пошук подолання кризових явищ в екологічній сфері. Останніми роками Україна, так само, як і інші недостатньо розвинуті країни, ввійшла в затяжну та глибоку екологічну кризу. І якщо більш розвинуті країни вкладають значні ресурси у відтворення довкілля, керуючись ідеєю сталого розвитку, то країни, які розвиваються - до яких можна віднести і Україну, на жаль, не мають достатньо фінансових можливостей для того, щоб подолати екодеструктивні впливи на довкілля. Тому *актуальним* є пошук таких засобів, які б сприяли зменшенню напруги на навколишнє середовище і сприяли розв'язанню суперечностей між економічним розвитком і збідненням природних ресурсів. Важливим і дієвим засобом упровадження ідей сталого розвитку, вважаємо, є *екологічний маркетинг*.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Екологічний маркетинг є предметом дослідження як економістів, екологів, так і соціологів, оскільки його предметне поле знаходиться на перетині досліджень потреб людей, структури ринку та попиту, виробництва екологічних товарів і послуг, збереження та відтворення природних ресурсів, тобто збалансованого співіснування соціуму і екосистеми. У працях відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників, наприклад, таких, як: О. Балацький, Т. Вайданич, А. Вічевич, І. Дідович, І. Кретов, Л. Коваленко, О. Латишева, Г. Панін, О. Попова, А. Хачатуров та інших широко розглядаються як методологічні засади, так і поняттєвий апарат, функції та методи екологічного маркетингу. Разом з тим недостатньо уваги приділяється обґрунтуванню механізму впливу екологічного маркетингу на економічний розвиток, зокрема на усунення деструктивних економічних тисків на екосистему. Тому *метою роботи* є пошук та з'ясування впливів екологічного маркетингу на упровадження в систему господарювання ідей сталого розвитку.

Викладення матеріалу та результати. Економічний розвиток у сучасних найбільш розвинутих країнах світ здійснюється не тільки відповідно до прискореного впровадження досягнень науково-технічного прогресу та значних інвестицій у структурну перебудову економіки, але передусім із залученням значних ресурсів для усунення або згладжування деструктивних наслідків господарювання на екосистему. Тобто у більшості країн Європейського Співтовариства, США, Японії, Канаді створюється надійне підґрунтя для запровадження концепції сталого розвитку, яка передбачає задоволення постійно зростаючих потреб населення, збільшення капіталу (виробничого, товарного, соціального, сервісного тощо) з покращенням екологічних умов і попередженням екологічних криз та недопущенням екологічної катастрофи.

Варто зазначити, що в сучасній Україні, на жаль, останніми роками дестабілізувалася і значно погіршилася екологічна ситуація, що пов'язується з наслідками широкомасштабного воєнного конфлікту на південному сході (Донецька та Луганська області, 2014-2015 рр.), недостатністю фінансування державних програм подолання наслідків аварії на Чорнобильській

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

АЕС, недостатньою увагою урядових та підприємницьких структур до структурної перебудови та технологічного переоснащення промислових підприємств та до ліквідації промислових відходів. Ці проблеми макроекономічного і макросуспільного рівня значно обмежують можливості українського суспільства реалізувати ідеї сталого розвитку у найближчій перспективі.

Розмірковуючи над тим, як розв'язати означену проблему, ми схилиємося до думки, що одним із найбільш дієвих шляхів може бути запровадження *екологічного маркетингу* у практику діяльності компаній, підприємств, фірм та організацій, а також використання його як засобу формування необхідного рівня екологічної свідомості не тільки у суб'єктів господарювання, але й у населення країни в цілому і у молоді, зокрема. Як зазначає О. В. Латишева, екологічний маркетинг, який сформування на принципах соціально-етичного маркетингу, має за мету розв'язання суперечностей між виробництвом і збереженням навколишнього природного середовища [1, с. 73]. Аналізуючи ставлення провідних зарубіжних фірм і компаній до екологічних, а відтак і соціальних наслідків своєї діяльності, дослідниця узагальнює п'ять основних причин значущості екологічного маркетингу, зокрема: розгляд його як можливості досягнення стратегічних цілей; підвищення завдяки йому моральних зобов'язань суб'єктів економічної діяльності бути більш соціально-відповідальними перед суспільством; здійснення урядовими органами контролю за відповідальністю підприємств, фірм, компаній за свою діяльність; вплив природоохоронних дій конкуруючих фірм на екологічну маркетингову політику і зміна ставлення суб'єктів економічної діяльності до навколишнього середовища під впливом чинників вартості, що пов'язані із забруднення або дефіцитом ресурсів. Вочевидь, можна погодитися і з А. В. Кучмієвим в тому, що екологічний маркетинг є одним з найбільш ефективних інструментів еколого-економічного управління підприємствами, завдяки якому розробляється не тільки стратегія їх діяльності, але й виявляються шляхи убезпечення від руйнівних економічних та екологічних впливів [2].

Звісно, що роль екологічного маркетингу не обмежується формуванням стратегій виживання різноманітних компаній, фірм та підприємств в умовах екодеструктивних зрушень, але передусім, пов'язується з переорієнтацією на виробництво екологічно чистої продукції, яка б задовольняла сучасні потреби споживачів. Більш того, як справедливо зазначає В. М. Мозгова, екологічний маркетинг дає змогу не лише по-новому впроваджувати стратегічні цілі, але й вказує напрямом багатьох труднощів, пов'язаних з виникненням екологічного ризику (неякісна продукція, негативний вплив на стан здоров'я тощо) – тієї реальності, яка визначає ставлення споживачів до конкретного підприємства або виду технології, продукції, послуг. А це свідчить про необхідність широкого запровадження екологічного маркетингу у сферу дослідження потреб і попиту населення, різних його соціальних прошарків і груп, як на різноманітну продукцію і послуги, так і на широкий спектр екологічно чистих товарів та послуг.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Сучасні суперечливості економічного розвитку полягають в тому, що він сприяє збільшенню виробничих потужностей, що викликає деструктивні екологічні зрушення, поглиблює екологічні кризи. Альтернативою такому розвитку є концепція сталого розвитку, яка передбачає суттєве зменшення навантаження на екосистему при накопиченні капіталу людства (виробничого, товарного, сервісного тощо). Існують різні стратегічні шляхи запровадження цієї концепції. Одним з дієвих і ефективних, на нашу думку, є екологічний маркетинг як «особливий вид людської діяльності, спрямований на задоволення нестатків і потреб за допомогою обміну...який не зачіпає екологічної рівноваги навколишнього природного середовища і, який не впливає на стан здоров'я суспільства». Тому його запровадження його в усіх сферах людської життєдіяльності є важливою соціальною потребою, яка потребує і державної і суспільної підтримки.

Список літератури

1. Латишева О. В. Етапи становлення та історичні передумови формування екологічного маркетингу / О. В. Латишева // *Культура народів Причорномор'я*. — 2007. — № 99. — С. 71-75. [Інформаційний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/35132>.
2. Кучмієв А. В., *Екологічний маркетинг у системі еколого-економічного управління* / А. В. Кучмієв // [Інформаційний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2278>

ЛІБЕРАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ ДЖОНА РОЛЗА

Дана стаття присвячена проблемі справедливої війни, її теоретичному обґрунтуванню у видатного американського філософа Джона Ролза.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. «Перша жертва війни – це істина» – вислів Р. Кіплінга є самоочевидним. Адже війни і розпочинаються через повне нерозуміння і неприйняття двох протилежних позицій на якусь проблему. У свою чергу і специфіка філософії така, що на кожне питання є як мінімум дві можливі відповіді, а насправді і значно більше. Одним з таких аргументів є теорія справедливої війни, яка у сучасних філософських дискурсах є проблемою культури війни.

Аналіз досліджень та публікацій. Поодинокі дослідження щодо сутності феномену війни та її проявів зустрічаються в роботах В. А. Ананьїна, В. І. Лубського, С. В. Романюк [1], проте проблема справедливої війни не ставиться в їх працях як концептуальна парадигма, котра може розглядатися як своєрідна культура війни.

Постановка завдання; викладення матеріалу та результати. На думку Ролза, справедливість є щонайпершою чеснотою суспільних інституцій [2, с. 26], а отже, саме вона виступає тим чинником, що може забезпечити ефективність будь-якого державного устрою. Головним принципом, на якому ґрунтується добробут суспільства, виступає недоторканність кожної особи, котра не може бути порушена, навіть задля добробуту цілого суспільства. Отже, справедливим є те суспільство, де свободи рівноправного громадянина вважаються загальноприйнятими [2, с. 27]. Сама концепція справедливості як чесності Ролза базується на двох засадничих принципах: (1) кожна особа, приймаючи участь в якій-небудь практиці, або що знаходиться у сфері її дії, має рівне право на найбільш можливу свободу, сумісну з такою ж свободою для усіх інших; (2) нерівність допустима тільки у тому випадку, якщо розумно чекати, що вона буде вигідна для усіх і за умови, що те громадське положення і ті посади, з якими воно пов'язане, або з яких воно витікає, є доступними для усіх [2, с. 46]. Як зазначає російський філософ П.Є. Матвеев, «ця концепція припускає рівність основних прав і свобод і нерівність у розподілі благ, якщо воно сприяє поліпшенню життя найменш пристосованих. Ролз допускає, таким чином, "нерівності", за яких не програють і найменш забезпечені люди, вважаючи, що це стимулюватиме господарську діяльність найбільш продуктивних членів суспільства. Нерівність узаконюється, у тому числі і нерівність на основні засоби виробництва, включаючи приватну власність на землю» [3, с. 62-63].

Свобода індивіда є настільки повною, що він може відмовитися від участі у несправедливій війні. Ця відмова повинна апелювати до конкретних принципів. Такими принципами у Ролза є: (1) у справедливій війні строго неприпустимими є певні форми насилля; (2) дії, які припустимі у справедливій війні, коли вони необхідні, можуть категорично виключатися у більш сумнівній ситуації; (3) метою справедливої війни є справедливий мир, таким чином, використані засоби не повинні руйнувати випадковість миру або заохочувати зневагу до людського життя, адже вони можуть поставити під загрозу не лише нашу безпеку, але й безпеку людства в майбутньому [2, с. 517-520].

Висновки та напрямки подальших досліджень. Отже, концепція справедливої війни Ролза, яку, з нашої точки зору, можна назвати ліберальною, передбачає повну трансформацію культури війни в культуру миру на основі визнання права вільного вибору індивіда перед військовою повинністю.

Список літератури:

1. Ананьїн В.А. Філософсько-соціологічні проблеми миру, війни та армії. Навч. посібник – К.: КВІУЗ, 1996. – 112 с.;
2. Лубський В.І. Проблеми війни і миру в контексті віро повчальних систем основних релігій світу. – Автореферат докторської дисертації. – К., 1997. – 48 с.;
3. Ролз Дж. Теорія справедливості / Джон Ролз / [Пер. з англ. О. Мокровольський]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 822 с.
4. Матвеев П. Е. Этика. Основы хозяйственной этики: Курс лекций / Матвеев П. Е. – Владим. гос. ун-т., 2003. – Ч. 2. – 64 с.

ОПЕРАТИВНЫЙ КОНТРОЛЛИНГ И ЕГО РОЛЬ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Аннотация. В статье авторы определяют сущностные характеристики контроллинга инвестиционных проектов. Рассматривают особенности внедрения оперативного контроллинга в систему управления промышленного предприятия.

Функционирование предприятия в современных экономических условиях обуславливает необходимость организации и реализации эффективного управления предприятием. Эффективное управление обеспечивает интеграцию экономических процессов на предприятии, связывает в единое целое внутренние ресурсы хозяйствующего субъекта и внешнюю среду, усиливает его адаптивность и конкурентоспособность.

Контроллинг – современная технология управления, ориентированная на достижение конечного результата деятельности предприятия. Опыт зарубежных предприятий подтверждает эффективность использования контроллинга для преодоления проблем управления на уровне предприятия, анализа информационных систем, качества продукции, сервисного обслуживания.

Внедрение контроллинга способствует повышению эффективности управления предприятием в целом. **Инвестиционная деятельность** предприятия представляет собой набор последовательных действий по выбору и созданию инвестиционного объекта, его эксплуатации/ликвидации, с осуществлением необходимых вложений. Так как инвестирование и финансирование в процессе реализации инвестиционной деятельности взаимосвязаны, то инвестиционная политика предприятия формулируется в рамках финансового планирования и направлена на достижение стратегических целей предприятия. Необходимость же контролировать результаты инвестиционной деятельности способствовала развитию еще одной специальной задачи контроллинга: контроллинг инвестиций.

Именно система контроллинга инвестиций в рамках управления промышленным предприятием является предметом исследования авторов данной статьи.

Термины «инвестиции», «инвестирование», «инвестиционный процесс», «инвестиционная деятельность», «инвестиционная политика» стали употребляться в нашей стране сравнительно недавно. Поэтому понятие и сущность этих терминов в нашей экономике трактуется по-разному. Так, например, понятие «инвестиции» отождествляют с капитальными вложениями, «инвестиционная деятельность» - с инвестированием. Хотя эти понятия по своей сути неоднозначны.

Термин «инвестиции» происходит от латинского слова «invest», что означает вложение средств. В более широкой трактовке инвестиции представляют собой вложения капитала с целью последующего увеличения. Инвестиции имеют финансовое и экономическое определение

По финансовому определению, инвестиции - это все виды активов (средств), вкладываемых в хозяйственную деятельность в целях получения дохода. Экономическое определение инвестиций можно сформулировать следующим образом: инвестиции это расходы на создание, расширение, реконструкцию, и техническое перевооружение основного капитала, а также на связанные с этим изменения оборотного капитала, поскольку изменения в товарно-материальных запасах во многом зависят от движения расходов на основной капитал.

Рассмотренные выше категории учтены при определении термина «инвестиции» в украинском законодательстве. В соответствии с Законом Украины «Об инвестиционной деятельности» «... инвестициями являются все виды имущественных и интеллектуальных

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

ценностей, вкладываемые в объекты предпринимательской и других видов деятельности, в результате которой создается прибыль (доход) или достигается социальный эффект».

Основная задача инвестиционного направления для работающего предприятия – отраслевая диверсификация активов при сохранении (а желателен росте) доходности и минимально возможном уровне рисков. При этом постоянно приходится балансировать на грани «отдача на инвестиции – уровень рисков». Если целью является максимальная прибыльность – то выбор делается в сторону венчурных проектов. Для прямых инвестиций характерен умеренный уровень прибыльности при умеренных коммерческих рисках. Однако эффективность прямых инвестиций может существенно возрасти при трансляции успешного опыта и знаний в производство получателей финансирования. Речь идет в первую очередь об эффективных системах управления. Они должны быть максимально унифицированы и иметь ясный и быстрый алгоритм внедрения в любое предприятие, независимо от масштаба, отраслевой специфики и территории дислокации.

Современная модель управления реальными инвестициями предприятия является сложной аналитической и управленческой системой, обеспечение функционирования и усовершенствования которой можно рассматривать в сфере автоматизации расчетных процедур при внедрении в программной продукции, что позволяет совершать управление инвестиционными проектами по отклонениям.

Реализация инвестиционной деятельности предприятия должна находиться в полном согласовании со стратегическим и оперативным финансовым планированием. Это необходимо для обеспечения заданных уровней ликвидности и рентабельности предприятия, с одной стороны, а с другой – для обеспечения инвестиционных проектов достаточными финансовыми средствами.

Приоритетными показателями инвестиционного контроллинга, которые определены в модели управления реальными инвестициями предприятия, являются: чистая сводная прибыль (Net Present Value, NPV), индекс прибыли (Profitability Index, PI), внутренняя норма прибыли (Internal Rate, IRR), сроки окупаемости (Payback Period, PP), дополнительные коэффициенты ликвидности (Liquidity Ratios, LR), коэффициенты деловой активности (Activity Ratios, AR), показатели структуры капитала и платежеспособности предприятия (Gearing Ratios), коэффициенты рентабельности (Profitability Ratios). Формализация основных параметров современной модели управления инвестициями позволяет определить четыре фактора влияния на данные показатели: чистый денежный поток, инвестиционные расходы, период реализации проекта, дисконтную ставку. Соответственно, контроллинговые процедуры сосредоточены именно на причинах и следствиях отклонения указанных факторов.

Основные и дополнительные показатели рассчитываются, как плановые, так и фактические, на каждом этапе жизненного цикла инвестиционного проекта, корректируются в соответствии с изменениями основных показателей. Во время расчета выделяется область определения заданных показателей, которая заносится в специальную базу данных автоматизированной системы для дальнейшего их использования как эталонных. В результате изменения подконтрольных показателей во время реализации инвестиционного проекта (как в сторону улучшения, так и ухудшения) история изменений автоматически фиксируется в базе данных. Это дает возможность проводить дальнейшее сравнение проекта с любым периодом развития.

Следует помнить, что система контроллинга должна обеспечивать на предприятии: взаимосвязь управления практически со всеми его функциями; организацию и обеспечение функционирования на предприятии центров затрат, прибыли и инвестиций; анализ затрат предприятия; на основе результатов контроллинга разрабатывать мероприятия и подготавливать управленческие решения, направленные на улучшение инвестиционной деятельности предприятия.

Таким образом, мы видим, что использование инвестиционного контроллинга в управлении предприятием происходит в условиях усиления его рыночной ориентации, что приводит к возрастанию значения управления и качественного переворота в структурах и методах управления как фактора повышения конкурентоспособности предприятия.

ПРОБЛЕМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ІММІГРАНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЦІУМ

Анотація. У статті розглядаються сутність концепції мультикультуралізму, причини провалу та наслідки політики європейського мультикультуралізму, а також проблеми співіснування мігрантів і корінного населення.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Вибір теми дослідження обумовлений, насамперед, зростаючим посиленням напруженості у відносинах між іммігрантами і корінними європейцями, що свідчить про неспроможність мультикультурної політики, яка проводиться європейськими державами в останні три десятиліття, і необхідність її заміни політикою, спрямованою на створення стимулів до інтеграції іммігрантів у європейський соціум.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Актуальність проблеми імміграції і культурного плюралізму викликає науковий інтерес вчених різних країн. Особливу увагу даній проблематиці приділяють У. Кимліка, Б. Баррі, Ф.-О. Радтке, Ч. Кукатас, С. Бенхабіб, А. Перотті, С. Дрожжина, А. Куропяткін, Р. Баубек, В. Малахов, А. Гордієнко та ін. Особливості інтеграції етнічних і конфесійних меншин у Франції досліджує К. Дьяконов, у Британії – Т. Кондратьєва. **Мета статті** – розглянути особливості соціокультурної інтеграції етнічних та конфесійних спільнот у Європі.

Викладення матеріалу та результати. Однією з найбільш розповсюджених концепцій взаємодії культур у глобалізаційному просторі є концепція мультикультуралізму. Термін «мультикультуралізм» позначає культурне різноманіття (етнічне, конфесійне, життєво-стильове), що обумовлене історичною різноманітністю суспільства або міграцією. Концепція мультикультуралізму вперше з'явилася наприкінці 1960-х рр. у Канаді, потім у США і Австралії, а через два десятиліття одержала широке поширення і у Європі. Принципи мультикультуралізму міцно ввійшли в політичну практику розвинених європейських країн зі значним рівнем імміграції – Нідерландів, Данії, Великої Британії, Норвегії, Швеції, Австрії, Німеччини. Мультикультуралізм став розглядатися політиками як інструмент, що сприяє взаємозбагаченню культур і побудові вільного, відкритого, плюралістичного суспільства. На відміну від політичного лібералізму в ідеології мультикультуралізму основний акцент робиться на захисті не індивідуальних прав громадян, а прав колективних суб'єктів в особі різних етнічних і конфесійних громад. Держава поводить з мігрантами не як з індивідами, а як зі спільнотами. Ці етнічні групи або меншості стають об'єктами спонсорування і підтримки, у тому числі правової. Будь-який представник такої групи може апелювати в суді до того, що його права порушені не як індивіда, а як представника етнічних меншостей.

Особливо далеко у підтримці емігрантів пішли Швеція, Нідерланди і Велика Британія. Тут були прийняті цілі програми соціальної підтримки національних меншостей з метою збереження ними самобутності, культури, традицій і звичаїв. Інтеграція при збереженні культурних особливостей була оголошена метою політики стосовно мігрантів. Мігрантські організації одержували щедрі гранти. Етнічним і культурним громадам надавалися можливості мати власні освітні програми, будувати школи, відкривати об'єкти культового значення. Однак уже до початку 2000-х рр. стала зрозумілою нездатність реалізації мультикультуралістського підходу, програми підтримки стали поступово згортатися, а до 2010 р. ідеї культурно плюралістичного суспільства втратили кредит довіри. У цей період пролунали різкі заяви лідерів Німеччини, Франції і Великої Британії про провал політики мультикультуралізму в Європі. Зокрема, канцлер Німеччини А. Меркель заявила, що концепція мультикультуралізму не працює в Німеччині і призвала змінювати імміграційну політику. Іммігранти, сказала вона, повинні не тільки дотримуватися німецьких законів, але й обов'язково знати німецьку мову. Німеччині потрібні не претенденти на одержання соціальних допомог, які обтяжують соціальні системи, а кваліфіковані кадри, здатні конкурувати на ринку праці.

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

Найважливішою причиною провалу політики мультикультуралізму, на думку її критиків, стало непомірне навантаження на бюджет. У середині 1990-х рр. рівень безробіття серед мігрантів був у середньому в кілька разів вищим, ніж серед місцевого населення. Утворення цілих утриманських груп населення вимагає високого рівня соціальних виплат, що, безсумнівно, не тільки негативно позначається на розвитку економіки, але й провокує соціальну напругу. Політика мультикультуралізму призвела до ряду непередбачених наслідків. Керуючись доктриною мультикультуралізму, яка проголошує право на збереження культурної самобутності, європейські держави заохочували представників різних культур жити відокремлено. У результаті люди, включені в певне культурне співтовариство, у ньому не асимілювалися, а жили діаспорами районами, фактично автономними анклавом, що закріплювало їхню відособленість і робило їх важкодоступними для традиційних державних інститутів. А властива лібералізму толерантність дозволяла цим відособленим співтовариствам демонструвати поведінку, яка прямо суперечить демократичним цінностям.

Сьогодні Європа зіткнулася з гострою етнокультурною проблемою. Неухильно росте чисельність мусульманської діаспори в Європі, уже зараз вона становить близько 19 млн. чол. Збільшується її відособленість від корінного населення з його традиціями і правилами. У великих містах існують цілі «мусульманські» райони (африканські, арабські, турецькі), слабко пов'язані з іншим європейським соціумом і «закриті» для офіційної влади. Частина іммігрантів як і раніше зберігає вірність традиційній громаді, не вчить європейські мови і погано розуміє оточуюче суспільство. Невлаштованість молоді, слабка інтегрованість у оточуюче суспільство призводить до того, що вона усе більше йде на конфронтацію з оточуючим суспільством, стає живильним ґрунтом для різних форм фундаменталістського радикалізму.

Політика мультикультуралізму привела Європу до величезних проблем співіснування мігрантів і корінного населення. Особливо сильною є недовіра до мусульман-іммігрантів у Великобританії. Ставлення корінних британців до іммігрантів різко змінилося після теракту в Лондоні в липні 2005 р. У 2011 р. Британська організація Searchlight Educational Trust опублікувала доповідь «Страх і надія. Нова політика ідентичності» за результатами соціологічного дослідження, присвяченого проблемі націоналізму і екстремізму. В доповіді зазначено, що переважна більшість британців (63%) вважає, що імміграція має негативний ефект для країни, 52% опитаних упевнені, що «мусульмани створюють проблеми в країні», кожний четвертий корінний житель Великобританії відчуває ворожнечу до них, а більше 2/3 населення переконані, що міжетнічна напруженість у країні посилюється.

Дослідження показало, що 48% населення готові підтримувати будь-яку політичну партію, що кидає виклик ісламістському екстремізму. Саме в цьому автори доповіді вбачають причину зростаючого впливу в британському суспільстві вкрай правих і націоналістичних партій – таких як Британська національна партія, Партія за незалежність Великобританії та Ліга англійської оборони. 29% прихильників націоналістичних партій проявляють прихильну ворожість стосовно «непрощених іноземців», а 56% відкрито заявляють про свою ненависть до них. Толерантність, якою так пишалися британські політики, іде в минуле, а на зміну їй приходять нетерпимість до іншої культури, іншого віросповідання та іншого способу життя.

За результатами опитування YouGov (грудень, 2014 р.) у Великій Британії, Франції, Німеччині, Швеції, Данії, Фінляндії, Норвегії, єдиною країною, де більшість погодилися, що імміграція приносить користь їх країні, була Швеція. Більшість європейців вважають, що кількість трудових мігрантів з інших країн негативно впливає на економіку їх власних країн, і хотіли б обмежити свободу пересування. Разом з тим, далеко не всі європейські країни підтримують запровадження квот для мігрантів. Про рішучу підтримку квот заявили лише у Великій Британії (64%) та у Франції (58%). Скандинавські ж країни не погодилися, що повинні бути запроваджені річні квоти на мігрантів в ЄС.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Отже, можна з повною впевненістю стверджувати, що мультикультурна політика себе не виправдала, її витрати виявилися занадто великими. Така політика призводить не до взаєморозуміння і збагачення культур, а до відокремлення мусульман від корінних європейців і зміцнення антагонізму між ними. Настав час для подальшої розробки структури загальноєвропейської інтеграційної політики, яка б порушувала наступні проблеми: як держави-члени ЄС справляються зі зростаючим культурним розмаїттям, як створити рівні можливості і як сприяти активності іммігрантів, особливо на ринку праці, у сфері освіти та у політичному житті.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ СПІЛЬНОТ

***Анотація.** У статті розглянуто концепцію сталого місцевого розвитку, орієнтованого на інституційні зміни в територіальних громадах. Висвітлено основні принципи залучення місцевих спільнот до процесів розвитку. Проаналізовано підходи до фінансування розвитку територіальних громад, що використовуються в проектах Програми розвитку ООН в Україні.*

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Суспільно-політичні події, що розгортаються сьогодні в Україні, загострили питання щодо необхідності перезавантаження системи влади шляхом забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування створювати економічні та соціальні умови розвитку місцевих спільнот, а також через забезпечення доступності жителів цих спільнот до якісних адміністративних, соціальних та інших послуг. Також є очевидним, що для збереження єдиної і неподільної України, для зміцнення її територіальної цілісності і суверенітету центральною ланкою реформи місцевого самоврядування має стати територіальна громада, де кожен громадянин мав би можливість відчувати себе суб'єктом формування політики, розв'язання проблем місцевого рівня.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Питання впровадження концепції сталого розвитку знайшли відображення у наукових розробках та нормотворчій діяльності в Україні. Але здебільшого наукові пошуки стосувалися економічного або екологічного аспектів цього розвитку. Питання розвитку людського ресурсу, місцевих спільнот переважно розглядалося як додаток до «основної» проблеми. На наш погляд, така позиція є невиваженою, оскільки успішність реформ залежить не тільки від своєчасності та забезпеченості прийняття управлінських рішень у вищих щаблях влади, але й від розуміння проблем безпосередньо виконавців на місцях.

Р.Броль зазначає, що місцевий розвиток, це «...гармонійна діяльність місцевої громади та влади, спрямована на створення нових і вдосконалення існуючих позитивних переваг, формування сприятливих умов для місцевої економіки, гарантування просторового та екологічного порядку». Дж.Блейклі так формулює цей термін «Місцевий економічний розвиток – це процес, основним завданням якого є максимальне використання людських і природних ресурсів місцевості для створення потрібної кількості робочих місць та забезпечення належного рівня добробуту у цій місцевості». Загалом очевидно, що між існуючими визначеннями місцевого економічного розвитку є багато спільного: індикатором місцевого розвитку є зростання добробуту населення та задоволення його потреб, двигуном у місцевому розвитку є ендогенні фактори, основним суб'єктом місцевого розвитку – територіальна спільнота, необхідним є партнерство з бізнесом, громадським організаціями для впровадження змін. Головна особливість місцевого розвитку полягає у використанні потенціалу місцевих людських, інституційних, фінансових та фізичних ресурсів.

Метою статті є розкриття поняття сталого місцевого розвитку і визначення можливості його потенційного використання, в першу чергу на рівні місцевих спільнот.

Викладення матеріалу та результати. Розвиток, орієнтований на громаду, визначається Світовим банком як підхід, що надає громадам контроль над плануванням рішень та інвестиційних ресурсів для проектів місцевого розвитку. Основна ідея полягає в тому, що саме громада найкраще знає, яким чином можна покращити життя, які ресурси потрібні для цього, і може організуватися для вирішення локальних проблем. Соціальна складова забезпечення сталого розвитку має базуватися на врахуванні низки чинників впливу на життєдіяльність суспільства, серед яких слід позначити такі, що впливають на демографічні процеси, зайнятість, доходи та соціальну підтримку населення, сферу охорони здоров'я та освіти, житлово-комунальне забезпечення, надання соціальних та адміністративних послуг.

Протягом останніх десяти років концепція сталого розвитку постійно розвивалася. Зокрема, в одному з недавніх досліджень Світового банку принцип сталого розвитку сформульовано як «управління капіталом в інтересах збереження і примноження людських можливостей». У сучасних документах ООН в контексті сталого розвитку регіонів акцент робиться на розвитку людського потенціалу. У широкому сенсі в поняття «людський розвиток» включаються всі аспекти розвитку особистості – від стану її здоров'я до ступеня її економічної

СЕКЦІЯ 15 - Філософсько-методологічні та соціально-політичні аспекти сталого розвитку

та політичної свободи. Для того щоб бути сталим, економічне зростання повинно постійно «підживлюватися» такими результатами людського розвитку, як зростання знань і умінь працівників; розширення можливостей ефективного використання знань і умінь; збільшенням кількості і поліпшенням якості робочих місць, полегшенням умов створення власного бізнесу, демократизацією управління на всіх рівнях. Люди в усьому світі прагнуть мати умови для життя, які передбачають наявність достойних побутових умов, отримання якісних житлово-комунальних та інших послуг, чисте та сприятливе довкілля. Існує багато проблем, з якими мешканці стикаються групами чи поодиночки. Технічні особливості будівель чи об'єктів інфраструктури можуть бути виведені з ладу або цілком зношені; рівень надання соціальних послуг може виявитися незадовільним; довкілля, в якому живе громада, може бути шкідливим тощо. Якщо бажанням людини є покращити умови власного життя, то такі проблеми слід розв'язувати. Проте, як правило, людина чекає поки хтось інший почне вирішувати ці проблеми замість неї, докладе зусиль і покращить умови її життя. І такій людині байдуже хто це буде, чи органи місцевої або державної влади, чи благодійні організації або громадські об'єднання, чи хтось інший.

За словами М. Лафонда, перший крок в організації активної спільноти полягає у тому, що ідея цього має йти від людей: від сусідів у будинку чи якоїсь іншої громади. Це також може бути ідея уряду чи компанії, яка говорить, що хоче створити спільний проект. Але якщо в цьому нема людської інтенції, цього первинного бажання чи потреби, то нічого не вийде. Не можна насаджувати ідею об'єднання, це буде, фактично, застосування примусу. А тут не може бути жодної бюрократії чи примусу, потрібне бажання чи потреба. Досвід країн світу свідчить, що людям не потрібно чекати, щоб мати можливість вирішувати місцеві проблеми. Їм потрібно лише спробувати зробити щось власними силами. Загальновідомо, що найкращими партнерами на місцевому рівні є самі ж громадяни. Якщо вони виявлять бажання допомогти собі самі, тоді згадані організації громадського та приватного секторів також продемонструють зацікавленість підтримати людей та їх ініціативи.

В Україні успішно впроваджується Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» (МРГ), який є спільною ініціативою ЄС та ПРООН в Україні. В основі Проекту лежить методологія, що передбачає активізацію та самоорганізацію місцевих громад та налагодження їх партнерства із місцевою владою для спільного виконання та співфінансування ініціатив з розвитку громад. Впровадження Проекту продемонструвало такі переваги активного залучення громадян до місцевого розвитку: краще розуміння потреб та пріоритетів громадян з боку місцевих органів влади та більш ефективний підхід до цільового використання коштів; краще розуміння громадянами викликів та проблем, з якими працюють місцеві органи влади; більш відповідальне ставлення та почуття відповідальності за громадські ресурси та блага; переваги прозорого прийняття рішень, що зменшує вартість впроваджуваних ініціатив громад.

Але, не дивлячись на позитивні досягнення за показниками сталого розвитку, Україна значно відстає від європейських країн. Спостерігається значна територіальна диференціація сталого розвитку регіонів в межах країни. Формування належного життєзабезпечення людини на території українських міст потребує створення відповідних умов (для проживання та відпочинку, гарантування безпечного перебування людини на території міст, створення «зелених зон» тощо). Проте, у сфері забезпечення сталого розвитку міст існує багато труднощів, пов'язаних з нагромадженням хронічних соціальних, економічних та екологічних проблем, які суттєво впливають на якість та безпеку життя людей у містах України.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Отже, роль розвитку людського потенціалу місцевих спільнот в сталому розвитку України є важливою, можна сказати, базовою складовою успішності впровадження його засад. У цілому підходи до місцевого розвитку за участі громад, що застосовуються в Україні міжнародними і урядовими програмами, більше спрямовані на забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень стосовно розвитку територій, ніж на забезпечення системного використання ресурсів місцевих вигодонабувачів (територіальної спільноти, місцевого бізнесу, громадських організацій тощо) для покращення життя місцевої громади. Розробка дієвих інструментів, які б підтримали розвиток підходів до місцевого розвитку у напрямку розширення не тільки участі в управлінні, але й залучення ресурсів територіальних громад та місцевого бізнесу, є актуальним питанням подальших досліджень у цій сфері.

ЯВИЩЕ ЛІНГВІСТИЧНОГО ПОВОРОТУ У НАПРЯМКАХ АНАЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ХХ СТ

Анотація. Лінгвістичний поворот – складне явище, яке охоплює не лише філософські напрями ХХ ст., а й навіть різні соціальні науки. Серед філософських напрямів найбільший вплив він здійснив на аналітичну філософію, у якій традиційно виділяють два напрямки: логічний аналіз та філософію буденної мови. Представники цих напрямків намагалися вирішити філософські проблеми за допомогою мови кожний у свій спосіб.

Одним із факторів, що мали найбільший вплив на соціальні науки на початку ХХ ст., є лінгвістичний поворот – складне явище, сутність якого полягає в зміні філософської парадигми з класичної – метафізичної на неklasичну – лінгвістично-аналітичну.

Вплив лінгвістичного повороту на філософію можна розглядати у двох аспектах: у більш широкому він вплинув на всю парадигму філософствування з початку ХХ ст. і до сьогодні, у більш вузькому – поклав початок аналітичній філософії як такій, що головним принципом має використання аналізу мови як єдиного достовірного інструменту для вирішення філософських проблем.

Аналітична філософія – це неоднорідне явище, яке більшість учених розглядають не стільки як філософську течію, а як особливий стиль філософствування. Я. В. Шрамко зазначає, що «для аналітичної філософії тією чи іншою мірою є обов'язковим: 1) прагнення розглядати та вирішувати власне філософські проблеми шляхом філософського аналізу мови (лінгвістичний поворот); 2) активне використання методів і засобів сучасної логіки і зв'язок з певного роду точною філософською термінологією, що повинна вводитися у логічно коректний спосіб; 3) високі вимоги до ясності та чіткості аргументації, що використовується для обґрунтування філософських положень».

В аналітичній філософії немає чіткої концепції – вона представлена плеядою мислителів, які за своїми поглядами чітко діляться на дві групи. Представники першого підходу (Г. Фреге, Б. Рассел, ранній Л. Вітгенштейн, члени Віденського гуртка, представники Кембріджської школи логічного аналізу, Львівсько-Варшавської школи) вважають, що для вирішення філософських проблем необхідно досліджувати та вдосконалювати мову науки, очищуючи її від всього зайвого та неоднозначного; такий підхід в науці отримав назву філософії логічного аналізу, або логічного позитивізму. Некоректне використання мови, на їхню думку, і є причиною виникнення філософських проблем. Щоб усунути ці проблеми, треба очистити мову від зайвих, неточних, непотрібних конструкцій, що спотворюють зміст висловлювання.

Другий підхід в аналітичній філософії – це філософія буденної мови, представники якої (Дж. Остін, Г. Райл, Г. Гарт, П. Стросон, пізній Л. Вітгенштейн, С. Кейвелл, Дж. Серль) вважають, що вирішити філософські проблеми можна шляхом аналізу буденних форм мови: висловлювань, текстів і т.д. Такий контекст – поєднання мови та дій, під час яких звучать певні мовні вирази – у термінології пізнього Л. Вітгенштейна називається «мовною грою».

І. Т. Касавін стверджує, що другий напрямок в аналітичній філософії був пов'язаний з аналізом буденної мови та мовної прагматики. Таким чином, можемо сказати, що хоча лінгвістичний поворот вплинув на різні філософські напрями ХХ ст. (феноменологію, герменевтику, фундаментальну онтологію, лінгвістичну філософію тощо), найбільш сильно його вплив позначився на аналітичній філософії. Головний принцип лінгвістичного повороту – вирішення філософських проблем за допомогою аналізу мови – представники цієї філософської течії вирішували у різний спосіб: аналізуючи мову науки та прагнучи до створення ідеальної логічної мови науки або аналізуючи буденну мову у вигляді конкретних висловлювань.

ОРГАНІЗАЦІЇ ВАРШАВСЬКОГО ДОГОВОРУ В КОНТЕКСТІ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

В статті досліджується питання історичного значення ОВД в розгортанні «холодної війни»

У 1945 р. і частково в 1946-1947 рр. СРСР і країни Заходу досягли згоди з багатьох важливих питань світової політики. Це виявилось у момент створення ООН, під час Потсдамської конференції, у процесі підготовки й остаточного прийняття мирних договорів з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією, Фінляндією. Проте вже у 1945 р. суперечності між учасниками антигітлерівської коаліції щодо повоєнного врегулювання значно загострилися. Оволодіння США монополією на ядерну зброю, насадження про-радянських режимів у Центральній та Південно-Східній Європі, підтримка Радянським Союзом прокомуністичних сил у інших регіонах поглибили взаємну недовіру. Прагнення Радянського Союзу скористатися наслідками війни для різкого розширення свого впливу не могло не викликати тривоги західних політиків. Так, 5 березня 1946 р. колишній прем'єр-міністр Великої Британії У. Черчілль, виступаючи в американському місті Фултоні, у присутності президента США Г. Трумена довів, що ситуація в Європі небезпечна для долі західних демократій. На його думку, через усю Європу - від Балтики до Адріатики - пролягла "залізна завеса". Для захисту західних демократій англійський політик закликав об'єднати зусилля США і Великої Британії[1, с. 43].

І Черчілль, і Кеннан були однакові в тому, що саме США має взяти на себе головну роль у стримуванні СРСР. Американське керівництво не відмовилося від такої ролі. 12 березня 1946 р. президент Трумен звернувся з посланням до конгресу США, в якому проголосив доктрину стримування Радянського Союзу у зв'язку з комуністичною загрозою, що нависла над країнами Європи та Азії, зокрема над Грецією та Туреччиною. Президент заявив про намір надати Греції і Туреччині військову й економічну допомогу у розмірі 400 млн дол. Трумен визначив зміст суперництва, що почалося між США і СРСР, як конфлікт між демократією і тоталітаризмом. Так з'явилася на світ доктрина Трумена, що стала початком переходу від післявоєнного співробітництва до протистояння[3, с. 54].

5 червня 1947 р. державний секретар США Джордж Маршалл запропонував країнам Європи економічну допомогу для їх відродження. СРСР оцінив цей план як спрямований на капіталістичне уярмлення Європи Америкою і змусив східноєвропейські країни відмовитися від участі в реалізації плану Маршалла. У цих країнах був прискорений процес переходу влади до рук комуністів. 1948 р. цей процес загалом завершився. Для координації діяльності компартій Східної Європи у вересні 1947 р. було створено Інформаційне бюро (Комінформ). Радянське керівництво проголосило про розкол світу на дві непримиримі системи.

В червні 1948 р. на засіданні Інформбюро в Бухаресті в резолюції "Про становище в КП Югославії" суворо засуджувалась позиція керівництва югославських комуністів. Кульмінацією конфлікту стала резолюція "КПЮ під владою вбивць та шпигунів", прийнята на нараді Комінформу в Будапешті у листопаді 1949 р" результатом якої було остаточне "відлучення" Югославії від соціалістичного табору. "Югославська поразка" Й. Сталіна змусила його дещо переглянути у своєму догматизованому арсеналі та призвела до повної втрати будь-якого інтересу до Комінформу, яке фактично вже навіть і не збиралось. На XX з'їзді КПРС було оголошено про припинення діяльності Комінформу.

Для зміцнення військової могутності західних країн і координації їх діяльності 10 європейських країн - Бельгія, Ісландія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Італія, Велика Британія, Франція, а також США і Канада створили воєнно-політичний союз - Організацію Північноатлантичного договору (НАТО). 1952 р. до НАТО увійшли Греція і Туреччина, 1955 р. - ФРН. Слідом за НАТО з'явилися й інші військово-політичні організації: 1954 р. - Організація Договору Південно-Східної Азії (СЕАТО), до якої увійшли США, Велика Британія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Таїланд, Філіппіни, Пакистан; 1955 р. за участю Великої Британії, Туреччини, Іраку, Пакистану та Ірану створено

Багдадський пакт, що 1959 р. був перейменований у СЕНТО після виходу з нього Іраку [1, с. 43].

Організація Договору Південно-Східної Азії (СЕАТО; англ. South-East Asia Treaty Organization- SEATO)- військово-політичний блок, створений з метою стримування комуністичного впливу в Південно-Східній Азії. Оформлений договором, підписаним у Манілі (Філіппіни) 8 вересня 1954 р. представниками Австралії, Великої Британії, Нової Зеландії, Пакистану (в 1973р. вийшов з організації), США, Таїланду, Філіппін, Франції (до 1974 р.). У вересні 1975р. було прийнято рішення про розпуск організації. В червні 1977р. СЕАТО припинила існування.

Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ) - міждержавна організація економічного співробітництва країн соціалістичного табору. Створена в січні 1949р. за рішенням наради представників шести держав - Болгарії, Польщі, Румунії, СРСР, Угорщини, Чехословаччини. В лютому 1949р. до РЕВ вступила Албанія, яка з 1962р. не брала участі в роботі організації, а в 1968 р. заявила про вихід з неї. До РЕВ увійшли також НДР (1950), Монголія (1962), Куба (1972), В'єтнам (1978). Підтримувала відносини з понад 60 міжнародними організаціями, з 1974р. мала статус спостерігача в ООН. Основні органи: Сесія (найвищий орган), Виконавчий комітет, комітети та постійні комісії, Секретаріат. Припинила існування в червні 1991 р.

Організація Варшавського договору (ОВД) - військово-політичний союз європейських держав з комуністичними режимами (1955- 1991). Створений на основі Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу, укладеного у Варшаві 14 травня 1955р. Албанією, Болгарією, НДР, Польщею, Румунією, СРСР, Угорщиною і Чехословаччиною. 31962р. Албанія не брала участі в роботі органів ОВД, а в 1968р, денонсувала Варшавський договір. Створена на протигагу НАТО Організація ставила за мету забезпечення безпеки країн - учасниць ОВД і підтримання миру в Європі, зобов'язувалася поважати незалежність, суверенітет і не втручатися у внутрішні справи одна одної та інших держав. Однак уже в 1956р. війська ОВД взяли активну участь у придушенні Угорської революції, а в 1968 р.- у насильницькому поверненні тоталітарного режиму в Чехословаччині. Держави - учасниці ОВД створили Об'єднане командування збройних сил, котре разом із Військовою радою і штабом управляло діяльністю Об'єднаних збройних сил. Найвищий орган ОВД - Політичний консультативний комітет. Договір укладався на 20 років з автоматичним продовженням на наступні 10 років для тих держав, які не денонсують його за рік до закінчення цього терміну. У квітні 1985 р. держави - учасниці ОВД підписали протокол про продовження дії договору ще на 20 років. Однак політичні перетворення в країнах Центральної та Південно-Східної Європи наприкінці 80-х років призвели до розпуску ОВД (зі липня 1991 р.) [2, с. 43].

"Холодна війна" втягнула в себе всю планету. Вона розколола світ на дві частини, два військово-політичні й економічні угруповання, дві суспільно-політичні системи. Світ став біполярним. "Холодна війна" непосильною ношею лягла на економіку її учасників. Розпад СРСР 21 грудня 1991 р. значною мірою став наслідком підриву радянської економіки змаганням у "холодній війні".

Список літератури

1. Варшавський договір – история и современность / Под общ. ред. П. Г. Лушева. – М.: Воениздат, 1990. – 256 с.
2. Вахромеев А. В., Дерябина М. А., Язькова А. А. Страны Восточной Европы: время кардинальных перемен. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
3. Верт Н. История Советского государства / Пер. с фр. – 3-е изд. – М.: Издательство «Весь Мир», 2006. – 560 с.
4. Грайнер Б., Штайнгауз К. На пути к 3-й мировой войне? Военные планы США против СССР: Документы. – М.: Прогресс, 1982. – 166 с.
5. Девис Н. История Европы / Пер. с англ. Т. Б. Менской. – М.: АСТ:ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – 943 с.
6. Дюрозель Жан-Батіст. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського. – К.: Основи, 1999. – 903 с.

**ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ У РАДЯНСЬКІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ЇХ НОСІЇ У
КРИВОРІЗЬКОМУ ГІРНИЧОРУДНОМУ ІНСТИТУТІ**

У статті досліджено проблему розвитку гірничорудної промисловості в Радянській Україні у роки четвертої (1946-1950) та п'ятої (1951-1955) п'ятирічок. Зокрема, розглянуто питання про запровадження та функціонування в УРСР впродовж 1947-1954 рр. персональних звань для керівних і інженерно-технічних працівників гірничої промисловості і будівництва рудників. Існування військових рангів у народному господарстві яскраво віддзеркалює мілітарну спрямованість радянської економіки за часів пізнього сталінізму, а ліквідація цих звань стала одним із елементів демонтажу сталінізму у роки хрущовської «відлиги». Предметом дослідження стали трудові біографії представників Криворізького гірничорудного інституту — видатних діячів науки і гірничорудної промисловості, які здійснили вагомий внесок у розвиток нашої республіки і країни у цілому. У статті використано матеріали архіву Музею історії Криворізького національного університету, які дотепер не перебували у науковому обігу

З часів форсованої індустріалізації важка промисловість СРСР була супутником його військових галузей, фундаментом обороноздатності та гарантією безпеки величезної країни. Тож, не дивно, що у кульмінаційний момент своєї військової слави поборник фашизму Радянський Союз встановив у ключових промислових відомствах персональні звання для кваліфікованих працівників, які прирівнювалися до військових. Персональні звання для керівних і інженерно-технічних працівників гірничої промисловості і будівництва рудників Міністерства чорної металургії були введені указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 грудня 1947 р.: для вищого керівного і інженерно-технічного складу встановлювалися звання гірничих генеральних директорів I, II та III рангів; для старшого керівного і інженерно-технічного складу — звання гірничого директора, гірничих директорів I, II та III рангів та гірничих директорів адміністративної служби I, II та III рангів; для середнього інженерно-технічного складу — звання гірничих інженерів I, II, III рангів та гірничих техніків I, II, III рангів; для молодшого технічного складу - звання молодшого гірничого техника, старшого гірничого майстра, гірничих майстрів I та II класу, бригадира підземних бригад [8]. Нагороджені званнями отримували іменні посвідчення з особистим фото та відповідні їх статусу повноваження. Система військових звань у промисловості СРСР проіснувала до середини 1954 р. і була скасована указом Президії Верховної Ради СРСР «Про відміну персональних звань і відзнак для працівників цивільних міністерств і відомств» від 12 липня 1954 р. Ліквідація військових рангів у промисловості була пов'язана з демілітаризацією радянської економіки, розпочатою М. С. Хрущовим під час демонтажу сталінізму.

Криворізький гірничорудний інститут, що завжди був державним стратегічним об'єктом, має безпосереднє відношення до історії затвердження військових звань у радянській промисловості: цими відзнаками нагороджувалися не тільки ректори КГРІ (О.О. Костюков, М.К. Правицький [5, с. 42, 71]), але і викладачі (О.І. Стешенко [7, с. 540], Р.А. Кадирбаєв [1, арк. 5-10]), і колишні студенти (П.Н. Таран, Ю.К. Оборонько, В.В. Антоненко, К.С. Писанко, Д.М. Бесов, П.Л. Белий, М.М. Гореленок [1, арк. 5-10]). В архівних справах Музею історії Криворізького національного університету зберігається 204-ий примірник Наказу Міністра металургійної промисловості СРСР І. Тевосяна за № 17/ат від 27 листопада 1948 р., у якому йдеться про присвоєння персональних звань 72-ом особам, серед яких 29 криворізьців — працівників шахтоуправління «Інгулець», «Жовта річка», ім. Ілліча, ім. Комінтерну, ім. Кагановича, ім. Рози Люксембург, ім. Першого травня [1, арк. 5-10]. Усі вони були безпосередньо пов'язані з гірничорудним науковим середовищем Кривого Рогу, а саме Криворізькою філією «Укргіпроруди» (діяла у місті з 1931 р.), установою «Кривбаспроект» (заснована у 1939 р.), науково-дослідним гірничорудним інститутом (НДГРІ) (заснований у 1935 р.), які, в свою чергу, трималися на міцному освітньому фундаменті — Криворізькому гірничорудному інституті — головному постачальнику кваліфікованих кадрів для залізорудного Кривбасу.

Відповідно до вищеназваного наказу звання гірничого директора отримав управляючий шахтоуправління ім. Комінтерна Павло Никифорович Таран — випускник першого (1926 р.)

випуску Криворізького вечірнього гірничого технікуму. Звання гірничого директора I рангу отримали 5 осіб, серед яких такі відомі у нашому місті люди, як Олексій Ілліч Семиволос — управляючий шахтоуправління ім. Ілліча, криворізький передовик виробництва, стахановець, випускники КГРІ Павло Лаврентійович Белий (управляючий шахтоуправління «Інгулець») і Дмитро Михайлович Бесов (управляючий шахтоуправління «Жовта річка»), Іван Ісакович Корж — управляючий шахтоуправління ім. Кагановича, Володимир Єлісеєвич Кашинський — головний інженер шахтоуправління ім. Кагановича. Звання гірничого директора II рангу отримали 7 осіб, серед яких випускник КГРІ 1930 р. Василь Васильович Антоненко, що на той момент працював завідуючим гірничими роботами у шахтоуправлінні ім. Кагановича, колишній викладач КГРІ Рашид Абдулович Кадирбаєв, що на той момент працював головним інженером у шахтоуправлінні ім. Комінтерну, Сергій Павлович Журавльов — управляючий шахтоуправління ім. Рози Люксембург, Дмитро Кононович Бондаренко — управляючий шахтоуправління ім. Першого травня, Олександр Степанович Бурьян — головний інженер шахтоуправління ім. Першого травня, Антоненко Микола Васильович — головний інженер шахтоуправління «Інгулець», Олексій Васильович Штименко — головний інженер шахтоуправління «Жовта річка». Звання гірничого директора III рангу отримали 8 осіб: випускник КГРІ 1936 р. Микола Михайлович Гореленок (отримав диплом з відзнакою), що працював головним механіком шахтоуправління «Жовта річка», Михайло Петрович Литвиненко — головний механік шахтоуправління ім. Кагановича, Іван Кузьмич Карнаушенко — начальник техвідділу шахтоуправління ім. Кагановича, Сергій Мойсейович Звон — начальник відділу капітального будівництва шахтоуправління ім. Кагановича, Євгеній Олексійович Васильєв — головний енергетик шахтоуправління ім. Кагановича, Андрій Олександрович Скрипник — головний маркшейдер шахтоуправління «Жовта річка», Микола Григорович Рождественський — начальник технічного відділу шахтоуправління «Жовта річка», Василь Іванович Малаєв — начальник відділу капітального будівництва шахтоуправління «Жовта річка». Звання гірничого директора адміністративної служби III рангу отримали 8 осіб: колишній головний інженер шахтоуправління ім. Ілліча Леонід Никифорович Устименко, начальник відділу кадрів шахтоуправління «Жовта річка» Іван Мойсейович Чумак, головний бухгалтер шахтоуправління «Жовта річка» Петро Іванович Блоха, помічник управляючого з побуту і кадрів шахтоуправління «Жовта річка» Степан Васильович Ошека, помічник управляючого шахтоуправління ім. Першого травня Гаврила Спиридонович Бояр, начальник відділу організації праці і зарплатні шахтоуправління ім. Першого травня Микола Макарович Власенко, начальник відділу організації праці і зарплатні шахтоуправління ім. Кагановича Дмитро Прокопович Заболотний, головний бухгалтер шахтоуправління ім. Кагановича Герасим Якович Лаврик [1, арк. 5-7].

Першим із відомих носіїв високого персонального звання був вищеназаний випускник Криворізького гірничорудного інституту Василь Васильович Антоненко. У Музеї історії КНУ зберігається його архівна справа [1, 1-13]. В.В. Антоненко народився у 1906 р. у родині шахтаря. У 1925 р. пішов працювати коногоном на рудник ім. Леніна, а вже через рік розпочав навчання на вечірньому відділенні Криворізького гірничого технікуму по спеціальності «експлуатація залізних і марганцевих руд». Під час навчання В.В. Антоненко працював на руднику ім. Жовтневої революції, де опанував усі гірничі професії — бутовщик, лопаточник, прохідник, бурщик та ін. У травні 1930 р. В.В. Антоненко закінчив КГРІ і, згідно з наказом по інституту за № 49 від 9 травня 1930 р., отримав диплом з присвоєнням кваліфікації інженера з експлуатації залізних і марганцевих руд [1, арк. 2]. Після інституту В.В. Антоненко керував шахтоуправлінням ім. Комінтерна, а у 1932 р. перейшов працювати на рудник ім. Кагановича, де до початку Великої Вітчизняної війни очолював спочатку шахту Північна, а згодом шахту ім. Шильмана. Як зазначається у біографії, у 1940 р. В. В. Антоненко вступив до лав ВКП(б) [1, арк. 13]. Під час війни перебував у евакуації на Уралі, де спочатку працював у Нижньо-Тагільському Високогорному рудоуправлінні, а з 1942 р. - на Воронцовському руднику Карпінського району. 26 лютого 1944 р. наказом Народного Комісара чорної металургії СРСР І. Тевосяна В.В. Антоненко був призначений головним інженером шахтоуправління ім. Кагановича у щойно звільненому від гітлерівців Кривому Розі — попереду була героїчна трудова епопея по відбудові гірничих об'єктів [1, арк. 3]. Прописаний на території руднику — у посвідченні за № 44839, виданому 5 березня 1945 р., зазначалося, що В.В. Антоненко з 8 серпня

1944 р. мешкав на 5-ій вулиці рудника Кагановича, у будинку № 5, квартирі № 1 — Василь Васильович фактично цілодобово знаходився на своєму робочому місці [1, арк. 4]. Самовіддана праця нашого земляка була відзначена кількома нагородами: у 1946 р. він отримав медаль «За героїчну працю у роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.», у 1949 р. - був нагороджений орденами Леніна і Трудового Червоного Прапора, а у 1951 р. - був відзначений медаллю «За трудову доблесть» [1, арк. 13]. У листопаді 1948 р. В. В. Антоненко отримав персональне звання «гірничий директор II рангу» з врученням посвідчення за № 1567 [1, арк. 11]. У лютому 1950 р. Василь Васильович отримав друге у своєму житті посвідчення про навчання у КГРІ — він закінчив чотиримісячні курси з вдосконалення керівників підприємств Міністерства металургійної промисловості. Посвідчення за № 29, що було видане В. В. Антоненку, підписав тогочасний декан гірничого факультету, доцент В. В. Бєсєдін [1, арк. 12]. Важка праця виснажувала, тож у 1953 р. за станом здоров'я В. В. Антоненко був призначений директором Жовто-Кам'янського вапнякового заводу, що у Апостолівському районі, у 50-річному віці (1956 р.) В. В. Антоненко пішов на пенсію.

Одночасно з В. В. Антоненком персональне звання гірничого директора III рангу отримав випускник КГРІ 1931 р. Юлій Кузьмич Оборонько [2, арк. 3]. Його посвідчення за № 1535 було видане 27 листопада 1948 р. на підставі наказу міністра металургійної промисловості СРСР І. Тевосяна за № 13/ат. Ю.К. Оборонько народився у 1901 р. у місті Миколаїв [2, арк. 2]. За яких обставин він опинився у Кривому Розі встановити не вдалося. Однак, з його нагороджувального листа, де він представлений до Ордена Трудового Червоного Прапора, відомо, що з листопада 1924 р. по січень 1929 р. Ю.К. Оборонько працював слюсарем і бурщиком у шахтоуправлінні ім. Комінтерна [2, арк. 2]. У 1927 р. він вступив до Криворізького гірничого технікуму, який закінчив у червні 1931 р. у якості випускника Криворізького гірничорудного інституту [у листопаді 1929 р. технікум отримав статус інституту — Л.Д.]. Як і Антоненку, йому було видано диплом без захисту дипломного проекту [чотирирічний, прискорений курс навчання — Л.Д.]. Наказом по інституту за № 265 Ю.К. Обороньку було присвоєно кваліфікацію інженера з експлуатації залізних і марганцевих руд [2, арк. 1]. Після закінчення КГРІ Ю.К. Оборонько був направлений працювати у Росію, де з вересня 1931 р. по липень 1934 р. очолював одну із шахт Липецького шахтоуправління [2, арк. 2]. Впродовж 1934-1939 рр. Ю.К. Оборонько знову працював у Кривому Розі: гірничим майстром, начальником дільниці і шахтоуправління ім. Карла Лібкнехта. З жовтня 1939 р. по березень 1941 р. Ю.К. Оборонько проходив перепідготовку у лавах Червоної Армії. Під час Великої Вітчизняної війни Юлій Кузьмич працював у евакуації. У Кривий Ріг Ю.К. Оборонько повернувся відразу після звільнення міста від гітлерівців — вже 2 березня 1944 р. він був прийнятий на посаду завідувача гірничими роботами шахтоуправління ім. Фрунзе, з березня 1948 р. по листопад 1950 р. Ю.К. Оборонько працював технічним керівником шахтоуправління ім. Комінтерна. У липні 1950 р. Ю.К. Оборонько закінчив чотиримісячні курси вдосконалення керівників підприємств Міністерства металургійної промисловості і отримав посвідчення за № 93 [2, арк. 5]. Високий рівень кваліфікації дозволив випускникові КГРІ працювати за кордоном: впродовж 1952-1958 рр. Юлій Кузьмич був у Румунії (1952-1953), Китаї (1953-1956), Чехословаччині (1956-1958), про що автор нещодавно писав в «Університетських новинах» [5].

18 грудня 1948 р. наказом міністра металургійної промисловості СРСР І. Тевосяна персональне звання гірничого директора I ранга отримав випускник КВГТ 1927 р. Кирило Степанович Писанко, йому було вручено посвідчення за № 2033 [3, арк. 8]. К.С. Писанко народився 19 січня 1903 р. у с. Пески Лохвицького повіту Полтавської губернії. Трудовий шлях розпочав ще у підлітковому віці — з 1915 по 1922 рр. працював помічником слюсаря і машиніста бензовозу на Нікопольсько-Марганцівських рудниках. У серпні 1922 р. став студентом Криворізького вечірнього гірничого технікуму, одночасно працюючи на Жовтневому руднику. За цей час опанував цілу низку гірничих професій: откатчик, лопаточник, бурщик, хронометражист [3, арк. 3]. Кирило Степанович закінчив КВГТ на рік пізніше запланованого, адже він потрапив до першого набору (1922 р.) і мусив завершити навчання у 1926 р. З яких причин було подовжено його навчання невідомо. У свідоцтві про закінчення технікуму говориться, що К.С. Писанку було присвоєно кваліфікацію гірничого техника на підставі засвоєння ним повного теоретичного (загалом 22 дисципліни) і практичного (32-місячна робота на виробництві) курсів та захисту кваліфікаційної роботи, присвяченої мопрівським рудним покладам [3, арк. 1]. Отримавши диплом, К.С. Писанко почав працювати

на керівних посадах: начальником дільниці гірничих робіт на руднику ім. К. Лібкнехта (1927-1931 рр.), проєктантом, начальником дільниці і заступником головного інженера на шахті «Більшовик» (1931-1935 рр.), технічним керівником шахти «Комунар» і начальником шахти «Перше травня» на руднику Дзержинського (1936-1938 рр.), інженером-проєктантом і головним інженером проєктів інституту «Кривбаспроєкт» (1938-червень 1941 рр.) [3, арк. 3]. Вищу гірничу освіту Кирило Степанович отримав у 1935 р., закінчивши Дніпропетровський гірничий інститут ім. Артема. У дипломі, підписаному 13 вересня 1935 р. директором ДГІ, головою та секретарем Державної Кваліфікаційної комісії, говорилося, що К.С. Писанко за час навчання опанував 14 дисциплін та захистив дипломну роботу на тему «Проєктування шахти у геологічних умовах шахтоуправління «Більшовик» Криворізького залізорудного району» [3, арк. 2]. На початку Великої Вітчизняної війни Кирило Степанович поїхав у наукове відрядження до нейтральної Швеції — метою поїздки було ознайомлення з гірничорудною промисловістю (шахтами) Швеції [3, арк. 5, 6]. У відрядження його відправляв Наркомат чорної металургії СРСР, однак, під час поїздки К.С. Писанко побував на прийомі у посла СРСР у Швеції (!), про що свідчить фото, яке експонується у Музеї історії університету [6]. З-за кордону Кирило Степанович повертався вже не додому — 14 серпня 1941 р. Кривий Ріг окупували гітлерівці. Тож, досвідчений гірничий інженер відразу опинився в евакуації. Впродовж вересня 1941 р. - серпня 1942 р. працював начальником гірничої групи інституту «Уралгіпроруда», в подальшому, до лютого 1945 р. був заступником головного інженера і головним інженером Джездинського марганцевого рудника Карагандинської області Казахської РСР [3, арк. 3]. У післявоєнні роки (1945-1964 рр.) К.С. Писанко працював головним інженером науково-дослідного гірничорудного інституту у Кривому Розі [3, арк. 6]. У цей час він став переможцем Всесоюзного конкурсу 1947 р. на кращу пропозицію по економії електричної і теплової енергії, отримавши 2-гу премію за роботу «Нові системи розробок під час видобутку руд чорних і кольорових металів» [3, арк. 7], захистив кандидатську дисертацію — рішенням Ради Дніпропетровського ордена Трудового Червоного Прапора гірничого інституту ім. Артема від 7 червня 1950 р. йому було присвоєно вчений ступінь кандидата технічних наук [3, арк. 9]. Згодом, рішенням Вищої Атестаційної Комісії від 20 жовтня 1951 р. Кирило Степанович Писанко був затверджений у вченому званні старшого наукового співробітника [3, арк. 10]. Як член КПРС (вступив до лав у січні 1943 р.) К. С. Писанко впродовж 1948-1949 рр. навчався на відділенні наукових працівників факультету дворічного вечірнього університету марксизму-ленінізму, що діяв при Криворізькому міськкомі КП(б)У [3, арк. 11]. У 1958 р. К.С. Писанко здійснив круїзну подорож навколо Європи — він побував у Туреччині, Греції, Єгипті, Франції, Бельгії і Фінляндії — і залишив нащадкам цікаві подорожні замітки, що чекають на оприлюднення і дослідницьке опрацювання [3, арк. 5]. 17 червня 1964 р. Кирило Степанович пішов у небуття. Його недовге, але таке насичене подіями і яскравими враженнями життя, було суспільно-корисним: К.С. Писанко був нагороджений орденами Леніна, «Знак Пошани», медалями «За героїчну працю у роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.», «За відбудову підприємств чорної металургії Півдня» [3, арк. 12-14].

Отже, історія військових звань, що існували у ключових галузях радянської промисловості з 1947 по 1954 рр., становить захоплюючу сторінку історичного краєзнавства Кривого Рогу, яка, безумовно, потребує подальших розвідницьких пошуків.

Список літератури

1. Архів музею історії ДВНЗ «Криворізький національний університет» (далі АМІ ДВНЗ «КНУ»). - Ф. 1 «Персоналії». - Оп. 2. - Спр. 234 «Антоненко В.В.» - 13 арк.
2. АМІ ДВНЗ «КНУ». - Ф. 1 «Персоналії». - Оп. 2. - Спр. 144. «Оборонько Ю.К.». - 11 арк.
3. АМІ ДВНЗ «КНУ». - Ф. 1 «Персоналії». - Оп. 2. - Спр. 156 «Писанко К.С.». - 76 арк.
4. Дояр Л.В. Закордонне визнання випускників КГРІ: Ю.К. Оборонько (випуск 1931 р.)// Університетські новини. - 2015. - лютий.
5. Дояр Л.В. Уславлені ровесники - місто і університет. - Кр. Ріг: Видавничий дім, 2012. - 120 с.
6. Експозиція музею історії ДВНЗ «КНУ». - Зала № 1. - Од. зб. 79.
7. Енциклопедія Криворіжжя. - У 2-х т./ [упоряд. В.П. Бухтіяров]. - Кривий Ріг: ЯВВА, 2005. - Т. 2. - 2005. - 816 с.
8. Електронний ресурс: доступ www.gossluzhba.narod.ru

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ УМІННЯ ЯК ДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновок про те, що існує декілька визначень поняття «інтелектуальні уміння». Ми розглядаємо інтелектуальні уміння як здатність успішно проводити операції логічного мислення, зокрема такі, як аналіз, синтез, порівняння, класифікація та систематизація понять і актів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виділяти загальне, особливе, одиничне та ін., застосовуючи наукові знання з психології й педагогіки під час оперативного розгляду чи вивчення проблемних ситуацій у процесі пізнавальної діяльності, постановки і вирішення завдань різного типу і класу.

Кожне інтелектуальне уміння включає певну кількість цілеспрямованих і взаємозамінюваних дій, виконуваних у певній послідовності. Дослідники виділяють складові компоненти інтелектуального уміння, до якого відносяться: наявність об'єкту, на котрий спрямована дія, знання об'єкту дії (його складу й стану в даний момент), наявність завдання й розуміння його суті; знання способів дії; перенесення дії в нові ситуації [2, с. 26].

У класифікації інтелектуальних умінь використовуються різні підходи: основоположанням у Ю. Бабанського є діяльнісний підхід [1, с. 13]; Л. Воробйової – визначення інтелектуальних умінь як свідомого володіння прийомами розумової діяльності базується на структурі розумової діяльності [3, с. 130]; В. Паламарчук групує інтелектуальні уміння на основі етапів мислення [5, с. 139].

У структурі інтелектуальних умінь є логічним виділення двох рівнів: 1) уміння логічно оперувати навчальним матеріалом; 2) уміння творчого характеру (розв'язання проблемних завдань) – які в свою чергу включають мисленнєві, інформаційні, комунікативні та організаційні уміння.

До загальних критеріїв сформованості умінь у відповідності з теорією поетапного формування розумових дій, а також з урахуванням теорії діяльності, відносять: а) повноту операцій, з яких складається дія в цілому; б) раціональність послідовності виконання операцій; в) усвідомленість дії в цілому (її наукових основ, структури – складу операції, послідовності виконання); г) узагальненість уміння [4, с. 158].

Розрізняють 3 ступені або рівні сформованості інтелектуальних умінь. Високий рівень – учні інформовані про мисленнєві операції і прийоми мисленнєвої діяльності, розуміють їх зміст, повністю в раціональній послідовності демонструють виконання мисленнєвої операції, уміють вірно вибрати і застосувати необхідний прийом для виконання практичного завдання. Усі завдання виконані вірно. Середній рівень – учень ознайомлений із деякими мисленнєвими операціями і прийомами діяльності, тому не завжди вірно вибирає необхідну для виконання завдання дію або втрачає раціональну послідовність виконання операції. Переважають завдання з неточними невірними відповідями. Низький рівень – учні не розуміють змісту більшості мисленнєвих прийомів, невірно вказують або не вказують послідовності виконання операції, не можуть зіставити завдання з відповідною мисленнєвою операцією.

Ефективними засобами розвитку інтелектуальних умінь учнів є проблемне, особистісно-орієнтоване навчання, яке передбачає розвиток творчих можливостей учнів на матеріалі засвоєних знань і умінь. Особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність, коли суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Список літератури

1. Бабанский Ю. Избранные педагогические труды / Сост. М. Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
2. Бугрий Е. Теория и практика формирования интеллектуальных умений школьников / Е. Бугрий. – К. : Демур, 2004. – 308 с.
3. Воробьева Л. Дидактические условия формирования интеллектуальных умений студентов педвузов: дис... канд. пед. наук / Л. Воробьева. – М., 1990. – 169 с.
4. Леонтьев А. Проблемы развития психики / А. Леонтьев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 584 с.

УДК 94 (477) "18"

Н. А. ПЕЧЕНІНА,

кандидат історичних наук, доцент,
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

На основі матеріалів Державного архіву Дніпропетровської області розглядається проблема реабілітації жертв сталінізму в Україні. Перший її етап пов'язаний із «хрущовською» відлигою 1950-х років, коли вибіркова реабілітація розглядалась керівництвом партії єдиним засобом відмови від політики терору і забезпечення особистої безпеки верхів.

Однією з соціально значущих проблем національної історичної науки з 1990-х років стає проблема реабілітації жертв сталінізму і тоталітаризму. Масові репресії, що набули в 30-40-ві роки ХХ століття різних форм, були важливою умовою функціонування тоталітарного режиму. Відповідно до різного характеру репресій процес реабілітації, що розпочинається після смерті Й. Сталіна, мав різний характер.

Розрізняють реабілітацію юридичну (зняття звинувачень суто кримінального характеру, припинення кримінальної справи за відсутністю складу злочину) і політичну (відновлення в партії і зняття заборони на згадку імені репресованого у пресі і літературі). Реабілітація була публічною і здійснювалася в різних формах – це й згадка в пресі про припинення кримінальної справи за відсутністю складу злочину; і вихід в світ біографічних або ювілейних статей; й поява імені репресованого в довідковому виданні, історичній статті або монографії, іноді – публікація біографії колишнього «ворога народу».

Практична діяльність по ліквідації наслідків культу особи почалися вже в середині 1953 р.. За дорученням ЦК КПРС Комітет партійного контролю зайнявся розглядом справ по реабілітації в партійному відношенні комуністів, притягнутих в 30-40-і і на початку 50-х років до партійної і судової відповідальності. Заяви від репресованих з проханням про відновлення в партії поступали і в ЦК КП України. В другій половині 1953 р. на засіданнях бюро Дніпропетровського обкому партії було розглянуто 56 апеляційних справ. Проте 48 репресованим (що становило 85,7% від кількості розглянутих справ) було відмовлено у відновленні в партії [1].

Відновлена в партії була лише одна людина, яка не приховувала факту перебування на окупованій території [2]. Як необґрунтоване, було відмінено рішення про виключення з партії комуніста, звинуваченого в прихованні соціального походження [3], іншому виключення в 1952 р. за втрату пильності і зв'язок з особами, що не викликають політичної довіри, замінили в 1953 р. суворою доганою [4]. Попередженням «вказати на неправильний вчинок» обмежилися відносно ще трьох [5], які свого часу утаювали компрометуючі дані про родичів.

Проте практично всі вироки, винесені на початку 50-х років, підтверджувалися на засіданнях бюро Дніпропетровського обкому 1953 р..

У 1954 р. почали повсюдно утворюватися центральні і місцеві комісії з перегляду справ осіб, засуджених в 1934-1953 рр. по політичних звинуваченнях. Проте реабілітація торкнулася лише окремих (персональних) випадків. Вибіркова реабілітація 1953-1955 рр. розглядалась керівництвом партії єдиним засобом руйнування образу Сталіна, оскільки в принципі ніхто не збирався відмовлятися від основних напрямів його політики.

Процеси демократизації суспільства 1954-1955 рр. вели до того, що лінія на подолання наслідків культу особи без викриття самого суб'єкта культу виявляла свою непослідовність та політичну обмеженість. Гостро ставилося питання про прямого винуватця, про особисту відповідальність за здійснене беззаконня, відхід від норм партійного і державного життя.

31 грудня 1955 р. була утворена Комісія для вивчення матеріалів про масові репресії членів і кандидатів в члени ЦК ВКП(б), обраних XVII з'їздом партії, і інших радянських людей в період 1935-1940 рр.. Розглянуті цією комісією матеріали свідчили про масштаби трагедії, що вибухнула в країні в 30-40 роки. Доповідь Хрущова «Про культ особи і його наслідки» не була глибоко аналітичною: у ній наводилися факти необґрунтованих розправ з видними партійними і державними діячами, переслідувань їх сімей. Доповідь містила лише заклики до критичного

розгляду «помилкових поглядів, пов'язаних з культом особи» [6, с.165]. Особливе значення мало викриття сталінського трактування поняття «ворог народу» (цей термін давав можливість без вагомих доказів ідейної неправоти людини піддавати репресіям всякого, виключаючи можливість ідейної боротьби). Вся відповідальність за репресії була покладена на Сталіна. У доповіді засуджувалися репресії, направлені в основному проти партійних кадрів, проте їх справжні масштаби, як і пряма участь в політичному терорі сподвижників Сталіна, залишилися «в тіні».

Не дивлячись на половинчастість, доповідь позначила кінець «негласного» періоду боротьби з культом особи. З лютого 1956 р. ця боротьба отримує офіційний політичний статус.

Навесні і літом 1956 р. розпочинається масове звільнення майже всіх політичних в'язнів з таборів і місць «вічного заслання». Одночасно відбувався такий же масовий і швидкий перегляд і реабілітація більшості загиблих в 1937-1955 рр. в'язнів таборів і в'язниць. Більше 90 спеціальних комісій займалися розглядом справ ув'язнених безпосередньо в таборах або місцях їх поселення. Комісія тимчасово наділялася правами Президії Верховної Ради і могла проводити реабілітацію, помилування, зниження термінів ув'язнення. Рішення не потребувало затвердження і вступало в силу негайно.

Спеціальні комісії працювали на місцях декілька місяців, справи ув'язнених розбиралися швидко, для цього частіше всього достатньо було короткої бесіди з самим ув'язненим і ознайомлення з його справою. Вже до кінця 1956 р. з таборів та заслання повертались колишні члени партії і члени сімей загиблих комуністів. Реабілітація насамперед торкалась тих осіб, які дожили до цього часу.

Реабілітаційний процес в Україні в цілому повторював загальносоюзний. Головним критерієм реабілітації був політичний і звинувачення в «буржуазному націоналізмі» і участь в якій-небудь фракції або опозиційному угрупованні часто виключали можливість публічної реабілітації.

На 1 жовтня 1956 р. обкоми КП України розглянули 1302 апеляції. Відновлено в партії було 668 чоловік, частина справ переглядалася в ЦК КПУ, 155 чоловік з 630 було відновлено в партії [7]. На апеляційних засіданнях Дніпропетровського бюро обкому КПУ в 1956 році було розглянуто 134 персональних справ. У партії було відновлено 69 чоловік, виключених в 1937-1939 рр. по звинуваченнях в контрреволюційній діяльності, у зв'язках з ворогами народу, в антирадянській агітації [8].

Проте попередні рішення по 34 апеляціям було залишено без змін. Як і раніше, реабілітації не підлягали особи, виключені з партії в 30-і рр. за троцькістську діяльність, за приналежність до інших політичних партій (наприклад, до партії меншовиків, до монархічної організації «Союз російського народу»), за перебування на окупованій території під час Великої Вітчизняної війни, за антирадянські розмови і незгоду з політикою партії [9].

Таким чином, хоча після XX з'їзду КПРС процес реабілітації набуває ширших масштабів, головним критерієм реабілітації залишається політичний. Критика культу особи в цілому ряду моментів залишалася обмеженою і непослідовною.

Список літератури

1. ДАДО. Ф. 19, оп. 16, сп. 19, арк. 3, 16,18, сп.20, арк.88,100,101,119,133, сп.21, арк.19об.,36,44,60, сп.22, арк.11об.,21,32,94, сп.29, арк.32,42,45,61об., 81,98,103,144-144 об., сп. 36. арк.17,54, 59, 63,68.
2. ДАДО. Ф. 19, оп. 16, сп. 36, арк. 100.
3. ДАДО. Ф. 19, оп. 16, сп. 20, арк. 121.
4. ДАДО. Ф. 19, оп. 16, сп. 36, арк. 96.
5. ДАДО. Ф. 19, оп. 16, сп. 36. арк. 45,46,50-50 об.
6. «О культе личности и его последствиях». Доклад Первого секретаря ЦК КПСС тов. Хрущева Н.С. XX съезду Коммунистической партии Советского Союза // Известия ЦК КПСС. – 1989. – № 3. – С. 128-166.
7. *Центральний Державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 1, оп. 31, ч. 1, сп. 329, арк. 171-174.
8. ДАДО. Ф. 19, оп. 30, справи 17, 30.
9. ДАДО. Ф. 19, оп. 30, справи 17, 30.

РЕВІНДИКАЦІЙНА ПОЛІТИКА ВОЄВОДИ А. ГАВКЕ-НОВАКА НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У 1938-1939 РОКАХ

В статті розглядаються питання проблеми українсько-польських міжнаціональних конфронтацій на території Західної Волині напередодні Другої світової війни.

Починаючи від середини 30-х рр. ХХ ст., польські уряди проводили на Волині низку заходів, спрямованих на ліквідацію політики нормалізації українсько-польських стосунків волинського воєводи (з 1928 р.) Г. Юзевського. Підкреслимо, що на місцях її бойкотовано практично з 1935 р., тобто відразу ж після смерті Ю. Пілсудського. Ситуація загострилася в останні роки існування Другої Речі Посполитої, коли замість Г. Юзевського волинським воєводою став генерал А. Гавке-Новак (квітень 1938 р.). Під його керівництвом місцева польська адміністрація, військо й поліція впроваджували в життя засади «нової» урядової політики на Волині, сформульованої у «Політичній програмі державної політики Польщі на Волині» (затверджена Міністерством внутрішніх справ Польщі в лютому 1939 р.) [7, s.31]. Її суть добре передають слова одного з ідейних противників Г. Юзевського, ендека К. Грабика, який вважав, що для забезпечення у Волинському воєводстві польських державних інтересів слід посилити військове і цивільне осадництво, у державних установах зробити обов'язковою лише польську мову, замінити кирилицю на латинський алфавіт, запровадити польську мову в православних церквах, ліквідувати окремі українські школи тощо [3, с. 27].

В останні п'ятнадцять місяців перед вибухом Другої світової війни на зміну ліберальній політиці державної асиміляції українського населення, яку проводив Г. Юзевський, прийшла народowska концепція «якнайтіснішого з'єднання Волині з рештою Польщі» шляхом полонізації всіх найважливіших сфер суспільного життя [6, s. 116]. Головні засади першого етапу «нової» політики були сформульовані на засіданні групи польських парламентарів із Західної Волині, 13 лютого 1939 р. сенатором Т. Гедройцем і воєводою А. Гавке-Новаком. «Польська людність, – зазначав перший з них, – стала почуватися господарями цієї землі... римо-католицькі святині, відібрані загарбницькими урядами, повинні бути ревіндовані». Наступним кроком, на думку Гавке-Новака, повинно було стати припинення українізації православної церкви та її «поступова полонізація» [5, с. 580]. На подальшу ж перспективу, за словами директора департаменту віросповідань Міністерства релігійних віровизнань і громадської освіти Г. Дунін-Борковського, ставилося завдання посилення всюди, де тільки можливо, експансії польської культури, а також цілковита полонізація «...Поліського воєводства... і трьох північних повітів Волині [8, s. 223]».

Ревіндикаційна акція проводилась під гаслом повернення римо-католицькій церкві, відібраного у неї майна і людських душ. Її апогей припадає на 1937-1939 рр., коли польська поліція і Корпус охорони пограниччя розпочали кампанію тиску і погроз щодо місцевого православного населення з метою «навернення» його на римо-католицьку віру, а також нищення православних церков і каплиць, трактуючи їх як чинник «...антидержавної агітації для попів і комуністів [7, s. 23-25]».

На сьогодні між українськими і польськими дослідниками й далі точаться суперечки про загальну кількість замкнених чи зруйнованих православних святинь та католиків неофітів. Щодо інших, то відомо, що, апелюючи до польського походження багатьох православних, за допомогою так званого руху «шляхти загородової», який діяв під патронатом римо-католицької церкви, поляками планувалося збільшити майже на 1 мільйон населення «Східних кресів».

Міжвоєнний період на теренах Західної Волині спричинився до значного загострення стосунків між українцями і поляками в усіх сферах суспільного життя.

«Галицько-волинський вузол» для урядів Другої Речі Посполитої виявився занадто складними й не піддавався до розв'язання. Польська держава, як підкреслює польський дослідник В.Менджецький, «не вміла, на жаль, зробити українців якщо не союзниками, то принаймні не ворогами поляків [6, s. 166]».

Антиукраїнська політика польських властей «спричинилася до того, що навіть спокійні люди, схильні до толерантного ставлення до влади, перетворювалися в її противників. Польська держава виховувала сама для себе полчища запеклих ворогів, які, щоправда, побоюючись репресій, якийсь час зберігали спокій, однак з тим більшим нетерпінням очікували часу помсти [2, с.90]».

Отже, напередодні Другої світової війни на території Західної Волині внаслідок згорання політики «нормалізації» та розгортання посиленої полонозації ініційованої воеводою А. Гавке-Новаком, посилювались конфронтації у міжетнічних взаємовідносинах між українським та польським народами.

В результаті, в роки Другої світової війни обом народам довелося заплатити страшну, криваву ціну за недалекоглядну, зокрема «ревіндикаційну» політику польських урядів на Волині 1938-1939 рр.

Список літератури

1. Комар В. «Українське питання» в політиці урядів Польщі (1926-1939 рр.) / В. Комар // Український історичний журнал. - 2001. - № 5. - С. 126-141.
2. Кучерепа М.М. Державна політика Польщі на Волині 1939 рік / М. М. Кучерепа // Літопис Волині. - 2003. - № 2. - С. 89-97.
3. Кучерепа М.М. Національна політика Другої Речі Посполитої щодо українців (1919-1939 рр.) / М. М. Кучерепа // Україна-Польща: важкі питання: Матеріали II Міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках». - Варшава : Світовий союз воїнів Армії Крайової, Об'єднання українців у Польщі. - С. 27-47.
4. Шваб А. Етнодемографічні процеси на Волині в 1920 - 1930-х роках у світлі національної та еміграційної політики Другої Речі Посполитої / А. Шваб // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки: Історичні науки. - 1999. - № 5. - С. 90-118.
5. Швагуляк М. Військові плани «Зміцнення польського характеру» східних воєводств держави (березень 1938 року) / М. Швагуляк // Записки наукового товариства імені Шевченка: Праці Історично-філософської секції. - Т. ССXXXVIII. - Львів, 1999. - С. 580-589.
6. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie. 1921-1939. Elementy przemien cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / Mędrzecki W. - Warszawa - Zakład Narodowy im. Ossolińskich : Wydawnictwo PAN, 1988. -S. 166.
7. Partacz Cz. Polacy-Ukraińcy w II Rzeczypospolitej / Partacz Cz. - Warszawa : Książnica Polska, 1991. -S. 30-39.
8. Szabala J. Gospodarstwa osadników polskich na Wołyńiu w latach 1921-1939 / J. Szabala // Rocznik Chełmski. - 2003. - T. 9. -S. 223-226.

ЗНАЧЕННЯ ЛИСТОПАДОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В АВСТРО-УГОРСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ.

В статті досліджується вплив революції в Австро-Угорській імперії 1918 року на державотворчі процеси польського та українського народів.

Поразка центральних держав активізувала польських лоялістів. Варшавський уряд, який очолив Ян Стечковський (1862-1939), розпочав переговори з Берліном і Віднем про перехід влади в руки поляків. Але вирішення питання затягувалось.

7 жовтня 1918 р. Регентська рада видала Маніфест до польського народу, в якому проголосила утворення незалежної Польської держави на всіх польських землях, створення міжпартійного уряду і проведення виборів до Законодавчого сейму. Однак маніфест викликав ворожу реакцію частини партій, які відмовляли раді у представництві інтересів народу. Щоб притягнути на свій бік ці партії, і насамперед пілсудчиків, 23 жовтня рада призначила новим прем'єром ендека Юзефа Свежинського (1868-1948). Воєнним міністром "заочно" став Ю. Пілсудський, який перебував у магдебурзькій в'язниці. Прем'єр звернувся до паризького КНП, щоб він представляв польські інтереси на міжнародній арені. З листопада уряд ліквідував Регентську раду й запропонував співпрацю соціалістам і людовцям, які мали чималий вплив на маси. З цього нічого не вийшло[3, с.43].

Восени 1918 р. швидко розгорталися події в Галичині та землях, що були під контролем Австро-Угорщини. 19 жовтня виникла Польська рада Цешинського князівства на чолі зі священником Юзефом Льондзіним (1863-1925). Вона проголосила приєднання Цешинської Сілезії до Польської держави і, щоб уникнути конфлікту з чехами, погодилася на її поділ. 28 жовтня за ініціативою послів до австрійського парламенту в Кракові була створена Польська ліквідаційна комісія (ПКЛ), головою якої став людовець Вінцентій Вітос. ПКЛ проголосила своїм завданням перейняти владу від австрійської адміністрації на терені всієї Галичини. Вона не визнавала Регентської ради і діяла як регіональний уряд. У ніч з 30 на 31 жовтня члени ПОВ і патріотичні сили під керівництвом полковника Б. Рої роззброїли австрійський гарнізон Кракова і опанували місто, а потім й інші населені пункти Західної Галичини[2, с.43].

Інакше склалася ситуація в Східній Галичині та Львові. Українські політичні партії теж готувалися до забезпечення прав українців. 18 жовтня Українська парламентська репрезентація скликала у Львові Установчі збори (Конституанту) для вирішення долі українців Австро-Угорщини. Збори проголосили себе українським парламентом -Українською національною радою (УНРада). До неї увійшли українські послы до Державної ради, галицького і буковинського сеймів й представники політичних партій.

Український рух особливо активізувався в Галичині з утворенням у Києві Української Центральної Ради та проголошення Української Народної Республіки. Так, у квітні 1918 року у Львові було створено Український банк. У травні провели з'їзди товариств «Рідна школа» та «Союз українок», почалося відродження «Пласту» та «Сільського господаря». У вересні у Львові було проведено кілька великих віч та мітингів з вимогами об'єднання всіх підавстрійських українських земель в окремий коронний край з власним сеймом, намісником і українською адміністрацією, а також ратифікації Австро-Угорщиною Берестейського мирного договору[2, с.32].

18-19 жовтня 1918 року в Народному домі у Львові відбулося зібрання українських послів до парламенту та крайових сеймів Галичини і Буковини, греко-католицького єпископату та представників українських політичних партій, на якому було утворено Українську Національну Раду (УНРада) на чолі з Євгеном Петрушевичем. Згідно з прийнятим зібранням Статутом організації, вона мала право: а) виконати в хвили, яку признає за відповідну іменем українського народу австро-угорської монархії, його право самоозначення та рішення про державну судьбу всіх областей тим народом заселених; б) предприняти всі постанови та заходи

репрезентативного, законодавчого та адміністративного характеру, щоб своє рішення під а) привести в життя.

У неділю, 20 жовтня, на площі Святого Юра відбувся великий мітинг львів'ян, на якому Костем Левицьким було оприлюднено «рішення Української Національної Ради про утворення Української Держави в межах Австро-Угорщини». Щоб не допустити польських провокацій Кость Левицький і Олександр Барвінський того ж дня зустрілися з намісником Галичини графом Карлом фон Гуйном, який запевнив їх, що влада взмозі «припинити всілякі демонстрації чи атаки». 23 жовтня Євген Петрушевич і Микола Василько у Відні мали зустріч з прем'єр-міністром Австро-Угорщини.

Польські військові та політичні кола, посилаючись на «державотворчу нездатність» західних українців та необхідність об'єднання Галичини у «стратегічну Польщу, яка охороняла б Європу від більшовиків», заручившись підтримкою США і Антанти, створили у Парижі Польський Національний Комітет. 28 жовтня у Кракові було утворено Польську Ліквідаційну Комісію, ціллю якої було проведення у Львові в ніч з 2 на 3 листопада збройного виступу з встановленням польської влади, про що було попереджено намісника Галичини й австрійський уряд. Приїзд Комісії до Львова був запланований на 1 листопада.

Увечері 31 жовтня в Народному домі члени Національної Ради та Військового Комітету обговорили результати останніх переговорів Костя Левицького з намісником Гуйном про передачу влади українцям. Гуйн відмовився це зробити, посилаючись на відсутність вказівок з центру.

Основну збройну силу українців становили 15-ий тернопільський, 19-ий львівський, 41-ий чернівецький полки, 30-ий, 50-ий та 90-ий курені УСС, загальна чисельність яких 25 жовтня становила 2400 осіб. Однак, більшість частин не були бойовими, не вистачало офіцерів. Натомість, поляки розраховували зайняти Львів 2-3 листопада без зайвих зусиль. На нараді старшин в Народній гостиниці увечері 31 жовтня з'ясувалося, що в розпорядженні штабу повстання всього близько 1400 стрільців і 60 старшин. На засіданні, яке згодом перебралося до кам'яниці «Просвіти» на площі Ринок, а потім в Народний дім, 35 присутніх командирів отримали конкретні бойові завдання для захоплення найважливіших об'єктів Львові та роззброєння неукраїнських підрозділів[3, с.343].

Листопадовий чин спричинив утворення Української Держави площею 70 тис. км². 9 листопада було сформовано її уряд — Державний Секретаріат. 13 листопада Українська Держава отримала нову назву — Західноукраїнська народна республіка. Втім, це призвело до опору поляків і розгортання з перших днів існування ЗУНР польсько-української війни. Так, уже 1 листопада у Львові польське населення міста розпочало підготовку до неї.

Ситуація ще раз змінилася, коли на початку листопада 1918 р. революція охопила Німеччину, до влади прийшли німецькі соціал-демократи; тоді ж у Відні перемогли австрійські соціалісти. Імперія Габсбургів розпалася. 11 листопада Німеччина підписала перемир'я з Антантою. Воно передбачало негайне виведення німецьких військ з окупованих територій, але не торкалося східних теренів, оскільки Верховна рада Антанти остерігалася поширення на них революції й анархії. Німецька революція спричинила вихід з в'язниці Ю. Пілсудського[2, с.43].

Отже, події революції в Австро-Угорській імперії призвели до сплеску державотворчих процесів українців та поляків, зокрема 1 листопада 1918 року була проголошена ЗУНР, а 11 листопада 1918 року було проголошено відродження Речі Посполитої, з вище загаданого можемо зробити висновок, що дані події призвели до посилення конфронтації українців та поляків, що згодом переросло у війну 1918-1919 років.

Список літератури

1. Айрапетов А. Историческая судьба Австро-Венгрии / А. Айратпетов // Вопросы истории. – 1999. – № 1. – С. 137–144.
2. Бовуа Д. Битва за землю в Україні. 1863–1914. Поляки в соціоетнічних конфліктах / пер. з фр. / Даніель Бовуа. – К. : Критика, 1998. – 334 с.
3. Вандич Пьотр. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення / Пьотр Вандич. – К.: Критика, 2004. – 464 с.

МЕМОРАНДУМИ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРАВОЗАХИСНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

В статті аналізуються Меморандуми УГС як основного як джерела вивчення правозахисного руху в Україні.

Засновники Української Гельсінської групи у своїх програмних документах чітко пояснили причини виникнення правозахисної організації, накреслили її завдання та програмні засади. У Декларації було зазначено головну мету групи:

– сприяти ознайомленню широких кіл української громадськості з Декларацією прав людини;

– домогтися, щоб цей міжнародний правовий документ став основним у відносинах поміж особою і державою. Виходячи з переконань, що мир між народами не можна забезпечити без вільних контактів поміж людьми, а також без вільного обміну інформаціями та ідеями, активно сприяти виконанню гуманітарних статей Прикінцевого акту Наради з питань безпеки і співпраці в Європі. Домогтися, щоб на всіх міжнародних нарадах, де мають обговорюватися підсумки виконання Гельсінських угод, Україна як суверенна європейська держава і член ООН була представлена окремою делегацією. З метою вільного обміну інформацією та ідеями домогтися акредитування на Україні представників зарубіжної преси, створення незалежних пресс-агенств тощо[1, с. 183].

Оскільки своїм головним завданням організація вважала ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень в Україні Загальної Декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінською нарадою, то з цією метою вона: приймає письмові скарги про порушення Прав людини і робить усе необхідне, щоб ознайомити з ними уряди, які підписали Гельсінські угоди, а також світову громадськість; опрацьовує зібрану інформацію про правовий стан на Україні та згідно зі статтею 19 Загальної декларації прав людини поширює її незалежно від державних кордонів; вивчає факти порушення Прав людини стосовно українців, котрі живуть в інших республіках, щоб надати цим фактам широкого оприлюднення [2, с. 195].

Наводилися конкретні приклади протизаконних дій радянського уряду та органів держбезпеки по відношенню до своїх же громадян. Зазначалося, що після зустрічі в Гельсінці становище щодо прав людини в Україні не змінилося. І як доказ цього подавався список таборів та політичних в'язнів у них. Жодних обмежень щодо вступу в Українську групу сприяння виконання Гельсінських угод не існувало.

Українська Гельсінська група прагнула існувати легально, саме тому її засновники домогалися офіційної реєстрації. Вони повідомили про створення організації уряд УРСР, подали список засновників та надіслали декларацію. У відповідь влада розпочала переслідування правозахисників. З перших днів свого існування Гельсінська група розпочала активну правозахисну діяльність. До неї надходили звернення та листи від громадян, у яких зазначалося порушення статей Заключного акту Гельсінських угод.

У документі наводяться факти свавілля й беззаконня, які чинять можновладці по відношенню до учасників правозахисного руху. О. Бердник, який був автором меморандуму, у черговий раз звертається до керівників країни з проханням припинити репресії проти своїх же громадян. Наголошується на тому, що питання про повалення радянської влади, чи про відокремлення України від Радянського Союзу учасниками групи взагалі не порушуються, а лише відстоюється ідея справжньої державності України, бо теперішня державність – це «паперовий міраж». У меморандумі висловлюється ідея про перетворення СРСР у «Братерство Вільних Народів Землі», причому кожен народ повинен бути вільним, що дало б змогу творчому прояву в суспільно-духовній сферах життя. Окрім того, порушено питання

дотримання людських прав. Адже країна підписала і Загальну Декларацію прав людини, і Гельсінські угоди, та ще низку інших документів, які стосуються прав людини. Вона чомусь не поспішає виконувати взяті на себе зобов'язання. Причина цього, на думку О.Бердника, полягає в тому, що «права декларуються бюрократичною структурою, так би мовити, вивішуються на стіні, а не впливають із самої правосвідомості людини».

Разом із правами Н.Світличної порушуються права її сина, якого виписали з Києва і цим самим позбавили права на медичне обслуговування та освіту, тому українські правозахисники зверталися з проханням до всіх країн – учасниць процесу в Гельсінкі «зажати поясень від уряду СРСР з приводу грубого порушення Заключного Акту цієї Народи» та закликали всі міжнародні і радянські організації «виступити на захист жертви адміністративної сваволі – Надії Світличної [3, с. 43]».

Останній меморандум Української Гельсінської групи порушує питання дискримінації українців у праві на еміграцію. Штучно створений міф про ідеальність радянського суспільства, у якому відсутня експлуатація, а «національне питання вирішене найсправедливішим чином раз і назавжди», виключав будь-які причини для виїзду з країни. У той час, коли на весь світ гучно прославлялися досягнення країни Рад, жодним словом ніде не згадувалося про тих, хто, мабуть, від «солодкого життя», прагнучи залишити країну, потрапляв за колючі дроти. З розширенням міжнародних зв'язків у середині 1970-х рр. таємно кидати громадян до тюрем стало неможливо. Як зазначають автори документу, після проголошення міжнародно-правовими актами права вільно залишати країну та повертатися до неї знову, тодішнє партійно-державне керівництво перестало називати зрадою прагнення людини виїхати і за висловлення самого цього бажання не судить, однак «вживає багато заходів для зменшення еміграції та знищення еміграційних настроїв». При цьому у державі виділяють три категорії потенційних емігрантів. До першої належать євреї, які заявили про бажання жити на своїй історичній батьківщині. Незважаючи на масу різних перешкод, уряд усе ж таки дозволяє їм виїхати до Ізраїлю. До другої категорії належать російські опозиціонери, яких здебільшого примусово відправляли на еміграцію, а простіше кажучи, виганяли з Радянського Союзу.

Як бачимо, створення Української Гельсінської групи було важливим етапом для подальшого розвитку руху опору. Адже по суті вона стала першою опозиційною організацією, яка виникла на легальних засадах. Проаналізувавши Декларацію та Меморандуми групи, ми пересвідчуємося в тому, що вона змогла поставити в контекст загальнолюдських цінностей українську проблему. Українська Гельсінська група виконала поставлене перед собою завдання – поширення інформації про порушення прав людини в Україні – та, на жаль, не змогла вплинути на зміну стану речей у цій царині. Прагнення громадян до захисту своїх прав і свобод говорить про високий рівень політичної культури та є об'єктивною передумовою формування в країні ефективної законодавчої бази.

Список літератури

1. Деревінський В. Ф. УГС під репресивним тиском Радянської влади / В. Деревінський // Сторінки історії: Збірник наукових праць. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. – Вип.30. – С. 183-192.
2. Зайцев Ю. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. / Ю. Зайцев// Сторінки історії України ХХ ст. – К., 1992. – С. 195–235.
3. Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки / Л. Лук'яненко. — К.: Фенікс, 2010. — 320 с.

РОЗУМІННЯ ІНДИВІДУАМИ ПІДСТАВ ПОЯВИ МОВНОГО КОНФЛІКТУ

У статті проаналізовано результати соціологічного дослідження щодо уявлення індивідуумів про підстави появи мовного конфлікту. За результатами опитування визначено моделі успішного спілкування, які, з точки зору респондентів, регулюють міжособистісні стосунки в умовах безконфліктної взаємодії мовців.

Ключові слова: міжособистісний мовний конфлікт, моделі успішного спілкування, оптимальні правила мовної поведінки, безконфліктна комунікативна поведінка.

Мовний конфлікт є явищем, що посідає проміжну позицію між двома протилежностями (конструктивні та деструктивні результати взаємодії партнерів по комунікації), тому інтерпретувати його складно. Особистісне бачення суб'єктом сутності феномена є підставою для його певної конфліктної поведінки, при тому що зона «поширення» конфлікту зумовлюється його причинами. Тому досліднику необхідно мати уявлення про те, які підстави появи мовного конфлікту індивідууми вважають найбільш значимими, адже саме вони «провокують» їх конструктивну чи деструктивну поведінку. Опитані нами 350 респондентів (студенти ДВНЗ «КНУ») визнають, що мовні конфлікти виникають:

1) коли люди не розуміють один одного (біля 36%); реакції респондентів однотипні: *тому що люди (співрозмовники, особи, індивідууми) не розуміють один одного;*

2) через зіткнення протилежних (або різних) точок зору (поглядів, інтересів) осіб щодо певної проблеми; упевненість мовців у правильності лише власних думок, тому вони ігнорують інтереси іншої сторони, не можуть знайти спільну мову (біля 30%); тож мовний конфлікт виникає через: *відмінні думки щодо певного питання; відсутність бажання знайти спільну думку; захист кожною стороною своєї правди; ігнорування інтересів іншої людини; ігнорування людиною слів співрозмовника; невідповідність інтересів, думок, поглядів осіб; несприйняття позиції іншої людини; протилежні ідеї; протилежні погляди; різні думки та інтереси; різні точки зору людей та активне відстоювання цих точок зору; різні уявлення людей про світ; упевненість людини в тому, що її думка правильна;*

3) через невічливість, неповагу до співрозмовника, недотримання мовних норм (біля 14%); тож мовний конфлікт виникає через: *відсутність культури спілкування; мовленнєве агресивне з'ясування стосунків; незнання мовних норм, невихованість особи; незнання чогось, невихованість; неповагу до співрозмовника; неповагу людей один до одного; неповагу однієї людини до іншої, причому остання відповідає так само; порушення норм спілкування, коли людина намагається нав'язати свою точку зору, не поважаючи і не сприймаючи слова опонента; прояв невічливості, недотримання мовних норм;*

4) через небажання вирішувати проблеми, шукати компроміс, налагоджувати стосунки (біля 9%); тож мовний конфлікт виникає через: *боротьбу між людьми, які не знаходять компроміс; відсутність бажання йти на компроміс; відсутність компромісу щодо якогось питання; з'ясування стосунків з якоюсь проблемою; зіткнення між особами, які не налаштовані на компроміс; непорозуміння між співрозмовниками, що викликане певними обставинами, які треба вирішувати, шукаючи компроміс; протистояння людей у вирішенні проблеми; різні погляди людей на життєві проблеми та їх причини;*

5) через неточне подання і сприйняття інформації (біля 7,5%); тож мовний конфлікт виникає через: *непорозуміння між сторонами щодо якоїсь інформації; неправильне сприйняття слів співрозмовника, розходження мовців у сприйнятті інформації; певне непорозуміння між людьми при з'яванні якогось питання або отримання інформації; порушення у сприйнятті інформації від співрозмовника; нерозуміння особами якоїсь теми, питання, інформації;*

6) через складні життєві обставини (або певні життєві питання) (біля 3%); тож мовний конфлікт виникає через: *певну ситуацію, яку людям важко вирішити; різні життєві проблеми; різні погляди людей на життєві ситуації, коли люди не мають змоги дійти згоди в якомусь питанні; різні точки зору на щось; упевненість людей у своїй компетенції щодо якихось життєвих питань;*

7) через агресію (біля 0,5%); реакції опитаних однотипні: *через агресію людей одне до одного та ін.*

Результати дослідження свідчать, що для респондентів важливими є ті риси людини, що заважають успішному спілкуванню (самолюбство, нетерпимість, невічливість, агресивність, неухважність), проте вони звертають увагу і на значимість різного роду соціальних і психологічних факторів, на комунікативний досвід, культурно-мовні уподобання, що створюють умови для формування комунікативних установок неконфліктного або конфліктного типу.

Мова організована так, щоб природним чином, із мінімальними втратами «знямати» мовні конфлікти. Якщо взяти за відправну точку уявлення індивідуумів про підстави появи мовного конфлікту, що визначають їх соціальні установки в межах конфліктного спілкування, та рухатися від протилежного, то можна представити моделі успішного спілкування. Правила успішного спілкування розглядаються у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах з етики та культури ділового спілкування, техніки ведення переговорів, психології управління (Н. Бабич; Д. Дерлоу; А. Загнітко, І. Данилюк; О. Лесько, М. Прищак, О. Залюбівська, Г. Рузакова та ін. [1; 2; 3; 4]). Нерідко описані правила орієнтовані на налагодження комунікації задля досягнення ділового або комерційного результату. Для нас важливою є можливість безконфліктної взаємодії мовців у будь-якій сфері життєдіяльності. Таким чином, *моделі успішного спілкування регулюють міжособистісні стосунки задля безконфліктної взаємодії індивідуумів шляхом встановлення оптимальних правил мовної поведінки, необхідних для такого спілкування. А саме:*

1) орієнтація мовця на позитивні можливості комунікативного процесу, внутрішня установка на використання у своєму мовленні таких мовних засобів, які демонструють співрозмовнику повагу, прихильність, дружнє ставлення і под.;

2) направленість на логічний виклад своєї думки, чітке та лаконічне формулювання власних поглядів та уявлень, орієнтація на сприйняття та засвоєння співрозмовником наданої йому інформації;

3) установка на раціональне сприйняття інформації від співрозмовника, здатність розпізнавати причини, що призводять до втрати інформації; динамічне реагування на зміну теми, змісту повідомлення; відмова від мовчання, замовчування, переривання комунікації, ігнорування, немотивованої зміни теми;

4) демонстрація позитивних емоцій, які супроводжують процес комунікації; позитивна емоційна відповідь на різні обставини взаємодії й інформацію співрозмовника;

5) готовність зважати на когнітивні, емоційні та поведінкові реакції співрозмовника; розуміння, що кожна людина має свою межу «мовленнєвого ризику» (тобто ті елементи мови, які будуть сприйняті нею як конфліктеми), «перейшовши» таку межу, можна спровокувати мовний конфлікт; а також своє емоційне та поведінкове «дозвільне поле», сформоване характерологічними й індивідуально-психологічними передумовами та рівнем емоційності особи;

6) врахування культурно-освітніх, національних, вікових, гендерних, професійних, релігійних, політичних особливостей партнера по спілкуванню; вміння «підлаштувати» свої акції / реакції під мовлення співрозмовника;

7) здатність об'єктивно оцінювати власні риси та якості, рівень інформаційної компетенції щодо теми, змісту предмета спілкування;

8) невтручання в ті аспекти життя адресата, які він обговорювати не хоче, повага до «особистих тем», вміння відійти від незручної теми, змовчати;

9) бажання набувати новий мовний досвід, який визначається вимогами часу, пристосовується до нових історичних реалій.

Отже, як показало опитування, респонденти зумовлюють появу мовного конфлікту рисами характеру людей, їх культурно-мовними уподобаннями, соціальними і психологічними факторами; а безконфліктну комунікацію пов'язують із мовним етикетом, культурою спілкування. Ввічливість, виявлення шанобливого ставлення до партнера по спілкуванню, що протиставляються безапеляційності, грубості та ворожості, демонструють іншу сторону кожного мовця – власну гідність. Такий варіант мовної поведінки, коли зусилля людей зосереджені на взаєморозумінні, дозволяють проявляти кращі ментальні риси нашого народу: чуйність, людяність, добродушність, доброзичливість, миролюбність, співчуття – все, що семантично й асоціативно пов'язане з толерантністю, виражає ідею подолання конфлікту, досягнення консенсусу, відкриває дорогу до плюралізму мовних і культурних укладів.

ВИБІР ЛЕКСИЧНОЇ ОДИНИЦІ ЯК ЗАПОРУКА ДОБІРНОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

У статті йдеться про нормативний аспект культури наукової української мови, що передбачає не тільки знання літературних норм, але й уміння послуговуватися ними в науковій діяльності, передусім у власне науковому (академічному) підстилі; акцентовано на дотриманні лексичних норм як необхідній складовій мовної культури дослідника під час написання наукової праці.

Ключові слова: культура мови, наукова діяльність, наукова комунікація, вибір лексичних одиниць.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Упродовж кількох десятиліть (від часу існування незалежної держави Україна) науковці, учителі, культурні та громадські діячі і навіть політики не залишалися осторонь питання впровадження української мови як державної. Одні говорили про зміцнення її статусу та піднесення суспільного престижу, про створення належних умов для всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, удосконалення законодавчої бази з питань мовної політики та забезпечення дієвого контролю за дотриманням мовного законодавства тощо. Інші – вважали і вважають ситуацію, яка склалася в мовній політиці, драматичною.

Незважаючи на те, що, так би мовити, розширилися межі функціонування української мови, на превеликий жаль, функціонування української мови залишається неповноцінним як за своїми масштабами, так і за якістю, а проблеми у сфері мовної політики не тільки не знайшли подальшого розв'язання, але й актуалізуються в умовах сучасного суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Українці в Україні українською мовою здебільшого не послуговуються. А коли й послуговуються, то далеко не тією, яка мала б стати мовленнєвим взірцем, результатом дбайливого догляду, культивування. Свого часу, ще наприкінці минулого століття, О. Пономарів, сповнений упевненості в тому, що «у незалежній Україні українська мова в усій її чистоті й красі має посісти належне їй місце», водночас зауважував: «Справді, українська мова теоретично має чітко вироблені літературні норми, розвинені функціональні стилі. Проте яка ж далека теорія від практики! <...> Величезна кількість помилок пояснюється тим, що тривалий час серед багатьох українців українська мова не виконувала функцій рідної мови, якою думають, спілкуються в усіх сферах життя, мріють і снять, радіють і сумують» [Культура слова : Мовностилістичні поради. – К. : Либідь, 1999. – С. 8–9]. Прикро, але ситуація залишилася майже незмінною, якщо не сказати погіршилася. Попри пробудження національної свідомості, громадянської і людської гідності, в Україні, зокрема на певній її території, домінує російська мова, а з високих трибун Верховної Ради, із міністерських кабінетів, з ефірів радіо й телебачення, із багатьох студентських аудиторій лунає далеко недобірна, зазвичай не зовсім літературна українська мова.

Питання культури мови неодноразово викликали зацікавлення національної спільноти, залишаються предметом зацікавлення й публічних обговорень цілої когорти науковців (Н. Бабич, Н. Голікова, С. Єрмоленко, М. Пентилук, О. Пономарів, О. Сербенська, Л. Струганець та ін.). У центрі пильної уваги перебувають передусім ті, кого вважають носіями комунікативної культури в суспільстві, хто повсякчас повинен дбати про вдосконалення своєї мови, оновлення лінгвістичних знань і вироблення вміння користуватися всіма засобами літературної мови залежно від умов спілкування. З'явилася низка досліджень, присвячених осмисленню понять «культура мови» й «культура мовлення». До того ж спостерігається тенденція до розв'язання тих чи тих завдань у різних сферах спілкування, зокрема й у професійній. Не залишилася поза увагою й культура наукової української мови (О. Семенов), адже для успішної реалізації тих чи тих наукових проєктів важливе значення мають не лише спеціальні знання, методологія наукової творчості, уміння систематизувати наукові факти, але й розвинуті мовні чуття наукової мови, мовний смак і мовна грамотність.

Мовець, залучений у сферу наукової діяльності, має володіти не тільки теоретичними знаннями, а й практично втілювати їх під час виконання того чи того дослідження.

Викладення матеріалу та результати. Попри те, що підвищуються вимоги до до якості дисертаційних праць, практика засвідчує: чимало сучасних дослідників недостатньо підготовлені до творчої наукової діяльності. Причини різні. Одна з основних, очевидно, полягає в тому, що в «науку» приходять випадкові люди, які не мають належної спеціальної підготовки і які не прагнуть удосконалювати свої знання, набувати навичок дослідника, розширювати теоретичний кругозір, без чого важко орієнтуватися в обсязі наукової інформації.

Зростання вимог до підготовки наукових кадрів вимагає й досконалого володіння науковою українською мовою, володіння науковим стилем мовлення і письма, мовними засобами наукового тексту і т. ін. Для цього науковцеві необхідно насамперед чітко орієнтуватися в усіх різновидах наукового стилю й його жанровому розмаїтті, диференціювати характерні ознаки того чи того підстилю. Однак наявність певних знань ще не гарантує мовної якості, скажімо, монографії, дисертації, автореферату, статті тощо. У такому разі гостро постає проблема вибору мовних одиниць у сфері наукової діяльності. Про неї говорять і пишуть багато. Щоправда, якихось позитивних змін не спостерігаємо: наукові праці, подекуди й лінгвістичні, як демонстрували, так і демонструють типові помилки, зокрема й у слововживанні (наприклад, *область науки* замість *царина науки*; *вирішували наступні задачі* замість *розв'язували такі завдання*; *у ході дослідження* замість *під час дослідження* і т. ін.).

Мова наукових текстів вирізняється як академічністю викладу, чіткістю витлумачень, точністю, переконливістю аргументації, логічністю, так і інформативною насиченістю кожного повнозначного слова. Утім, переважна частка наукових доробків демонструє порушення загальноприйнятих норм, невміння вибирати із запропонованих мовною системою чи то найбільш вдалу, чи то єдино правильну одиницю. Зазвичай і надалі залишаються досить затребуваними, але помилковими так звані конструкції-плеоназми, як-от: *справжні факти*, *реальна дійсність*, *спільна співпраця* і, безумовно, досить поширена *дисертаційне дослідження*.

В українській мові лексеми *дисертація* та *дослідження* є синонімами, де перша – з лат. *dissertation* й означає «дослідження», витлумачується як «наукова праця, підготовлена до захисту», лексичне значення другої – пояснюється так: «наукова праця, у якій досліджується яке-небудь питання». Звідси, відповідно, *дисертаційне дослідження* українською мовою звучить як *дослідницьке дослідження*. Наразі рекомендуємо послуговуватися такими словосполученнями, як-от: *дисертаційна праця (робота)* або *дослідницька праця (робота)*.

Типовим мовним недоліком у сфері наукової діяльності є й інше атрибутивне словосполучення на зразок *науково-дослідна робота*. Не викликає жодних заперечень те, що дериваційною базою для прикметника *дослідний* послужив іменник *дослід* («відтворення якогонебудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах задля вивчення, дослідження; експеримент»), а відтак слово *дослідний* слід використовувати тільки тоді, коли йдеться про щось, призначене для проведення дослідів (наприклад, *дослідний матеріал*, *устаткування*). Слово ж *дослідницький* утворене від *дослідник* («той, хто займається науковими розвідками, вивченням чого-небудь»), є атрибутивним поширювачем таких іменників, як *праця*, *робота*, *методи*, *проект* і т. ін.

Наявність слова в лексичній системі української мови ще не свідчить про те, що ним можна послуговуватися без будь-яких застережень. Так, скажімо, план вираження лексеми *вірний* не суперечить нормам української мови (*вірний товариш*, *кохання*). Але словосполучення на зразок *вірний спосіб*, *вірний шлях*, *вірно зауважити* демонструють порушення валентісних зв'язків (пор.: *надійний спосіб*, *правильний шлях*, *слухно зауважити*).

У сфері наукової діяльності доволі часто використовують кальки: *протиріччя* замість *суперечність*, *обумовлюють* замість *зумовлюють*, *в силу обставин* замість *через обставини*, *у якості свідка* замість *як свідок*, *піднімати проблему* замість *порушувати проблему* тощо. Про такі типові недоліки не говорить хіба що лінивий, однак говорити про культуру наукової української мови ще не означає гарантувати якість наукової прози.

Висновки та напрямок подальших досліджень. У будь-якому разі рівень підготовки українського науковця має «вимірюватися» знаннями не лише англійської, але й державної мови. Кожен науковець має опанувати культуру наукової української мови на належному рівні, уміло послуговуватися всім її словниковим багатством, з усього лексичного розмаїття правильно вибрати потрібне слово. А до проблеми вибору слова додається ще й проблема вибору граматичної форми, зокрема й проблеми вибору правильного прийменника.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ТЕКСТОМ І ПОВІДОМЛЕННЯМИ ПРИ ВИВЧЕННІ СТУДЕНТАМИ ДИСЦИПЛІН ФІЛОЛОГІЧНОГО НАПРЯМКУ

У статті автором розглядаються категорії «тексту» та «повідомлення», що мають зміст та форму, та певні види роботи з ними при вивченні студентами дисциплін філологічного напрямку; виокремлюються види дій при роботі студентів над усвідомленням змісту тексту, а саме: читання і декодування вихідного змісту, трансформація й усвідомлення змісту, фіксація або констатування переосмисленого змісту.

Ключові слова: дисципліни філологічного циклу, зміст, повідомлення, текст.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Найпоширенішим видом роботи студентів при вивченні дисциплін філологічного напрямку є робота з текстами і повідомленнями. При вивченні таких дисциплін одним із джерел інформації є текст, походження якого від латинського слова “textus” – у перекладі означає “тканина”, “сплетіння”, “сполучення” [2]. Тому вдосконалення прийомів роботи з текстом є завжди актуальним.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. З цього приводу В. Кузнецов стверджує, що «гуманітарне пізнання є специфічною формою вторинного відображення дійсності, що якісно відрізняється від природничо-наукового та суспільного пізнання предмета та переважним використанням особливих методів дослідження. Об'єктами гуманітарного пізнання можуть бути людське суспільство та його історія, природна мова та творіння людського духу, що виражені через текст. Тому безпосереднім предметом гуманітарного пізнання є тексти. Поняття “текст” потребує уточнення. Текстом називається кожна знакова система, яка здатна бути (чи в дійсності є такою) носієм змістової інформації і має мовну природу. Із цієї точки зору кожен об'єкт, що виявляється творінням людського духу та має знакову природу, може бути можливим чи є дійсним текстом» [3, с. 128]. Щодо тексту, то М. Бахтін визначає його як первинну реальність та вихідну позицію кожної гуманітарної дисципліни [0], з цим важко не погодитись.

У свою чергу, Г. Соріна щодо визначення тексту робить такі висновки: «різні дослідники дають різну характеристику цього поняття, що в залежності від області суджень під текстом можна розуміти будь-яку зв'язну та цільну послідовність будь-яких знаків, будь-яку форму комунікації, до того ж обряд, танець, ритуал, а не тільки послідовність вербальних (словесних) знаків. Однак під текстом можна розуміти і тільки писемну чи друковану реалізацію мовного вислову чи повідомлення на відміну, наприклад, від їх усної реалізації. ... текст аналізується в залежності від його структури, від його співвіднесеності із позамовною дійсністю. Текст можна вивчати як “мову у дії”, а можна з точки зору його цілісності ...» [5, с. 12].

Таким чином, вчені стверджують, що кожен текст має знаково-символічну природу, і для кожної дисципліни філологічного напрямку відповідно існує текст із специфічними характеристиками, методами дослідження. Такі погляди близькі до сприйняття тексту майже усім філологам.

Викладення матеріалу та результати. Повідомлення та тексти є двобічними знаковими виразами, що мають зміст і форму. Зміст тексту складають наукові знання різних видів, а форму – знакові форми мови, що використовуються для фіксації знань. Найважливіші характеристики змісту тексту визначаються видами знань, що складають цей зміст: фактологічні поняття, судження, умозаключення про явище, теоретичні поняття, методологічні знання, оцінювальні поняття на предмет їх істинності, повноти тощо. Теми текстів можуть знаходитися у відношеннях підпорядкування або самостійності, тобто можуть мати чи не мати підтеми, до того ж різної глибини та конкретизації. Основна тема передається у назві тексту, а потім розкривається безпосередньо у змісті.

При використанні навчального матеріалу у вигляді письмових повідомлень чи то текстів підручника, посібника, художньої літератури, наукових публікацій контролю й оцінюванню підлягають сприйняття та розуміння вихідного змісту шляхом операцій зі знаковою формою елементів тексту; актуалізація мовних одиниць, відтворення змісту, висловлювань тощо. Найчастіше контролюються і оцінюються: вміння виділяти основні

положення тексту або повідомлення, що стосуються фактів, теорій, критики; віднесення тем тексту до логічних видів змісту; конспектування, фіксація систематизованої тематичної структури, плану розподілу змісту і описовий виклад положень тексту (тези).

Робота студентів над усвідомленням змісту тексту з рідної чи іноземної мови включає три види дій: читання і декодування вихідного змісту, трансформація й усвідомлення змісту, фіксація або констатування переосмисленого змісту. Читання і декодування змісту включає наступні операції: сприйняття і розрізнення одиниць знакової форми текстів, відновлення змісту на основі значень його одиниць. У випадку, якщо студенту незнайома термінологія, сутність певного поняття, то для студента виникає додаткова задача – оволодіти ними.

Трансформація й усвідомлення змісту і власне розуміння тексту – це перш за все прояв вмінь виділяти склад і систему підтем тексту в їх логічній послідовності. Іноді це достатньо складний процес, тому що теми і підтеми можуть бути розпорошені і розміщуватися в різній послідовності. Суть стратегії усвідомлення змісту тексту полягає у послідовному русі від макротематичних рівнів тексту до мікротематичних. Така стратегія включає: усвідомлення загального змісту тексту або книги, ознайомлення з темами, змістовими одиницями у межах розділів або параграфів. Це належить до оглядового читання і усвідомлення даного рівня; потім здійснюється усвідомлення підтем, окремих параграфів чи абзаців.

Реалізація детального читання з усвідомленням змісту кожної підтеми містить ретельне читання тексту з конспектуванням словосполучень або речень, в яких прямо виражаються підтеми абзаців. Найскладнішим видом роботи з текстами є здійснення тематичної систематизації всього змісту. Систематизуються послідовність малих підтем у межах більш загальних підтем, а також студент здійснює логічну оцінку змістових одиниць і тем з точки зору співвідношення змісту до фактичного, теоретичного чи методологічного матеріалу. Коли в тексті виділені всі види змісту (фактичний, теоретичний чи методологічний), то до кожного з них в залежності від змісту матеріалу виділяються групи понять: для фактичного матеріалу – поняття, що розкривають у чому суть змісту певних одиничних факторів і емпіричних законів; для теоретичного матеріалу – виділяються поняття про абстрактні об'єкти, наслідки із пояснень різних рівнів; для критичного оцінювання методологічного матеріалу виділяються критичні зауваження. Така реалізація роботи над текстом дає повне розуміння і усвідомлення змісту.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Дії студентів з фіксації переробленого і усвідомленого змісту тексту при вивченні дисциплін філологічного напрямку є завершальним і дуже важливим етапом в усвідомленні матеріалу для подальшого його відпрацювання і оволодіння ним з метою формування відповідних практичних вмінь. Результатом є стислий виклад змісту тексту з його основними положеннями, з дотриманням тематичної структури, що називається частіше конспектом, а дії студента – конспектуванням. Складовою ефективного конспектування є фіксація тематичної структури тексту, плану викладу, починаючи із основних тем і закінчуючи другорядними. Наступною складовою є виклад основних положень тексту всіх рівнів в описовій формі, у вигляді тез, що і є фіксацією змісту згідно тем фактичних, теоретичних, методологічних, оцінювальних, критичних тверджень автора. Тези можуть доповнюватися цитатами із тексту, що є ключовими в доведенні певної думки. Подальшого дослідження заслуговує проблема відмін і загального у роботі з текстом рідною мовою та іноземною.

Список літератури

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424с.
2. Ефремова Т. Ф. Новый толково-образовательный словарь русского языка: в 2 т. / Т. Ф. Ефремова. – М.: Русский язык, 2000– . – Т. 2. – 2000. – 1088 с.
3. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. – М.: Москов. ун-т, 1991. – 192 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підручник для студентів вищих закладів освіти] / Ніколаєва С. Ю., Бігич О. Б., Бражник Н. О. – К. : Ленвіт, 2002. – 329 с.
5. Сорина Г. В. Имей мужество пользоваться собственным умом: (Диалог, вопросно-ответные процедуры в процессе обучения. Методологический аспект проблемы) / Г. В. Сорина. – М.: Прометей, 1992. – 38 с.

ДИСКУРС НОВІТНІХ МЕДІА: ІНСТИТУЦІЙНІСТЬ І СТЕРЕОТИПНІСТЬ

У статті висвітлюються сучасні підходи до розуміння мас-медійного дискурсу як типу інституційного дискурсу. Специфіку медіакомунікації окреслено призначенням цього суспільного інституту, який транслює її формує в колективній масовій свідомості систему ідеологем і соціокультурних стереотипів.

Ключові слова: дискурс, мас-медійний дискурс, інституційність, стереотипність, мовне кліше.

Когнітивно-прагматичні вектори сучасного мовознавства й методологія дискурсивної лінгвопрагматики розкривають теоретичні засади опису поліфонічної площини текстів різних типів. Дискурсивні практики обумовлені положеннями про дискурс як сукупність усього висловленого (М. Фуко). Концепція французького культуролога стала науковим підґрунтям німецької школи дискурсивного аналізу з власне лінгвістичними пріоритетами (У. Маас, З. Єгер, Ю. Лінк, Р. Водак). Традиційне розуміння дискурсу, наявність широкого й вузького підходів до сутності цього поняття (Е. Бенвеніст, Т. А. ван Дейк, З. Харріс), розбудова теоретичних основ дискурсології у працях зарубіжних і вітчизняних лінгвістів представляють дискурс як складний, комплексний об'єкт, предмет і матеріал мовознавчих студій (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, А. Белова, Дж. Вілсон, В. Карасик, А. Кібрик, В. Красних, О. Кубрякова, М. Макаров, Л. Мінкін, К. Сєдов, Н. Феаркло, Л. Дж. Філліпс, В. Чернявська, І. Шевченко, О. Шейгал та ін.). Дискурс усвідомлюється як відповідна мовна формація стосовно соціально й історично визначеної суспільної практики. Він становить актуалізовану в мовленнєвому контексті низку текстів, об'єднаних загальною ситуативною темою та зумовлених екстралінгвальними факторами, що містять конкретні умови перебігу комунікації (хронос, топос), характеристики комунікативного каналу, соціальні риси учасників спілкування, невербальні засоби тощо (У. Маас). Відтак межі дискурсу визначені певним періодом часу, сфери людської діяльності, галузі знань, типології текстів та іншими критеріями, що разом становить триєдність середовища, модусу і стилю, а це й детермінує типи й підтипи дискурсу (А. Приходько). Дискурс стратифікується не кількісним складом, а семантикою тематично об'єднаних текстів, що дає змогу кваліфікувати його як мовне відображення певної суспільної – соціокультурної, політичної, ідеологічної тощо – практики.

Різним типам дискурсу притаманний специфічний ступінь стратегій і тактик у поведінці комунікантів. Співвідношення типових моделей мовної поведінки людини у зв'язку з виконанням нею ролей у соціумі розкривають причину різного ступеня стандартизованості стилевих жанрів. Ознаки інституційності фіксують рольові характеристики комунікантів, типові хронотопи, символічні дії, трафаретні жанри й мовні кліше [3, с. 223]. Ураховуючи зв'язок жанрових норм із фреймами свідомості, комунікант визначає стандартизовані мовні одиниці як такі, що оперативно активізуються і домінують у його свідомості на момент мовної й мисленнєвої діяльності. Доведено: чим більша кількість стереотипів наявна в індивідуальній когнітивній базі, тим вищим вважають рівень комунікативної компетенції людини в царині інституційного спілкування (Н. Ведякова).

Інституційний дискурс є досить широким поняттям, що охоплює і мовну систему, і мовленнєву діяльність та текст (В. Богданов). Кожний учасник входить до того чи того дискурсивного середовища не лише з окресленою соціальною роллю, але і конкретно визначеною метою. Тому інституційний дискурс виокремлюється на основі цих двох системотвірних ознак – мети й учасників комунікації – і становить спілкування в заданих рамках статусно-рольових стосунків (В. Карасик). Традиційно виділяють такі особливості інституційного дискурсу: конститутивність, інституційність, ознаки типу інституційного дискурсу, нейтральність.

Медіадискурс за соціально-ситуативним критерієм визнають одним із типів інституційного дискурсу [1, с. 39], який використовує систему професійно-зорієнтованих знаків. Дискурс новітніх медіа є об'єктом наукового зацікавлення багатьох українських і зарубіжних мовознавців (А. Белл, Дж. Брайт, Г. Винокур, Д. Грейтбетч, Д. Дергач, В. Костомаров, Т. Коць, Г. Кресс, Л. Кудрявцева, В. Кулик, Л. Пашинська, В. Різун, О. Руда, К. Серажим, О. Сербенська, О. Стишов, Г. Яворська та ін.).

Мас-медійним дискурсом (публіцистичним, дискурсом ЗМІ /ЗМК, публіцистики, преси/, газетним) називають «інституціоналізовану мисленнєво-мовленнєву діяльність, яка здійснюється в межах ...засобів масової інформації та має два плани – лінгвальний та лінгвокогнітивний, які реалізуються в основній формі організації та продукті цієї діяльності - тексті» [1, с. 43].

Дискурс сучасних мас-медіа є інтеракційною, максимально відкритою системою, яка має низку власних текстопороджувальних кодів, що забезпечують продукування і сприймання суспільно значущої інформації. Цей дискурс характеризується вербальною демонстрацією різних дискурсивних практик людини. Так, суспільно-політична, економічна, наукова, вузькопрофесійна

(військова, медична, педагогічна тощо) тематика, поєднуючись у межах одного соціального інституту, залучає до сфери мас-медійного дискурсу й інші інституційні дискурси (політичний, дискурс влади, передвиборчий, науковий, спортивний, педагогічний, сценічний, релігійний, містичний, феміністський, дитячий і т. п.). У результаті виникають контаміновані інституційні дискурси (І. Макеєв), транслятором яких виступають ЗМІ.

Дискурсивний аналіз медіатекстів передбачає опис відповідних комунікативних ситуацій, які виконують функцію маркерів ступенів регламентованості мовної й рольової поведінки учасників. Тому медіадискурс можна розглядати як складне комунікативне явище, що характеризується низкою лінгвальних, екстралінгвістичних, прагматичних параметрів і де комуніканти позиціонують себе співвідносно з певною соціальною групою, яка, споживаючи інформацію, дає їй позитивну чи негативну оцінку. Особливими умовами комунікації у сфері політично-ідеологічних суспільних відносин є її масовий, загальний, публічний характер, одночасне адресування змісту повідомлень великій кількості реципієнтів, зумовленість внутрішньої когнітивної структури текстів ЗМК ментально-мовленнєвими і соціально-політичними характеристиками тієї спільноти, якій адресовані видання, орієнтованість на певні різновиди свідомості – суспільну, ідеологічну [2, с. 96].

На сьогодні дискурс новітніх медіа має сформовану складну синкретичну структуру, представлену численними засобами масової інформації, строкатістю синтетичних текстів з різними жанрово-стильовими ознаками, які посідають у центрі на вісі «стандартизація – творчість» (Д. Вовчок, В. Костомаров, Г. Солганік). За наявних сенсаційності та динамізму у вітчизняних ЗМІ зберігається принциповий синтетизм, який ґрунтується на злободенних фактах сучасності та актуалізації наукових досліджень, публічній репрезентації документації, відкритості повсякденного ефірного й віртуального спілкування, залученні художніх асоціацій (В. В. Ученова, С. А. Шомова).

Стандартизованість, спрямування до логізації викладу, раціоналізму й місткості є диференційними ознаками мови мас-медіа (О. Стишов). Стандарти і стереотипи суспільної поведінки найкраще відображаються в медіадискурсі, адже він «спричиняє значний вплив на формування стереотипів масової свідомості та водночас віддзеркалює ці стереотипи» (О. Дудолодова). За своїми функціями соціокультурні стереотипи наближаються до ідеологем і культурних установок, вони є своєрідними орієнтирами людини в суспільному житті, що «служать когнітивними зразками задля категоризації світу й орієнтирами соціалізації мовної особистості» (М. Алефіренко). Культивування оцінного ставлення до медіаподій, детабуїзація багатьох тем та низка соціальних факторів детермінують плекання одних стереотипів і відкидання інших.

Великий обсяг інформації суспільно-політичного характеру, породжуваної таким соціальним інститутом, як сучасні медіа, є основою масової комунікації. Саме суспільно-політична тематика домінує в ЗМК, що «створює передумови для використання їх з маніпулятивною метою» [1, с. 44]. У низці праць акцентовано: медіа постають основним інструментом поширення інформації, яка впливає на громадську свідомість, «тому вони виступають ідеальним середовищем для формування світогляду великої кількості людей» (І. Решетарова). Система суоціокультурних стереотипів дає змогу спрогнозувати і скоригувати реакцію споживачів інформації на зовнішні, суспільні впливи.

Ужиток кліше як дискурсивних маркерів відтворює ситуації масового спілкування та стереотипізацію, адже ці лінгвемі «в рамках інституційного дискурсу є своєрідними ключами для розуміння всієї системи відношень у відповідному інституті» [3, с. 224] та «допомагають висловити ставлення соціуму до певних явищ дійсності, що сформувалося під впливом попереднього досвіду й соціальних умов, які самі багаторазово переходять до розряду стереотипів» (А. Пстыга).

Мас-медійний дискурс як тип інституційного дискурсу окреслений концептом події як концентра цього суспільного інституту, який формує колективну масову свідомість і пов'язаний з маніпулятивними впливами на неї, суспільними стереотипами й ритуалами.

Список літератури

1. Безугла Л. Р. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : [монографія]/Л.Р.Безугла, І.О.Романченко. – Х. : ФОП Лисенко І. Б., 2013. – 182 с.
2. Чернышова Т. В. Тексты СМИ в ментально-языковом пространстве современной России : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / Татьяна Владимировна Чернышова. – Барнаул, 2005. – 433 с. (прил. – 577 с.).
3. Шлёпкина М. А. Деловой дискурс как институциональное явление. Роль клише в деловом дискурсе / М. А. Шлёпкина // Современная филология : материалы междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2011 г.). – Уфа : Лето, 2011. – С. 222–227.

УДК 574.1:598.115

В. І. СТРИГУНОВ,

завідувач кафедри зоології, фізіології та валеології, кандидат біологічних наук, доцент.

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»,

Д. М. ГОРБАЧОВА

студентка природничого факультету.

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»,

ЗМІЇ КРИВОРІЖЖЯ: ЗАГРОЗИ МНИМИ І РЕАЛЬНІ

Анотація. В тезах надано характеристику 6 видам змій, які мешкають на території Криворіжжя. Розглянуті їх морфологічні ознаки і відмінності. Дана оцінка можливих загроз для населення Криворіжжя. Встановлено, що реальну загрозу представляє один отруйний вид – степова гадюка.

Ключові слова: Криворіжжя, змії, морфологія, отруйні, неотруйні.

Глибоке вивчення невідомих сторін життя плазунів вельми цікаве як у теоретичному, так і у практичному плані. По – перше, плазуни вважаються основою філогенетичної гілки вищих хребетних, а у ряді випадків незамінними об'єктами екологічних, морфологічних і генетичних досліджень. По – друге, пізнання та уточнення ареалів плазунів, в значній мірі полегшує розробку низки зоогеографічних проблем.

Плазуни являються невід'ємною частиною навколишньої природи тому, що приймають участь у кругообігу речовин і потоку енергії. В зв'язку з глобальним потеплінням, яке торкнулося і Криворіжжя, склалися оптимальні умови для існування пойкилотермних (з непостійною температурою тіла) тварин до яких відносяться і змії. З одного боку це сприяє збагаченню місцевої фауни, а з іншої викликає занепокоєння забобонного населення, ажіотаж в засобах ЗМІ. З давніх часів люди інстинктивно боялися змій, цей страх залишається і сьогодні. В нашому місті ми кожену весну, літо і осінь отримує дзвінки переполоханого населення, міського і районних виконкомів, МЧС, журналістів телеканалів і газет про те, що у них змії в будинках, на присадибних ділянках, в підвалах та гаражах, в трасах комунікації, складських приміщеннях тощо. Вирішенню цієї проблеми ми присвятили наше дослідження.

На території міста Кривого Рогу і в його околицях з 1982 по 2015 рр. нами зареєстровано перебування 6 видів плазунів Підряду Змії (Serpentes), з них: 5 видів Родини Вужові (Colubridae) і 1 вид Родини Гадюкові (Viperidae). Найбільш чисельні та поширені на Криворіжжі два види вужів – звичайний (N. Natrix) і водяний (Natrix tessellata). У водяного вужа немає жовтих «вусок», а по світло-коричневатому тілу розкидані чорні ромбічні плямки, тому місцеве населення вважає його дуже отруйною змією. Навіть придумали місцеву назву – «шашечна або шахматна змія», і знищують всюди де побачуть. Насправді вужі зовсім неотруйні та навіть не агресивні. Зустрічаються вужі майже в усіх районах Кривого Рогу. Вони поширені в Інгулецькому районі, Жовтневому районі, Тернівському районі, Саксаганському районі, Центральноміському районі, Держинському районі та Довгинцівському районі.

Звичайні вужі живляться рибою, земноводними, гризунами. Зовсім юні вужі годуються пуголовками, личинками тритонів, комахами. А тримісячні полюють і на дорослих амфібій. Водяний вуж головним чином харчується рибою довжиною до 12см. Крім риби вуж водяний живиться ропухами, жабами, пуголовками, мишовидними гризунами. Дійсно отруйним видом у нас є степова гадюка (Vipera ursine). Це невелика за розміром змія, довжина її тулуба зазвичай не перевищує 60см. Тулуб зверху покритий лусочками буро-сірого кольору, уздовж спини світлого відтінку, з зигзагоподібною чорною смугою посередені. Після зимового анабіозу гадюка починає виповзати в кінці лютого на початку березня. Полюють зимувати в тріщинах ґрунту, порожнинах між камінням, в норах гризунів. Харчування нічим не відрізняється від інших представників виду змій. Переважно харчуються гризунами, ящірками, а восени майже повністю прямокрилими. Дуже рідко їх їжею можуть стати жаби, павуки. Отрута становить небезпеку для дітей, і ослаблених людей з поганим здоров'ям. Смертельних випадків в Україні не зареєстровано. Відомі окремі випадки загибелі коней та дрібної рогатої худоби. Отрута гематропного типу - впливає в першу чергу на кров і судини. Звільнення з тканин фізіологічно активних речовин, викликає падіння артеріального тиску, підвищення судинної проникності, порушення трофіки тканин (через розладів мікроциркуляції та розв'язку набряку і геморагій), і внутрішньосудинне згортання крові. Отрута використовується в медицині. Занесена до Червоної книги України як «вразливий вид». На Криворіжжі зустрічається зрідка по сухим цілинним балкам.

Інші три види змій – жовточеревий полоз (Dolichophis caspius), чотирисмугий полоз (Elaphe quatuorlineata) і мідянка (Coronella austriaca) дуже рідкісні, відомі лише поодинокі знахідки на Криворіжжі. Всі вони неотруйні та занесені до Червоної книги України в статусі «вразливий».

УДК574.1:597/599

В. В. КОЦЮРУБА,

асистент кафедри зоології, фізіології та валеології
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»,

ДО ПИТАННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ УРОЧИЩА «БОТАНІЧНИЙ САД»

Анотація. В роботі надається загальна оцінка біорізноманіття урочища «Ботанічний сад» на прикладі наземних хребетних тварин, головні проблеми пов'язані із збереженням біорізноманіття та можливі шляхи їх вирішення.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В межах великих промислових агломерацій питання збереження біорізноманіття є надзвичайно актуальним, особливо для Криворіжжя, де від'ємна частка заповідних територій від загальної їх площі не є задовільною. Важливою є справа інвентаризації вже існуючих природоохоронних територій, так і розширення резервного заповідного фонду. Для того щоб охороняти, потрібно знати, що підлягає охороні. Однією з територій, з охоронним статусом, є урочище «Ботанічний сад», тваринний світ якого не підлягав детальному опису.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Дендропарк розташований на південному сході міста Кривий Ріг, приблизно в 7 км від станції Кривий Ріг-Головний, між селищами Залізничне та Суворово. Він має статус охороняемого природного об'єкту місцевого значення з 1993 року, закладений у 1971 році, але перші насадження з'явилися тут ще наприкінці 1966 року. Велику роль в закладенні парку та його плануванні відіграв Іван Андрійович Добровольський. Підпорядкування території - Криворізький держлісгосп, Держжинське лісництво, квартал № 52. Деякий час територія була підпорядкована Криворізькому Ботанічному Саду НАН України, але в зв'язку з віддаленістю об'єкту та складністю упорядкування була передана знову Криворізькому держлісгоспу. Дендропарк розташований серед жилих кварталів одноповерхової забудовлі селища Залізничне. На південь та схід території знаходяться дачні ділянки, вологі луки з джерелом, береги якого вкриті болотяною рослинністю; на північ - жилі квартали багатоповерхової забудовлі. Дендропарк часто відвідується людьми. Питання біорізноманіття дендропарку недостатньо освітлене в спеціальній літературі, відомі окремі публікації, присвячені дендрофлорі [1, 4, 6], фрагментарні відомості по фауні [2, 3, 4, 5].

Матеріали зібрані в період з 1988 по 2014 роки, в ході візуальних спостережень та маршрутних відносних обліків на постійних та перемінних маршрутах, абсолютних обліків на пробних ділянках.

Викладення матеріалу та результати. На час «розквіту» дендропарку видовий склад деревних та чагарникових форм нараховував понад 500 видів. Загальна площа близько 27 га. Масив складається з окремих ділянок, утворених однією, двома деревними породами, які чергуються з різнотрав'ям, галявинами, чагарниковими заростями. Найбільшу частину утворено насадженнями дубу, берези, липи, кленів гостролистих і татарських, несправжньо-платанового та долонерозрізного і масового - в'язу гладкого. Хвойні рослини дендропарку - сосна звичайна, туя західна, яловець звичайний, яловець козачий. Деревні листяні породи: айлант найвищий, маклюра яблуконосна, сумах коротковолосистий, скумпія звичайна, абрикос звичайний, горіх волоський та чорний, ліщина звичайна, бархат амурський; плодові дерева - яблуня лісова, груша звичайна, обліпіха крушиновидна, горобина звичайна. В південній та східній частині є рідколісся з маслинки вузьколистої. Загальний таксономічний склад деревних і чагарникових насаджень Довгинцівського дендропарку на даний період становить близько 25 родин, 50 родів, 66 видів. Значне число дерев і кущів перенесені місцевими жителями до своїх присадибних ділянок. Парк потерпає від збору плодів, нагромадження великого об'єму побутових відходів, випасу худоби. Нажаль, охоронний режим практично не діє, що призводить до погіршення стану деревних насаджень.

В дендропарку зустрічаються амфібії: озерна жаба, зелена ропуха, часникова жаба, червоночерева джерлянка. Останній вид був звичайним до 1998 року, надалі реєструвався не регулярно в прилеглих до дендропарку водно-болотяних угіддях. Зелена ропуха занесена до «Червоної книги Дніпропетровської області» [8].

СЕКЦІЯ 18 - Природничі науки

Плазуни представлені лише 2 видами - прудкою ящіркою і звичайним вужем.

Найбільш чисельні за числом видів птахи - 78 видів. За статусом перебування – 37 видів гніздяться, ще 14 - можливо гніздові, 31 вид регулярно зимує, 14 зустрічаються тільки під час міграцій, 3 види – залітні. Понад 72% видів є регіонально рідкісними, або малочисельними. До «Червоної книги Дніпропетровської області. Тваринний світ» включено совку, хатнього сича, сірого сорокопуда (зимуючий вид), малу мухоловку [8]. В дендропарку і його околицях можна зустріти бугайчика, малого яструба, звичайного боривітра, зрідка - сіру куріпку, фазана, водяного пастушка, водяну курочку, припутня, садову і звичайну горлицю, зозулю, вухату сову, совку, хатнього сича, одуда, крутиголовку, звичайного і сирійського, малого дятлів, сиву жовну, сільську ластівку, лісового щеврика; жовту та білу і чорноголову плиску, тернового сорокопуда, вивільгу, звичайних шпаків, сойку, сороку, сіру ворону, сіру та чорноголову кропив'янок; вівчариків: ковалика, весняного, жовтобрового; мухоловок - сіру та білошию, чорну горихвістку, синьошийку, вільшанку, східного соловейка, чорного і співочого дроздів; блакитну і велику синиць, хатнього і польового горобців, зябликів, зеленяка, щиглика, коноплянку, костогриза; звичайну вівсянку та інших. В межах насаджень туї та обліпихи майже щорічно спостерігались значні за чисельністю зграї зимуючих вухатих сов від 4 до 87 особин.

З ссавців зустрічаються 19 видів: звичайний їжак, мала білозубка, білочерева білозубка, вечірниця руда, середземноморський нетопир, пізній кажан, звичайна лисиця, кам'яна куна, ласка, сірий заєць, звичайна нориця; лісовий, жовтогорлий та польовий мишаки, звичайний сліпак, хатня і курганцева миша, миша-маля. До «Червоної книги Дніпропетровської області. Тваринний світ» включено малу білозубку, дозріну вечірницю, середземноморського нетопира, пізнього лилика [8].

Головними впливовими чинниками, що впливають на стан біорізноманіття дендропарку є інтенсивне рекреаційне навантаження, вирубка деревних насаджень, паління трав, складування побутових відходів, випас дрібної рогатої худоби, використання земель під городи, розорення гнізд птахів, вплив бродячих тварин (собак, кішок).

Висновки та напрямки подальших досліджень.

На території урочища «Ботанічний сад» нами відмічено перебування 103 хребетних тварин, понад 69 % є регіонально рідкісними, зникаючими та малочисельними. З них 9 видів включено до «Червоної книги Дніпропетровської області. Тваринний світ». Дендропарк потребує ретельної уваги суспільства, постійного екологічного моніторингу, дотримання природоохоронного режиму.

Список літератури

1. Анотований список урбанофлори Кривого Рогу / Кучеревський В.В., Шоль Г.Н. – Кривий Ріг: Видавництво «І.В.І.» - 2003. -52с.
2. Енциклопедія Криворіжжя. — У 2-х т. /Упоряд. В. П. Бухтіяров. — Кр. Ріг: «ЯВВА», 2005.- С.344.
3. Казаков В. Л., Сметана М. Г., Шипунова В. О. Паранько І. С., Коцюруба В. В., Калініченко О. О. Природнича географія Кривбасу: Монографія. - Кривий Ріг: Октан-Принт, 2005. – 151 с.
4. Казаков В. Л. Фізична географія Криворіжжя: монографічна навчальна книга / Казаков В. Л., Калініченко О. О., Коцюруба В. В., Остапчук І. О., Паранько І. С., Савосько В. М., Шипунова В. О., Ярков С. В. – Кривий Ріг: ТОВ «Центр-принт» 2012. – 263 с.
5. Коцюруба В. В., Губенко Н. А. Авіфауна крупного диффузного города и пути её приобразования. [Валерий Витальевич Коцюруба, Николай Алексеевич Губенко] //Зб.: Урбанізоване навколишнє середовище: охорона природи та здоров'я людини. - Київ, 1996, с.111-114.
6. Терешкіна О. Ю., Савосько В. М. Життєвий стан деревних порід дендропарку «Довгінцево». Збірник матеріалів ІІ-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. Точка доступу - Інтернет-спільнота «Промислова екологія» <http://eco.com.ua/>.
7. Природа Криворіжжя. Сайт Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «КНУ». Фото, текстові матеріали, [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://kdpu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory.
8. Червона книга Дніпропетровської області. (Тваринний світ) /Під редакцією О. Є. Пахомова. - Дніпропетровськ: ТОВ «Новий друк», 2011. - 488с. - Укр. мовою.

МОДЕЛЬНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ У ФОРМУВАННІ НАУКОВИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ ПРО ЗАКОН РІВНОВАГИ ГЕННИХ КОНЦЕНТРАЦІЙ ТА ВІДХИЛЕННЯ ВІД НЬОГО

Анотація. У тезах розглянуто сутність та цілі навчального модельного експерименту з генетики та еволюції популяції як методу розвитку в учнів уміння моделювання. Стверджується, що навчальною моделлю генетичної структури популяції є отримане в ході експериментальних дій перше співвідношення генів та генотипів. Наведено тематику модельних експериментів при відсутності і наявності впливу на популяцію факторів динаміки її генетичної структури.

Ключові слова: модель, модельний експеримент, генетична структура популяції, фактори динаміки генетичної структури популяції.

Моделювання – відтворення характеристик певного об'єкта на іншому об'єкті, спеціально створеному для їх вивчення. Цей останній називається **моделлю** [9]. **Модель** – форма і засіб пізнання, будь – яка система, що відображає оригінал, замінює його і надає інформацію про нього. При цьому модель може бути створена шляхом усунення з об'єкту тих властивостей, які здаються несуттєвими [6].

Відношення між моделлю та об'єктом мають задовольняти дві умови:

1) модель відповідає тим елементарним властивостям або комплексам властивостей (фізичні характеристики, функції, математичний опис «поведінки» об'єкта і його моделі [9]), які вчений прагне вивчити в об'єкті;

2) модель відрізняється від об'єкта в інших відношеннях, причому настільки, щоб ці відмінності робили прозорими ті сторони і характеристики моделі, які роблять її замісником об'єкту, що вивчається [7, С. 108]. Іншими словами, модельні відношення будуються за принципом аналогії, а не тотожності [10, С. 90].

Аналогія – схожість нетотожних об'єктів у деяких сторонах, якостях, відношеннях.

Тотожність – категорія, що виражає *рівність, однаковість* предмета, явища із самим собою або рівність декількох предметів [9]. Отже: об'єкт та його модель схожі, але не тотожні; об'єкт та його модель подібні не у всьому, а лише в деяких аспектах; модель містить лише суттєві характеристики об'єкту або його частини.

Модельний експеримент – особлива форма експерименту, для якого характерним є використання діючих моделей у якості спеціальних засобів експериментального дослідження. Модель при цьому відіграє подвійну роль: вона є і об'єктом дослідження, і засобом пізнання.

Модельні експерименти при вивченні генетики та еволюції популяцій в старшій школі переслідують наступні цілі: учні переконуються на практиці в тому, що в ідеальних популяціях частоти генів та співвідношення генотипів із покоління в покоління зберігаються, на відміну від популяцій, на які діють фактори генетичної динаміки; модельні експерименти дозволяють уявляти первинні еволюційні перетворення в популяціях; модельні експерименти демонструють імовірнісний характер генетичних та мікроеволюційних процесів; модельні експерименти сприяють перетворенню знань учнів у стійкі переконання, які є невід'ємною складовою світогляду.

Окремі питання постановки модельних експериментів з генетики та еволюції популяцій розглянуті у літературі [1; 2; 8]. Водночас у методиці навчання загальної біології відсутня чіткість підходів стосовно того, що є моделлю генетичної структури популяції. У попередніх роботах автора було описано методику постановки таких навчальних модельних експериментів, як «Моделювання генетичної структури ідеальної популяції», «Моделювання генетичної структури популяції при дії природного відбору», «Моделювання впливу потоку генів на генетичну структуру популяції», «Моделювання впливу випадкових процесів на генетичну структуру популяції, моделювання дрейфу генів», «Моделювання впливу мутацій на генетичну структуру популяції» [5]. Ґрунтуючись на підходах до розуміння сутності понять «модель» [6], «генетична структура популяції» [3], було визначено сутність поняття «навчальна модель генетичної структури популяції» та сформулюємо вимоги до неї.

Навчальна модель генетичної структури популяції - отримане в ході експериментальних дій з елементами моделі перше співвідношення частот генотипів та співвідношення частот генів, тобто співвідношення частот генотипів та генів у батьківській популяції. **Вимоги до моделі:** модель має відображати суттєві достатні характеристики генетичної структури популяції; елементи моделі мають бути зручними у користуванні; експлуатація та заміна елементів моделі не повинні потребувати значних матеріальних вкладень.

Постановка модельних експериментів взагалі та з генетики й еволюції популяцій зокрема має переслідувати не тільки цілі, окреслені на початку. Справа в тому, всі розглянуті приклади модельних експериментів передбачають вихідну заданість умов експериментування. Учні працюють із попередньо сформульованими темою, метою, виконують визначену послідовність експериментальних дій, формулюють висновок за складеним вчителем планом. Закономірно виникає питання, а чи в повній мірі оволодівають учні вмінням моделювання при цьому? Адже останнє передбачає, перш за все, побудову моделі, а не тільки її дослідження та аналіз результатів експериментування. Вважаємо, що метод модельного експерименту повинен, насамперед, сприяти формуванню та розвитку в учнів вміння моделювання. При цьому це завдання є першочерговим для будь-якого модельного експериментування безвідносно до конкретного змісту останнього. Пояснимо процес формування вміння моделювання динаміки генетичної структури популяції, звернувшись до основних етапів формування вмінь. На першому етапі – введення прийому – учні повинні усвідомити сутність процесу створення моделі генетичної структури популяції за допомогою набору елементів для моделювання. На другому етапі – виконання вправ за зразком (тренувальні вправи) – школярами вивчається динаміка генетичної структури популяції при відсутності факторів впливу на неї. На третьому етапі – закріплення прийому (творчі вправи) – досліджуються зміни в генетичній структурі популяції в поколіннях при дії на неї різних факторів, таких як природний відбір, міграції, мутації, дрейф генів.

Список літератури

1. Бородин П. М. Модельные эксперименты по генетике и эволюции популяций / П. М. Бородин // Биология в школе. – 1987. - № 1, С. 49 – 53.
2. Булаева К. Б. Изучение закона Харди – Вайнберга в курсе общей биологии / К. Б. Булаева // Биология в школе. – 1977. - № 6. – С. 46 – 49.
3. Комарова О. Формування міжпредметних умінь формалізації та ідеалізації на уроках біології в 11 класі / О. Комарова // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2012. - № 1. – С. 16 – 20.
4. Комарова О. В. Модельні експерименти під час вивчення закону Харді – Вайнберга / Комарова О. В. // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2013. - № 4.
5. Комарова О. В. Модельні експерименти під час вивчення закону Харді – Вайнберга / Комарова О. В. // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2013. - № 6. – С. 25 – 31.
6. Комиссаров Б. Д. Методологические проблемы школьного биологического образования / Борис Дмитриевич Комиссаров. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.
7. Ракитов А. И. Анатомия научного знания / А. И. Ракитов. – М., Политиздат, 1969. – 206 с.
8. Сидорова Н. А. Математическое моделирование при изучении темы «Генетика и эволюция популяций» / Н. А. Сидорова // Биология в школе. – 2009. - № 6. - С. 27 – 29.
9. Философский словарь / [Под ред. И. Т. Фролова]. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
10. Штофф В. А. Введение в методологию научного познания / В. А. Штофф. - Изд-во Ленинградского ун-та, 1972. - 192 с.

АНАЛІЗ ВИДОВОГО БАГАТСТВА ДЕРЕВНОЇ РОСЛИННОСТІ КРИСТАЛІЧНИХ ВИХОДІВ ГЕОЛОГІЧНИХ ПОРІД НА ТЕРИТОРІЇ М. КРИВОГО РОГА

Анотація. В тезах наводяться флористичні, еколого-ценотичні, та біоморфічні характеристики фітоценотичних комплексів трав'янистої та деревної рослинності, що утворюються на кристалічних породах в районах виходів геологічних кристалічних порід криворізької серії та фундаменту українського кристалічного щита природного та штучного походження у межах м. Кривого Рогу

Ключові слова: деревна рослинність, еколого-ценотичні характеристики, біоморфічні характеристики, видовий склад, петрофіти.

В межах Криворізького залізничного басейну досить великі площі займають геологічні відслонення кристалічних порід як природного так і техногенного походження. Специфіка геологічних структур Криворіжжя, гідрологічного режиму регіону, особливості ґрунтового покриву Інгулецько-Саксаганської долинно-балочної системи сприяють поверхневому заляганню та виходу на денну поверхню гранітоїдних порід УКЩ (українського кристалічного щита) і кристалічних порід Криворізької серії. В свою чергу наслідком промислової розробки корисних копалин є посттехногенні ландшафти зі значною участю площ штучно створених ділянок розкритих кристалічних порід, процеси заростання рослинністю на яких проходять дуже повільно.

Природні виходи, де збереглася петрофільна рослинність, мають досить значну територію в межах Криворізького регіону. Основними геологічними породами, які виходять на денну поверхню, є граніти, аркозові пісковики, мегматити, амфіболіти, пегматити, залістисті кварцити, аспідні сланці. До посттехногенних штучних новоутворених кристалічних порід можна віднести території бортів кар'єрів, зон зсуву та обрушення, селективно відсіпаних відвалів кристалічних порід та складів руди. Саме субстрат з кристалічних порід створює специфічні умови екологічних режимів, що зумовлює формування характерних фітоценозів та протікання досить своєрідних сукцесійних стадій розвитку рослинного покриву.

Задля прогнозування, прискорення функціонування та оптимізації процесів в стійких фітоценотичних угрупованнях біогеоценозів гірничо-видобувних ландшафтно-техногенних систем різних субстратів необхідно проводити дослідження природних літофітних рослинних комплексів різних гранітоїдних та кристалічних порід у межах Криворізько-Нікопольської залізо-марганцевої провінції. Метою роботи було дослідження біогеоценотичних комплексів кристалічних порід Криворізької серії та фундаменту УКЩ підзони різнотравно-типчакового-ковилового степу у межах Кривбасу. У складі рослинності було визначено 104 види та 88 родів, які входять до 31 родини вищих судинних трав'янистих рослин.

За еколого-ценотичним спектром переважає степової рослинності (50,1%) та високий рівень синантропних видів відмічається на території ділянки 3. Це зумовлено тиском паскуальної дигресії та антропогенним навантаженням. Високий відсоток петрофітних видів (22,2%) та найбільше різноманіття за еколого-ценотичною структурою відмічається на ділянці 1. Такі показники пояснюються відносною ізольованістю цієї території та специфікою рельєфу.

Деревна рослинність представлена видами *Caragana frutex* (L.) C. Koch., *Cotoneaster melanocarpus* Fisch. ex Blytt., *Ulmus laevis* Pall., *Spiraea hypericifolia* L., та займає 3,8%. За формою кореневих систем переважають види зі стрижневою (61,5%), майже удвічі менше (37,5%) видів з мочкуватою кореневою системою. Зовсім незначну частку складають види без кореневих утворень, яким належить 1,1% від загальної кількості. За системою біологічних типів Раункієра 44,2% складають гемікриптофіти, геофітам належить 26,1%, терафітам - 13,5% видів. Беручи до уваги дослідження по виявленню особливостей протікання біогеоценотичних процесів у лісових угрупованнях встановлено, що показники розкладу рослинного опаду різних видів деревних рослин і підстилки різних фракцій, для прикладу під пологом *Populus nigra* L., *Ulmus laevis* Pall., представників роду *Quercus* та інш., є вищими порівняно з рівнем розкладу підстилки на відкритих ділянках. За цими значеннями можна встановити інтенсивність процесів розкладу, хімічні та фізикохімічні особливості протікання біогеоценотичних процесів.

Отже, біогеоценотичний аналіз лісових фітоценотичних комплексів кристалічних порід природного походження показав, що рослинні угруповання мають різноманітний склад, та еколого-ценотичну структуру. Комплекс петрофільної рослинності деградує при надмірному випасу та антропогенному навантаженні, та призводить до збільшення рудеральних видів.

УДК 581.553+574.4

Е. О. ЄВТУШЕНКО,

завідувач кафедри ботаніки та екології к.б.н., доцент
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»,

Ю. М. ОРЕХАНОВА,

аспірант кафедри ботаніки та екології

ЕКОСПЕКТРИ ЯК ВИЯВ ПРИСТОСОВАНОСТІ РОСЛИННИХ УГРУПОВАНЬ ДО УМОВ ТЕХНОГЕННИХ ЕКОТОПІВ

Анотація Показано, що екоспектри рослинних угруповань техногенних екотопів, представлені співвідношенням основних екоморф віддзеркалюють екологічні умови, сформовані за дії природних і антропогенних факторів.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями Ефективність рекультивативної порушених земель визначається відповідністю екологічних умов адаптаціям рослин до існування і продукування нащадків в цих умовах.

Таксономічний та екологічний склад, екологічні спектри, швидкість формування, різноманітність рослинних угруповань та ефемеризм видів, що їх складають визначаються екологічними умовами місцезростання та сформованою, в результаті пристосування до цих умов, морфологічною будовою рослин, яка отримала назву екоморф. Диференційованість екотопічних умов сформована природним і антропогенним шляхом найбільш деталізовано простежується в умовах техногенних екотопів за наявності ділянок, різної експозиції, походження, віку, властивості субстратів, яка істотно впливає на формування на ґрунтового і рослинного покриву, екологічних пристосувань рослин, на вибір можливого напрямку біологічної рекультивативної.

Аналіз досліджень та публікацій В теорії екології екологічний спектр визначається як сукупність, сумативність відгуків – реакцій, а не як інтегративне ціле, що може змінювати окремі амплітуди. Екологічний спектр розглядається безвідносно онтогенетичного стану та екологічних умов. В нашому розумінні екологічний спектр є системою екологічних амплітуд біологічного виду, яка визначає його існування на фоні генотипічних норм реакцій щодо кожного фактору чи ресурсу, онтогенетичного, життєдіяльного стану та екологічної обумовленості характеризуючи узагальнене, інтегративне реагування та активність у біогеоценозі. Екологічний спектр характеризує загальну (а не тільки частковий) генотипічну реакцію біологічного виду при всій складній системі впливів і реакцій. Відповідно цьому існує внутрішньоспектрична (залежна від різнопричинних взаємних змін амплітуд) і зовнішньоспектрична толерантність, яка визначається загальним впливом умов середовища на вид. Екологічний спектр, як свідчення потенціальних можливостей, стійкості (витривалості, толерантності) біологічного виду на фоні різних факторів і ресурсів є динамічною системою. В залежності від стану та загальної обумовленості існування виду його екологічні амплітуди, в кожний даний момент, змінюються, звужуються чи розширюються. Це також впливає на реальні позиції виду в кожній з амплітуд.

Обсяг екологічного спектру характеризується числом (набором) екологічних амплітуд усіх факторів і ресурсів, які забезпечують існування того чи іншого виду. Він є специфічним, з якісними та кількісними розбіжностями в межах виду на основі його екологічного поліморфізму та генетичної гетерогенності [3].

Постановка завдання Завданням дослідження є встановлення екоспектрів рослинних угруповань техногенних екотопів на фоні варіабельності екологічних умов, як необхідної умови ефективною реалізації біологічної рекультивативної.

Викладення матеріалу та результати Рослинні угруповання техногенних екотопів досліджували у Жовтокам'янському кар'єрі з видобутку вапняку та глини, який знаходиться в Апостоловському районі, що розташований в межах Причорноморської низовини. Поверхня пологохвиляста, лесова рівнина з похилом на Південь та Схід. Переважають плоскі вододіли й неглибокі долини, подекуди поди. Знаходиться в основному у Причорноморській середньо - степовій фізико - географічній провінції. Пересічна температура січня – 4,9, липня +22,5°C. Період з температурою +10°C становить 179 днів. Опадів 400 мм на рік, переважно в літній

період. Висота снігового покриву 10 см. Знаходиться у посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні.

Площа кар'єру складає 82 га з них 40% території в активному видобутку, а 60% у процесі рекультивациі та самозаростання [2].

Дослідження проводилися за загальноприйнятими геоботанічними методиками. Всього було зроблено 20 геоботанічних описів. Встановлювали також розмірність основних геоморфологічних елементів кар'єру. Рекогносцирувальне обстеження території дозволило встановити, що основу ландшафтної організації не працюючої частини Жовтокам'янського кар'єру складають три берми та днище. Глибина кар'єру обмежена гранітними породами і становить 10-15 м. Днище кар'єру має форму витягнутогівмісяцю з максимальною шириною 25-30 м. Ширина берм становить 5-8 м, що обумовлено технологічними вимогами. Вертикальна організація території кар'єру має такі просторові характеристики: від днища до III берми висота становить 4-4,5 м, від III до II берми 2,5-3,5 м, від II до I 2,5-3,5 м. Відносна висота берм частково змінюється на всій їх протяжності.

Відсутність чітко сформованого рослинного покриву на схилах кар'єру призводить до активного розвитку ерозійних процесів. Територія II берми зазнає впливу процесів акумуляції рихлих осадових порід, які змиваються з поверхні I берми, в наслідок цього формуються сприятливі умови для розвитку рослин в порівнянні з I і III бермами. Формування рослинного покриву кар'єру відбувається на основі відмінностей екологічних умов, пов'язаних з особливостями клімату, рельєфу та характеру субстрату.

У таксономічній структурі рослинних угруповань на пробних площадках виявлено 69 видів, які належать до 59 родів та 31 родини. Таксономічний склад I берми налічує 15 видів з 15 родів і 11 родин. На II бермі виявлено 44 вида з 40 родів і 19 родин. У складі рослинних угруповань III берми налічується 11 видів з 11 родів і 7 родин. Фітоценози днища кар'єру мають високі показники таксономічного різноманіття – 33 вида з 31 роду і 19 родин. Найбільша кількість видів спостерігається на II бермі та на дні кар'єру. Це пояснюється їх більшою екотопічною різноманітністю та сприятливими екологічними умовами [1].

В екологічній структурі рослинних угруповань техногенних екотопів проаналізовано спектри гігро- і трофоморф. Виявлено, що у гігроморфічному спектру переважають перехідні від ксерофітів до мезофітів екоморфи – ксеромезофіти і мезоксерофіти, які становлять основу спектра -16% і 19% відповідно, присутні також гігро-, гігромезо-, мезо-, ксеро-, мезогігрофіти. Трофоморфічний спектр виявив переважання мезотрофів (27 % від загальної кількості) – видів, що пристосованих до існування на ґрунтах з невисоким рівнем поживних речовин, присутні також оліготрофи, мегатрофи.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Таким чином, екоспектри, а саме: гігро- і трофоспектри відбивають всю варіабельність екологічних умов техногенних екотопів Жовтокам'янського кар'єру, обумовлену складністю його ландшафтної будови, сформованої на основі геоморфологічних елементів (берм, днища) та відповідних їм гірським породам, субстратам, зволоженню, історії формування.

Список літератури

1. Євтушенко Е. О., Попович Ю. М. Екологічна обумовленість фіторізноманіття Жовтокам'янського кар'єру // Екологічний вісник. – Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ» – вип.10. – 2014. – С. 18-12.
2. Маринич О. М. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / О. М. Маринич. - К: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989. – Т. 1: А-Ж. – 416 с.
3. Шанда В. І., Євтушенко Е. О., Шанда Л. В. Екологічні спектри, толерантність, активність і реальні стани біологічних видів//Питання біоіндикації та екології. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. –Вип. 15, № 2. – С. 25-39.

УДК: 57.043

І. О. СІЛЧ,

асистент кафедри ботаніки та екології

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»,

Н. С. СРЕМЕНКО,

студентка природничого факультету

МОРФОМЕТРИЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ *BETULA PENDULA L.* ЯК ФІТОІНДИКАТОР ЯКОСТІ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Анотація: досліджено морфометричні показники листових пластинок *Betula pendula L.* на території двох районів міста Кривий Ріг. Отримані результати за показниками стабільності розвитку свідчать, що на моніторингових ділянках Центрально-Міського району сприятливі умови зростання. Натомість на моніторингових ділянках у Жовтневому районі рослини у пригніченому стані.

У нашому місті надзвичайно важливим є контроль за станом навколишнього середовища, бо Кривий Ріг є екологічно небезпечним регіоном України, оскільки в його межах розташована потужна гірничо-видобувна, металургійна та переробна промисловості. В Криворізькому залізничному басейні за офіційними даними кожного жителя міста припадає понад 500 кг шкідливих викидів на рік, а за неофіційними 1,6 т на мешканця, тобто 10,1% всієї кількості викидів в Україні. Найкраще реагують на вплив антропогенного навантаження рослини. У здорових дерев на всіх частинах крони спостерігається стабільний розвиток формоутворення листової пластинки. Величина флукуруючої асиметрії (ФА) листової пластинки зростає у дерев під дією патогена [2]. Особливо це яскраво виражено за двома білатеральними показниками - ширина половинок листової пластинки і відстань між кінцями першої і другої жилок. За даними науковців [3] чітко спостерігається вплив антропогенного навантаження, зміни освітлення, зволоження і живлення на морфометричні показники рослини.

Мета нашого дослідження – визначити рівень антропогенного навантаження за показниками флукуруючої асиметрії та площею листових пластинок *Betula pendula L.* Об'єктом було обрано листові пластинки берези повислої (*Betula pendula L.*). Даний вид є чутливими та достатньо інформативними до змін стану навколишнього середовища. Для оцінки ступеню порушення стабільності розвитку організму рослини використовували п'ятибальну шкалу, запропоновану В. М. Захаровим, А. С. Барановим та ін. Ми досліджували 2 райони міста: Центрально-Міський та Жовтневий, в кожному з районів по дві ділянки - Комсомольський парк (ділянка № 1, контроль), вул. Першотравнева (№2) та 4-ий Зарічний (№ 3), вул. XX Партз'їзду (№ 4). Кількість листових пластинок, які відбиралась з однієї ділянки не менше 150 шт. Площу листових пластинок розраховували за методикою Л. В. Дорогань. Отримані результати опрацьовували математично з використанням методів традиційної статистики (табл. 1)

Таблиця 1

Статистичні показники морфологічних змін листових пластинок районів м. Кривий Ріг

Моніторингові ділянки	Площа				Довжина				Ширина			
	Min	Max	M	m	Min	Max	M	m	Min	Max	M	m
№ 1	17,76	33,5	23,84	0,77	4,8	7,4	5,73	0,12	3,7	6	4,28	0,10
№ 2	10,14	38,5	24,41	1,23	5,1	7	5,73	0,09	3,9	5,8	4,62	0,09
№ 3	10,14	15,4	10,29*	0,51	3	5,5	4,09*	0,09	2,2	3,5	2,73*	0,06
№ 4	6,6	13,05	8,9*	0,35	2,8	4,5	3,67*	0,08	1,9	2,9	2,4*	0,05

Примітка: Min – мінімальне значення; Max – максимальне значення; M – середнє значення вибірки; m – абсолютна похибка середнього значення; * - статистично значима різниця з контролем.

Аналіз результатів досліджень свідчить, що статистично значима різниця між площами листових пластинок існує в межах Жовтневого району і складає відповідно $10,29 \pm 0,51$ та $8,9 \pm 0,35$ для ділянок № 3 та № 4. Згідно отриманих результатів за п'ятибальною шкалою Захарова на контрольній ділянці із 26 листових пластинок у 16 було оцінено 19 шт., 26-1, 36-1, 46-2, 56-3. В порівнянні з контролем на м-н Зарічному 1 бал мають 17 шт., 2 6-0, 36-2, 46-1, 56-5. На ділянці, яка знаходиться в районі жилого масиву 20 Партз'їзду 16-7 шт., 26-0, 36-2, 46-1, 56-15. На вул. Першотравнева 16 -14 шт., 26-2, 36-0, 46-2, 56-6.

Отримані результати говорять про те, що на моніторингових ділянках Центрально-Міського району кількість рослин з величиною показника стабільності розвитку $< 0,040 - 33$ з 50, що говорить про сприятливі умови зростання і лише 9 знаходиться в критичному стані з величиною показника стабільності розвитку $> 0,054$. Натомість на моніторингових ділянках у Жовтневому районі 24 рослини з 50-ти можна назвати умовно нормальними, в той же час 20 дерев у пригніченому стані.

СИСТЕМА ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА РУХОМИМ ОБ'ЄКТОМ

В роботі представлена демонстрація роботи системи відеоспостереження на основі веб-камери. Продемонстрований алгоритм визначення руху та фіксація руху на зображенні.

На сьогодні майже кожна галузь людської діяльності потребує контролю. Враховуючи глобальність діяльності багатьох галузей актуальним стало використання систем відеоспостереження. Водночас вартість апаратного забезпечення для реалізації відеоспостереження весь час знижується, що робить системи відеоспостереження більш доступними й розширює коло їх застосувань. Скажімо, сучасна веб-камера при невисокій вартості забезпечує якість зображення достатню для не дуже вимогливої системи спостереження. Ще одна важлива тенденція полягає в тому, що частина задач, які традиційно покладалися на оператора системи відеоспостереження, бере на себе програмне забезпечення. Наприклад, зручним рішенням видається система відеоспостереження, що не потребує постійної присутності оператора, а привертає його увагу лише в разі виявлення руху. З вищесказаного випливає актуальність теми роботи.

Об'єктом дослідження є системи відеоспостереження.

Предметом дослідження є цифрова система відеоспостереження за рухомими об'єктами.

Метою даної роботи є розробка системи відеоспостереження за рухомим об'єктом за допомогою Web-камери.

Розглянемо докладніше кожен з етапів створеної в даній роботі програмної реалізації системи відеоспостереження

1. Ініціалізація відеокамери (Web-камери).

На цьому етапі відбувається ініціалізація вбудованої веб-камери та її запуск. Для цього була використана спеціальна бібліотека WebCam_Capture.dll. В даній бібліотеці реалізовані можливості пошуку на персональному комп'ютері веб-камер(и), вмикання і вимикання обраної веб-камери, зміна роздільної здатності зображення, що буде захоплене веб-камерою, а також можливість збереження кадру.

2. Ручне налаштування камери щодо спостережуваного об'єкта.

Оскільки задачею розроблюваної системи відеоспостереження є реєстрація руху на території, за якою ведеться спостереження, то після ініціалізації камери доцільно буде визначити територію, яка буде знаходитися під наглядом. На цьому етапі можна також визначити якість зображення.

3. Захоплення зображення з веб-камери.

Коли другий етап виконаний і система відеоспостереження запущена, відбувається захоплення зображення з веб-камери. При захопленні першого зображення камера програмно пристосовується до поточного освітлення.

4. Обробка зображення, визначення порогу дозволених змін об'єкта.

Цей етап є найскладнішим у програмній реалізації, через те, що саме в ньому зображення проходить певну обробку (фільтрацію), яка і дозволяє потім визначати порушення на спостережуваній території.

5. Перевірка зміни зображення, враховуючи встановлений поріг.

Як було зазначено, на попередньому етапі зображення проходить обробку. На цьому ж етапі кожне поточне захоплене та вже оброблене зображення порівнюється з початковим за певним принципом, і, якщо ця різниця перевищує поріг допустимих змін, камера фіксує порушення та записує їх – це і є шостий етап.

При запуску системи відеоспостереження захоплюється зображення з веб-камери та відображається у блоці інтерфейсу, призначеного для перегляду поточного відео. Для того, щоб можна було працювати з зображенням, потрібно його обробляти через певний період часу. Ми вибрали 1 секунду. Також, потрібно враховувати освітлення спостережуваної території. Для цього було розроблене «приспосовування» камери до поточного освітлення шляхом усереднення всіх пікселів. Оскільки дана система відеоспостереження може бути встановлена як в приміщенні так і на вулиці, то слід постійно «приспосовувати» камеру до кількості світла, що потрапляє у наше зображення. Для цього був обраний інтервал у 10 хвилин (за замовчуванням). Усереднення пікселів зображення відбувається за такою формулою:

$$\overline{Pixel} = \frac{\sum_{i=0}^n \frac{R + G + B}{3}}{n}$$

де R, G, B – відповідно (червоний, зелений, синій) колірні канали кожного пікселя; n – кількість пікселів в зображенні.

Після процесу усереднення пікселів зображення проходить наступну обробку. Ця обробка полягає у переробці зображення на бінарне.

Бінарне зображення іноді можуть називати «монохромним» і «чорно-білим», що в загальному випадку не вірно і іноді веде до плутанини.

Отримання бінарного зображення з поточного можна отримати за декілька етапів:

порівняння середнього значення за RGB-каналами кожного пікселя з усередненим пікселем;

формування нового бінарного зображення шляхом заміни пікселей чорним, якщо середнє значення по RGB-каналам пікселя виявилось більше усередненого, і білим, якщо середнє значення по RGB-каналам пікселя виявилось менше усередненого.

Після того, як зображення перетворюється в бінарне програма підраховує кількість чорних та білих пікселей, та порівнює їх кількість з попереднім зображенням. Якщо різниця виходить за межі допустимих змін, камера фіксує проникнення, та записує відео- та фотоматеріали.

В рамках цієї роботи було створено програмне забезпечення для створення системи відеоспостереження на основі веб-камери. Для цього був обраний найпростіший алгоритм виявлення руху, який в майбутньому буде удосконалюватися. Першим кроком буде розбивка захопленого зображення на декілька областей та виявлення руху в кожній з них. Якщо даний етап розробки пройде успішно, то ми змінимо спосіб обробки зображення. Будемо змінювати пікселі вже не на два кольори: чорний та білий, а на більшу кількість, тим самим ми збільшимо точність нашої системи відеоспостереження. Практична значимість роботи полягає в тому, що створене програмне забезпечення може бути використано невеликими організаціями для побудови бюджетної системи відеоспостереження з реєстрацією руху.

Список літератури

1. Super-resolution Enhancement of Text Image Sequences / Louka Dlagnekov // CSE 252C: Selected Topics in Vision & Learning, Department of Computer Science and Engineering University of California, San Diego
2. Visual Acuity / Michael Kalloniatis and Charles Luu // <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/bookshelf/br.fcgi?book=webvision&part=ch25kallspatial>

СУЧАСНІ МЕТОДИ КОМП'ЮТЕРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ НАНОЧАСТИНОК І НАНОСИСТЕМ

У статті представлено огляд сучасних обчислювальних методів і оцінений ступінь їх застосованості для дослідження нанорозмірних матеріалів. Описані чотири основні підходи, які використовуються для моделювання наносистем. Проаналізовано переваги та недоліки кожної групи розглянутих методів. Дана оцінка співвідношення точності розрахунків і розмірів системи для різних квантово-механічних методів.

Нанорозмірні атомні системи (наносистеми) являють собою фізичні об'єкти, розмір яких хоча б в одному напрямку вимірюється одиницями, десятками або сотнями нанометрів. Завдяки високим прогностичним можливостям пояснення властивостей матеріалів методи моделювання взагалі та розрахунки електронної структури зокрема знаходять все більш широке застосування у різних галузях фізики та хімії. Цьому процесу також сприяє ріст обчислювальних можливостей сучасних комп'ютерів. Враховуючи знання про атоми, з яких складається заданий матеріал, розрахунковий підхід дозволяє знайти відповіді на запитання: яка атомна структура матеріалу та які його електронні властивості? Крім того, дуже важливим є ще одне питання: як слід модифікувати міжатомні зв'язки або хімічний склад матеріалу для того, щоб отримати нові матеріали з задалегідь заданими властивостями?

Нині розроблено чимало методів, що дозволяють відповісти на поставлені питання. Важливо зазначити, що для моделювання наносистем можна користуватися методами, що застосовуються для моделювання твердих тіл і молекул. Однак слід мати на увазі, що, з погляду атомної геометрії, наносистеми відрізняються від макроскопічних (об'ємних) фізичних систем не тільки більшим впливом поверхневих і граничних ефектів. Наносистеми (а особливо, наночастинки) – це не просто нанорозмірні «шматочки» масивної речовини, це особливий стан речовини, зі своїми унікальними й часто несподіваними властивостями. Зокрема, не можна брати як модельну наночастинку просто фрагмент якогось кристалу, зберігаючи його симетрію й форму. Форма та симетрія наночастинки може бути зовсім не схожа на споріднений кристал.

Сьогодні у комп'ютерній моделюванні атомних систем і процесів використовують в основному чотири групи методів: метод класичних (емпіричних) потенціалів, напівемпіричний підхід, неемпіричний підхід (моделювання із перших принципів або методи ab initio) та метод Монте-Карло.

Основна відмінність квантово-механічних методів від класичних (методів з емпіричним потенціалом) полягає в тому, що в останніх робиться припущення, що потенціальна енергія описується аналітичною функцією атомних координат, яка зазвичай будується виходячи з експериментальних даних, тоді як у квантово-механічних методах енергія розраховується шляхом розв'язання рівняння Шредінгера для електронів у полі атомних остовів (у більшості таких методів), хоча точний багаточастинковий гамільтоніан зазвичай замінюється параметризованою матрицею. Параметри матриці можуть бути обрані емпірично, щоб відповідати досліджуваній системі. Тим не менш, незважаючи на зроблені припущення, методи сильних зв'язків (tight-binding), а також методи ab initio враховують квантово-механічну природу зв'язків у матеріалах.

У ряді випадків застосування класичних методів є недоречним. Поведінка ядер і електронів описується квантовою теорією. Проте, квантово-механічні рівняння не можуть бути точно розв'язані для великих систем через велику кількість ступенів вільності і взаємодій. Тому для розв'язання цих рівнянь використовуються різні наближення. У такому випадку вибір адекватної моделі здійснюється виходячи з конкретної задачі. Наприклад, хіміків цікавлять структура і властивості невеликих молекул (розраховані з високою точністю), а фізики часто мають справу з періодичними системами. Розрахункові методи повинні давати гарні результати

в обох випадках, крім того мати можливість описувати системи, що містять дефекти, аморфні структури і невеликі атомні кластери. Очевидно, що через обмеженість обчислювальних потужностей високоточні розрахунки, які застосовуються до невеликих молекул, не можуть бути використані для систем, що складаються з великої кількості атомів. Тому завжди слід шукати компроміс між точністю розрахунку й можливими розмірами системи. Діаграма на рис. 1 показує співвідношення між точністю розрахунків і розмірами системи. Максимальна кількість атомів на діаграмі – це груба оцінка того, наскільки велика система може бути розрахована за розумні терміни (до кількох днів) на сучасних комп'ютерах.

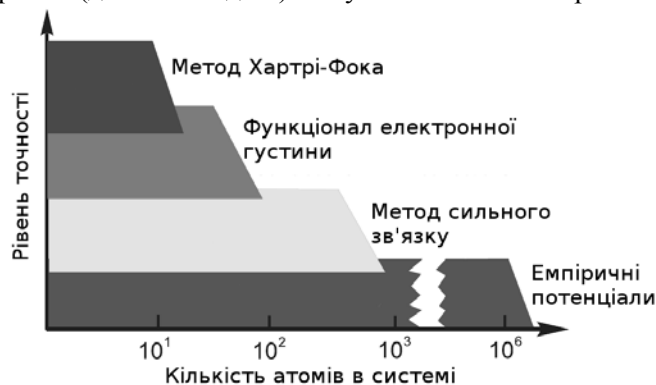

Рис. 1. Співвідношення точності розрахунків і розмірів системи для різних квантово-механічних методів

Хоча межа між цими методами досить нечітка, усе ж можна умовно поділити квантово-механічні методи на такі групи:

- квантовий метод Монте-Карло (QMC) [1]. Збільшення часу розрахунку зі збільшенням кількості атомів N приблизно експоненціальне (залежить не тільки від N , а й від інших параметрів);
- методи Хартрі-Фока (HF) [2]. Час розрахунку пропорційний N^4 , або більший;
- методи функціоналу електронної густини (DF) [3]. Час розрахунку пропорційний N^3 (або пропорційний N у деяких окремих задачах);
- метод сильного зв'язку (ТВ). Час розрахунку пропорційний N^3 (або пропорційний N у деяких окремих задачах).

Насправді час розрахунку залежить не від кількості атомів N , а від кількості базових функцій. Усі ці методи, за винятком методів сильного зв'язку, є методами з перших принципів.

Слід зазначити, що з усіх названих першопринципних методів, методи, засновані на теорії функціоналу електронної густини є найбільш поширеними розрахунковими методами у фізиці твердого тіла завдяки своїй високій розрахунковій ефективності (з-поміж інших методів з перших принципів) і достатньо великій точності. Цей підхід може використовуватись для широкого класу речовин: металів, сполук перехідних металів, органічних і неорганічних молекул; може бути реалізований як у базисі локалізованих функцій (наприклад гаусіани), так і в базисі плоских хвиль. Ця теорія може бути узагальнена для випадку збуджених станів, залежних від часу потенціалів (залежна від часу теорія функціоналу густини); може бути узагальнена для випадку систем з відкритими оболонками й магнітних твердих тіл (спін-поляризована теорія функціоналу густини).

Список літератури

1. Car R. Unified Approach for molecular Dynamics and Density-Functional Theory / R. Car, M. Parrinello // Physical Review Letters. – 1985. – V. 55. – № 22. – P. 2471–2474. Camara G.A., Ticianelli E.A., Mukerjee S., Lee S.J., McBreen J. The CO poisoning mechanism of the hydrogen oxidation reaction in proton exchange membrane fuel cells // J. Electrochem. Soc. 2002. Vo. 149, No. 53, P. A748.
2. Хартри Д. Расчёты атомных структур. — М.: ИЛ, 1960. — 256 с.
3. W. M. C. Foulkes, L. Mitas, R. J. Needs and G. Rajagopal. Quantum Monte Carlo simulations of solids. Rev. Mod. Phys., Vol. 73, No. 1, January 2001 33-83.

МАЛЮЄМО КОМІКСИ В РАМКАХ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлюється, як за допомогою коміксів можна донести до аудиторії певне повідомлення, головну думку, ідею сталого способу життя, допомогти молоді зрозуміти, чому необхідно обирати відповідальний стиль життя і як це робити. Комікси є чудовим засобом для вирішення цього завдання.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сталий розвиток належить до питань, ігнорувати які було б великою помилкою. Помилкою, яку ніхто не може собі дозволити. Заради майбутнього кожного з нас, ми маємо заохочувати офіційних осіб сучасності приймати правильні рішення й виховувати усвідомлене сприйняття цієї проблеми дорослими завтрашнього дня. Тому варто вітати творчі освітні ініціативи, що спонукають дітей і молодь робити вибір у формуванні власного способу життя. А що може бути більш творчим і цікавим, ніж досліджувати справді глобальні питання життя на нашій планеті через малювання?

Постановка завдання. Ситуація в сучасному світі вимагає глобальних зрушень у культурній та мистецькій площині – змін, які б допомогли молоді зрозуміти, чому необхідно обирати відповідальний стиль життя і як це робити. Комікси є чудовим засобом для вирішення цього завдання.

Викладення матеріалу та результати. Отже, на уроках образотворчого мистецтва малюємо глобальні проблеми людства у вигляді коміксів.

Комікси – форма, яка може наповнюватись будь – яким змістом. Це історія в картинках. В коміксах звертається увага не на красу малюнка, а на змістовність, оригінальність самої ідеї. Комікс має бути зрозумілим, лаконічним і логічним, із щасливою розв'язкою, або вселяти надію на вирішення проблеми.

Ключові теми, які використовуємо для малювання коміксів у початковій школі такі:

- Енергія.
- Сміття.
- Вода.
- Стосунки.
- Покупки.

Модель людської діяльності:

- I. Занепокоєння, мотив.
- II. Інформація, знання.
- III. Дії.

Кожна історія складається з 8 кадрів:

1. Поклик до пригод.
2. Зустріч з наставником.
3. Портал.
4. Нові друзі.
5. Лабіринт з чудовиськами і підказками.
6. Вирішальна зустріч з ворогом, поєдинок.
7. Триумфальне повернення героя.
8. Реалізація і самореалізація головного героя після подорожі і перемоги.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Комікси – це цікавий вид діяльності для дітей, які мають на меті донести до аудиторії певне повідомлення, або головну думку, ідею Сталого Способу Життя. Комікси чудово відображають думку без слів. Вони дають нам можливість, навіть не володіючи іноземною мовою, доносити ідеї про сталий розвиток до друзів в інших країнах. Комікси перетворюються на ефективну навчальну методику, коли дітям цікаво не лише читати, а й створювати їх. Це новаторський вид мистецтва з вагомим етичним, культурним, гуманітарним і педагогічним потенціалом.

ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ КОЛОРИСТИКИ САДУ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛАНДШАФТНИХ ДИЗАЙНЕРІВ

Робота присвячена актуальній проблемі застосування кольірних гармоній у комплексі заходів при створенні ландшафтних композицій. В роботі розглядаються прийоми використання кольору в дизайні саду як важливого і провідного компонента ландшафтного проектування, від якого залежать особливості композиційно-планувальної структури.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Принципи кольірної гармонії і вплив її на психіку людини базуються на загальних законах кольорознавства і принципах кольірного сприйняття, але в кожній сфері творчої діяльності вони працюють по-різному. Головна функція кольору в ландшафтному дизайні полягає в тому, що він надає певну своєрідність ландшафту, підкреслює його унікальність і неповторність, створює в кінцевому варіанті проекту завершеність, надає пейзажу природності, декоративності, смислової емоційності. Virішення питань кольірних гармоній в ландшафтному проектуванні вимагає від дизайнера неабиякої професійної підготовки і грамотності, є одним з найважливіших моментів, на якому фахівець зосереджує особливу увагу. Ці творчі питання вирішуються поряд з визначенням стильового рішення, організацією простору саду, розташуванням функціональних і декоративних його елементів. При виборі кольору в ландшафтному дизайні, фахівець повинен враховувати безліч факторів від рельєфу ділянки, освітленості, характеру ґрунту, особливостей архітектури об'єктів, розташованих на території саду, сезонів цвітіння та догляду за декоративними рослинами до смаків і вподобань замовника.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Теоретична база дослідження застосування кольору у формуванні садово-паркових композицій обґрунтована в працях вітчизняних та зарубіжних авторів: О. Вергунова, В. Горохова, А. Жирнова, В. Курбатова, С. Ожегова, В. Пушкаря. Одним з небагатьох авторів, які присвятили роботи виключно питанням кольору в ландшафтному проектуванні є Т. А. Соколова, де презентуються методи застосування кольору в дизайні ландшафту та надаються поради щодо їх використання для досягнення найбільш вдалих композиційних рішень.

Викладення матеріалу та результати. Розглядаючи закони колористики стосовно до ландшафтного дизайну, потрібно зауважити, що питання кольірного вирішення простору саду носить комплексний характер. Насамперед, розглянемо загальні закономірності кольірного впливу в ландшафті, в тому числі особливості оптичного і психоемоційного сприйняття кольорів. До них можна віднести просторові зміни, пов'язані з явищем повітряної перспективи згідно з яким яскравість, освітлення, кольори і чіткість предметів змінюються в міру їх віддалення від точки спостереження. При віддаленні на кольори і елементи пейзажу накладається блакить повітря, надаючи їм відтінок, що створює ефект блакитної даліни. Збільшення глибини простору, підкреслює плани пейзажу, або, навпаки, його зорове скорочення можливо за рахунок правильного вибору тонів листя. Зокрема, використання теплих світло-зелених відтінків дозволяє візуально наближати об'єкти, а холодних синьо-зелених - їх віддаляти. Тому прийом розташування на дальньому плані рослин та елементів з м'якими, розмитими контурами і блакитним забарвленням нерідко використовується в ландшафті для посилення оптичної глибини перспективи. Так званий психологічний вплив кольору (наприклад, відомий підвищено-емоційною дією червоного або заспокоїливою зеленого) у ландшафтному дизайні може бути застосований лише частково, бо садовий простір динамічний і піддається трансформаціям, в тому числі сезонним, і кольорам у природі в першу чергу властива мінливість. Звичайно, функціональність місця може мати значення при виборі кольірної гами, але для саду набагато актуальніше екологічна залежність, зокрема вплив освітлення. Так, на яскравому сонці ефектні насичені теплі тони, а теплі і холодні відтінки блякнуть і губляться, білуваті фарби листя будуть найбільш свіжі в напівтіні, а лілово-

пурпурові відтінки найбільш виразні в закатному сонці (Клод Моне використав цей підхід в створенні свого саду в Живерні).

На загальний колорит саду в першу чергу впливають стабільні носії кольору, не схильні до сезонних змін, до яких відносяться основні кольори будівель, рекомендується оцінити переважаючі кольори доріжок, меблів для саду, огорож, а також планованих і наявних будівель. Разом з тим, слід уникати надмірно яскравих, відкритих кольорів в елементах зовнішнього декору (віддаючи перевагу натуральним і складним відтінкам).

Сезонні ефекти пов'язані зі зміною пори року також є складовою колористики саду. Від них залежить як картина кожного сезону, так і фарби в середині сезонів. У колірних сезонах в цілому можна виділити хроматичний - з переважанням зелених тонів в якості фону для рослинних картин - і зимовий ахроматичний періоди. Задача ландшафтного дизайнера - підкреслити природну колірну гаму підбором рослин, по-різному декоративних в окремо взятій сезон. Для посилення сезонного ефекту додають рослини з яскраво вираженим в цей період забарвленням.

До рослинних носіїв кольору, що наповнюють сад фарбами протягом усього вегетаційного періоду, можна віднести декоративно-листяні форми дерев і чагарників. Це рослини, забарвлення листя та хвої яких відмінне від зеленого. В сучасній дендрології величезний вибір таких форм, які можна поділити на групи ряболистяних, сизо-сріблястих, жовтолистяних і пурпурових сортів. Пам'ятаючи, що кольорові деревні форми дуже активні, важливо дотримати баланс між насиченою і спокійною кольоровою гамою. По-перше, розуміючи, що декоративно-листяні композиції мають типово садовий не природний вигляд, бажано використовувати їх у якості акцентів, а не фонових посадок, виділяючи і закріплюючи ключові точки саду. По-друге, важливо пам'ятати, що зелений колір завжди домінує в саду і в кольоровій композиції він служить і фоном, і об'єднуючим фарби компонентом. Щоб уникнути колірної перевантаженості при складанні композицій з рослин з декоративним листям, слід використовувати не більше трьох варіантів забарвлення одночасно, одним з яких завжди буде зелений. Розширити колорит композиції можна за рахунок відтінків основних кольорів (листя, суцвіть, плодів), доповнюючи їх контрастними і нюансними тонами. В саду більше прийнятні кольорові деревно-кущові композиції та квітники. Важливо, що, чим більше площа кольору, тим потужніше буде його вплив на простір і настрій і тим сильніше, приміром, білі і жовті тони будуть розширювати простір, пурпурові - тиснути і пригнічувати, а сріблясті - врівноважувати.

Квітники - найяскравіша і динамічна складова саду. Швидкоплинне цвітіння створює колористичне розмаїття, розставляє тимчасові колірні акценти, дарує несподівані враження. Проектування квітників дає можливість реалізувати всі колірні пристрасті, дозволяючи передбачити різні колірні теми для кожної зони саду, в залежності від її функціонального використання та екологічних умов. Створення гармонійних квіткових композицій - завдання найбільш складне та цікаве. Великий вибір рослин, квітів і відтінків дозволяє сучасному дизайнеру проявити творчу фантазію і реалізувати найсміливіші задуми, і без знання основ кольорознавства тут не обійтися. Колористика квітників - окрема велика тема. При створенні колористичної схеми квітника зручніше йти від поняття тієї чи іншої кольорової гами, поєднуючи рослини на певний момент цвітіння за правилами колірної гармонії: на основі контрасту, або нюансного поєднання відтінків однієї гами або одного кольору, тут буде цікаво спиратись на досвід Гертруди Джекілл, що багато експериментувала саме у питаннях колориту квітників.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Зважаючи на сказане вище, зауважимо, що більшість завдань для забезпечення грамотного колірного оформлення в ландшафтному проектуванні безумовно буде грати найважливішу роль в загальному формуванні садово-паркових об'єктів, де активно застосовується рослинний матеріал - дерева, чагарники, декоративні трав'янисті квіткові рослини, трави, які є носіями природних забарвлень. Саме рослинні елементи садово-паркових об'єктів створюють колірне оточення, яке повинно покращувати екологічну обстановку через оптимізацію візуального середовища, створювати людині найкращі умови для відпочинку і праці.

Список літератури

1. Соколова Т. А. Цвет в ландшафтном дизайне / Т. А. Соколова, И. Ю. Бочкова, О. Н. Бобылева. М. : ЗАО «Фитон+», 2007. – 128с.
2. Пушкар В. В. Дизайн квітників / В. В. Пушкар // навчальний посібник / За ред. проф. Є. А. Антоновича.-К.: Альтерпрес, 2007. – 336 с.

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ФЕШН-ІЛЮСТРАЦІЇ НА УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні передумови, що сприяли становленню сучасної фешн-ілюстрації в Україні та виділено основні техніки які домінували при створенні модної ілюстрації. Виявлено нові імена ілюстраторів моди, розглянуто їхню творчість, розкрито художньо-технічні особливості, жанрові межі і стилістичні переваги у візуалізації сучасних образів модного костюма.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В Україні популярність модного малюнка ще не дуже висока. Це можна, з одного боку, пояснити тим, що українська індустрія моди ще молода і тільки набирає силу і завойовує визнання на світовому ринку. З іншого - в Україні практично відсутня культура модної комунікації в сфері дизайну спеціалізованих модних видань.

Аналіз досліджень та публікацій показав, що українська ілюстрація моди майже не досліджена. Частково в своїх публікаціях та посібниках проблемою фешн-ілюстрації займалися І. М. Удріс, Н. В. Миргородська та О. М. Лагода, а основний матеріал знаходиться на електронних ресурсах.

Постановка завдання. Оскільки у зарубіжній спеціальній літературі питання еволюції фешн-ілюстрації висвітлено системно та чітко ми вирішили, що є необхідність, сформувані цілісне уявлення про розвиток модної ілюстрації і на Україні.

Викладення матеріалу та результати. У контексті загального розвитку фешн індустрії в ХХІ столітті відбувається активне становлення сучасної фешн-ілюстрації в Україні. Українська індустрія моди почала системно розвиватися лише після набуття Україною державної незалежності: з'явилась значна кількість будинків мод, започатковано Український тиждень моди, працює Українська палата моди, відбуваються фестивалі, мистецькі виставки, видаються журнали мод. Тобто, створено сучасну інфраструктуру, здатну забезпечити повноцінний розвиток цієї галузі. Проте, вона ще не стала конкурентоспроможною навіть на внутрішньому ринку.

У ХХІ столітті fashion-ілюстрація вступила на новий щабель розвитку; з'явилося безліч ілюстраторів, що демонструють різні техніки, але більшість з них черпають натхнення в роботах авторів, які стояли біля самих витоків. В проектно-художній формі візуалізація образів модного костюма до теперішнього часу існувала, і існує, практично тільки в освітньому процесі дизайнерів одягу на рівні спец-графіки, що не зовсім відповідає завданням модної ілюстрації. Однак це не означає, що її немає в Україні взагалі. Дана галузь графічного дизайну набуває в нашій країні популярності, все частіше з'являючись на сторінках модних журналів. Багато українських дизайнерів співпрацюють з fashion-художниками для створення принтів, рекламних кампаній, макетів запрошень.

Кожен автор в ході роботи над ілюстрацією моди намагається знайти сою унікальну подачу, не є винятком і Мар'яна Марші - перший модний ілюстратор на Україні. Вже у 18 років Мар'яна створила свою першу колекцію під назвою «Vanilla», попутно займаючись ілюстрацією. Під її перо потрапляють самі стильні it-girls зі всього світу, але перевагу Мар'яна, все-таки, віддає своїм співвітчизницям, серед яких Уляна Сергієнко, Олена, Ліза Ющенко, Оксана Він, Diana Enciu і багато інших. Після успішної співпраці з впливовими людьми зі світу моди і фешн-журналами, серед яких і закордонний Vogue, Мар'яна розвиває свій бренд Marche. На створення модної ілюстрації молодого київського дизайнера надихають виходи в світ таких ікон стилю як Уляна Сергієнко, Оксана Він.

Марія Суслова представляє покоління фешн-ілюстраторів, яка воліє боротися за власний творчий підхід і привносити смислові акценти в кожен роботу. Фешн-ілюстратор проявляє себе в композиції, стилі, манері виконання малюнка, у використанні різних технік та інструментів. В своїх ілюстраціях поєднує графічні матеріали і акварель, намагається зробити їх жіночними, легкими і витонченими.

Набули популярності фешн-ілюстрації Світлани Макарової, яка працює під псевдонімом Lanitta. Макарова не має професійної художньої освіти. Тим не менш, своєрідність ілюстрацій С. Макарової заслуговує уваги, її роботи відрізняються декоративністю та своєрідною стилізацією. Є в її роботах щось, що привертає увагу, інтригує і запам'ятовується. Художниця орієнтується на Рене Грюо, Девіда Даунтона та Міхаеля Паркеса. Всі її ілюстрації відрізняються яскравістю і барвистістю, гармонією і красою і, безумовно, професіоналізмом виконання.

Необхідно виділити і Ліліт Саркісян - видавця, головного редактора, вірмено-українського журналу про культуру і мистецтво TheNorDag, модного українського ілюстратора. Ілюстрації Л. Саркісян практично аскетичні - чіткі і виважені, без зайвих деталей і емоцій. Ручну графіку вона поєднує з колажними прийомами, допрацьованими в спеціальних комп'ютерних програмах. Самі зображені фігури зберігають природні пропорції людського тіла, часто без промальовування деталей.

Зовсім іншу стилістику мають ілюстрації молодшої і талановитої дизайнерки Світлани Іхсанової. Вона викладає комп'ютерну графіку, займається дизайном у сфері реклами, активно працює фешн-ілюстратором. Техніка, манера, колірні рішення саме вони найбільш повно відображають приховану сутність людської привабливості в роботах Світлани Іхсанової. Техніка художниці заснована на поєднанні живих матеріалів: акварель, туш і вугілля, з цифровою графікою і роботою на планшеті. Авторський почерк Світлани Іхсанової найбільш повно виражається в портретній ілюстрації

Поряд з тижнями моди в Нью-Йорку, Берліні, Стокгольмі та Москві, Mercedes-Benz Fashion Week з'явилася з 2014 року і в Києві. Особливість Mercedes-Benz Fashion Week Kiev полягає у тому, що вона є багатогранною структурно подією, що дозволяє проявити себе всім гравцям модної індустрії і включає покази на головному подіумі, покази на малому подіумі, презентації та інсталяції молодих дизайнерів, шоурумів, модних журналів, освітніх лекцій представників світової моди індустрії, вечірок. В цьому ж році рамках Mercedes-Benz Kiev Fashion Days (МВКFD) в Києві пройшла одна з перших виставок фешн-ілюстрації відомого британського маестро Д. Даунтона. Вперше він експонував свої роботи у Східній Європі.

В 2015 році вперше кафедра дизайну ХНТУ провела Всеукраїнський конкурс фешн-фото та фешн-ілюстрації. Конкурс проходив за трьома номінаціями: фешн-портрет, фешн-костюм, фешн-образ. У конкурсі могли брати участь студенти навчальних закладів, що ведуть підготовку фахівців в галузі дизайну, випускники цих навчальних закладів, молоді фахівці-дизайнери. Конкурсанти мали право брати участь в декількох номінаціях одночасно.

У кожного з вищеназваних ілюстраторів сформувалося особисте ставлення до модної ілюстрації, яке відображено в концепції творчості та в індивідуальній стилістичній манері. З проаналізованого іконографічного матеріалу можна також зробити висновок про те, що роботам українських фешн-ілюстраторів притаманні не лише високі якості і сучасне звучання. Вони цілком конкурентні на світовому ринку модної комунікації. Українські кутюр'є починають співпрацювати з дизайнерами-графіками, які професійно ілюструють їх лукбуки і розробляють рекламні кампанії і макети запрошень до показу. Очевидно, що в Україні фахівці у сфері модної ілюстрації не так затребувані, як за її межами, але те, що вже з'явилося покоління українських fashion-художників - доконаний факт.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що в Україні ілюстрація моди тільки починає свій розвиток. Але, незважаючи на те, що в Україні популярність ілюстрації моди ще не дуже висока, все ж багато українських практикуючих художників у сфері графічного мистецтва все частіше звертаються в творчості до відтворення світу модельного бізнесу. Аналіз творчості значного числа сучасних українських ілюстраторів і дизайнерів-графіків, що працюють в індустрії моди, показав, що найбільш характерною рисою ілюстрації моди на рубежі ХХ – ХХІ ст. стає синтез комерційного замовлення і художньо-виражальних засобів сучасного мистецтва. Власне, вони окреслюють межі фешн-ілюстрації як явища. Вдаючись до послуг ілюстраторів моди, дизайнери не просто вирішують проблеми якісної реклами одягу як продукту дизайну. Вони включаються в певне ігрове поле, що дає можливість реципієнту домислювати, переказувати та цитувати на свій смак «подібні натяки» і недомовленість зображеного з метою створення особистого, цікавого і емоційно насиченого образу. Основна мета - надання споживачеві задоволення від подібної гри з образами.

ГРИЗАЙЛЬ НАТЮРМОРТА МАСЛЯНИМИ ФАРБАМИ НА ТОНОВАНОМУ ПОЛОТНІ.

Анотація. У статті розглянуто проблему тонального моделювання натюрморту, з використанням тонованого полотна. При цьому вирішується задача – шляхом вірної передачі тонових відношень виявити обмеженими засобами гризайлі об'ємну форму предметів, які знаходяться в певних умовах освітлення, з приведенням тональної шкали до трьох компонентів світлотіні та використання тону полотна як об'єднуючого елемента.

Постановка проблеми. Для першої роботи масляними фарбами ставиться нескладний натюрморт з предметів побуту, з різних матеріалів та яскравості фарбування, який виконується живописом одним кольоровим тоном (гризайль) – одною з коричневих або чорною фарбою (бажано використовувати умбру натуральну) з використанням білил. При цьому вирішується вузька задача – шляхом вірної передачі тонових відношень виявити обмеженими засобами гризайлі об'ємну форму предметів, які знаходяться в певних умовах освітлення.

Натюрморт як навчальна постановка є провідним засобом одержання необхідних знань, вмінь та навичок під час практичних занять з малюнку, живопису та композиції на молодших курсах художньо-графічного факультету. Можливість групувати різні предмети, вибираючи їх з того багатства форм та матеріалів, що оточують нас і підбирати їх у відповідності з навчальними та творчими задачами робить його незамінним програмним завданням у навчальному процесі. Натюрмортна постановка є таким навчальним об'єктом, на прикладі якого з найбільшою повнотою відбувається засвоєння закономірностей зображення предметів на площині. В педагогічному навчальному закладі натюрморт набуває особливого значення і тому, що він є основним об'єктом зображення на заняттях в школі.

В той же час недостатнє теоретичне осмислення проблеми формування творчих якостей студентів ХГФ ставить перед вищою школою задачу використання нових підходів з метою розвитку творчих здібностей, вмінь та навичок засобами навчального процесу. При цьому в сучасних умовах розвитку вищої школи стоїть задача підвищення ролі самостійної роботи студентів, відведення більшої кількості годин на самостійну роботу та малювання з натури. Малювання та живопис з натури є основою метода навчання малюнку і живопису, так як під час процесу безпосереднього зображення у студентів формуються необхідні професійні вміння та навички, розвивається зорова пам'ять та уява, активізується процес естетичного сприйняття довкілля. З метою формування творчих якостей, розвитку здібностей, вмінь та навичок курси малюнку та живопису будуються послідовно, з поступовим ускладненням задач та проблем які виникають під час навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових роботах останнього часу, що мають відношення до даної проблеми проводиться дослідження методики роботи над натюрмортом, але не завжди розглядаються нові оригінальні способи роботи.

Формулювання цілей статті. Навколишній світ складається з безкінечно різноманітних комбінацій різних об'ємів, але всі ці об'єми в решті решт являють собою комбінацію простих геометричних тіл (куб, куля, циліндр, призма тощо). Навіть фігура людини, її голова, руки є складними об'ємами, в основі яких ми знову знайдемо комбінації простих геометричних тіл: куба, кулі, циліндра тощо.

Ясне уявлення про конструкцію предмета, розміщення його поверхонь у просторі по відношенню до джерела світла і художника – необхідна умова для правильного зображення його об'єму та форми. Уявляючи в основі будови складних форм сполучення геометричних тіл, одержуємо можливість вірно зрозуміти конструкцію, перспективне скорочення натури її тривимірність, розміщення в просторі та площу, яку займають в плані їх основи.

В зв'язку з цим основою для вивчення принципів побудови і пластичного моделювання усіх форм, що існують важливим є здобуття знань та вмінь практичної побудови та моделювання засобами світлотіні простих геометричних тіл. Зображуючи геометричне тіло, неможна обмежуватися тільки його зовнішнім контуром потрібно добре уявляти собі не тільки

те, що знаходиться в полі зору, але і невидимі, закриті чим не будь частини предметів; потрібно не змальовувати, а будувати геометричну форму, попередньо з'ясувавши основний принцип об'ємної побудови. Під час аналізу будови геометричних тіл бажано скористатися різними допоміжними лініями. Це будуть осьові лінії, якщо форма симетрична. Лініями, що уточнюють перспективне положення форми, можуть бути різні контрольні вертикалі та горизонталі. Для того щоб проконтролювати правильність побудови геометричної форми, необхідно легкими лініями позначити невидимі грані форми, промальовувати геометричну форму немовби наскрізь. Такий метод відтворення геометричних форм – за допомогою контролюючих ліній – гарантує правильність їхньої побудови.

Одним із завдань з живопису на другому курсі є гризайль масляними фарбами натюрморту з предметів побуту. В більшості випадків моделювання такого натюрморту ведеться від темного до світлого. Ми запропонуємо інший спосіб роботи, який може бути більш наглядним, а саме роботу від світлого до темного на тонованому полотні.

Результати дослідження. Під час тонального моделювання форми предметів розкладка світлотіні на них в більшості випадків може бути приведена до трьох основних компонентів світлотіні: світла, полутіні та тіні.

Поставимо натюрморт з предметів побуту близьких по формі до простих геометричних тіл і використаємо штучне освітлення, яке дасть виразно виражені світло та тінь.

Працювати будемо на тонованому полотні. Краще тонувати умброю натуральною в суміші з білилами. Тон полотна повинен бути рівним приблизно тону полутонів на світлих предметах. Є два способи початку роботи на такому полотні. Полотно можна спочатку затонувати до виконання підготовчого малюнку (зробити імпріматуру) і по сухому здійснити підготовчий малюнок натюрморту вугіллям. Або можна спочатку виконати підготовчий малюнок вугіллям на білому полотні, а потім покрити полотно тоном методом лесування, так щоб скрізь фарбу було видно підготовчий малюнок. Малюнок вугіллям в обох випадках повинен бути зафіксований любим фіксативом з допомогою розпилювача.

Підготовчий малюнок виконуємо концентруючи увагу на виразному виявленні світла та тіні з тонуванням тіней вугіллям. Таким чином одержуємо малюнок з вираженими масами великого світла і великої тіні.

Працювати починаємо від світлого. Змішуємо тон самої світлої плями в постановці і записуємо форми світлових мас з переходом лесуванням в полутони. Потім те саме робимо з іншими освітленими частинами в натюрморті. Зрозуміло що на більш світлих предметах потрібно добавляти більше світлої фарби в полутонах, на більш темних менше і де це можливо оставляти тон ґрунтованого полотна в якості полутону. В цьому випадку де більш товстим буде шар фарби там світлішим буде тон, і де фарба буде більш рідкою тим більш темною вона буде від впливу тону ґрунтованого полотна. При цьому потрібно уважно слідкувати за тим де світлові маси жорстко підходять до полутонів і де вони м'яко заглиблюються в них.

Опрацювавши освітлену частину натюрморту переходимо до роботи з тінями. Змішуємо тон самої темної тіні і продовжуємо писати тіні таким же чином як ми працювали зі світлом. При цьому слід пам'ятаючи про те, що найсвітліший рефлекс буде темнішим полутону. В цьому випадку де більш товстим буде шар фарби там темнішим буде тон, а де фарба буде більш рідкою там вона буде більш світлою від впливу тону ґрунтованого полотна. І також потрібно уважно слідкувати за тим де тіньові маси жорстко підходять до полутонів і де вони м'яко заглиблюються в них.

В кінці роботи робимо виправлення помилок і деталізацію, проводимо узагальнення, відділяємо головне, підпорядковуємо другорядне.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проблема поліпшення якості навчання студентів живопису і подальшого застосування здобутих знань, умінь і навичок у роботі залишається актуальною на даний момент і потребує подальшого розгляду. Одним зі шляхів подальшої роботи може бути продовження вивчення даної теми з переходом до вивчення питання виконання гризайлі голови людини масляними фарбами запропонованим методом з розробкою наочного ілюстративного матеріалу до вказаних тем.

НАРОДНІ РЕМЕСЛА ТА ПРОМИСЛИ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті з'ясовано роль і місце народних ремесел і промислів у Катеринославській губернії в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. Розглянуто традиційне народне мистецтво катеринославців.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Особливістю суспільного життя ХІХ – початку ХХ ст. було зростання інтересу до освіти, мистецтва, вітчизняної історії та культури, а отже громадська активізація інтелегенції, яка відіграла вирішальну роль у відродженні та збереженні національної спадщини. Необхідність дослідження мистецького надбання викликана потребою відтворення багатомірної спадщини, яка значною мірою впливала на культуру населення Катеринославської губернії.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Особливий інтерес для з'ясування історії розвитку ремесел та промислів становлять напрацювання історичні твори видатного етнографа, фольклориста та краєзнавця Я. Новицького. Етнографічні матеріали, які відтворювали заняття, культуру, побут, звичаї, обряди, ремесла та промисли, трудові свята, прислів'я та приказки на Катеринославщині відображено в публікаціях В. Бабенка, І. Манжури, Д. Яворницького.

Викладення матеріалу та результати. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. жителі Катеринославської губернії займалися деревообробними промислами та ремеслами (бондарством, виготовленням колес, столярством), обробленням каменю, гончарством, ткацтвом, килимарством, ковальським та чоботарним ремеслом.

Процес формування необхідних виробничих знань та навичок регламентувався ustalеними сімейними традиціями, нормами звичаєвого права, статевим розподілом праці, спадкоємністю професійних знань.

Спадкова передача професійної майстерності від батьків до дітей була основною формою збереження наступності, спадкоємності національного традиційного ремесла. Успадкування сприяло виникненню династій, створенню мистецьких осередків. У процесі залучення до ремесел і промислів передовсім надавалося важливого значення вихованню шанобливого ставлення до ремесла як спадкового заняття та засобу збереження традицій роду. Із виготовленням ремісничих виробів був пов'язаний ряд звичаїв і обрядових дій, які відбувалися під час виготовлення речей та були спрямовані на залучення виробів у сферу культури, надання їм певних значень, пов'язаних із певними уявленнями про світ. Шанобливе ставлення до ремесла виявлялося в бережливому ставленні до сімейних виробів та інструментів, що пояснює їх не тільки матеріальне значення, а й сакральне: розрив зв'язків із родом, що може призвести до втрати благополуччя у професійній діяльності.

Вагому роль відігравав процес передачі морально-етичних правил та норм поведінки. Стійко побутували уявлення, що властивості виробу, його довгочасне слугування визначаються також і характером, звичками майстра: не можна з поганим настроєм починати справу, робити комусь на зло, щира вдячність допоможе людині тощо.

У процесі передачі професійних знань батьки формували в дітей знання про народний календар, звичаєво-обрядова культура якого була одним з ефективних народно-педагогічних засобів виховання та навчання. Наприклад, усі етапи, пов'язані з виготовленням тканин, відбувалися у визначені народним календарем терміни. Через систему прикмет, прислів'їв та приказок формувалися знання про заборону або сприятливість ведення ремесла в певну пору року («Якщо на Прокопа густий туман, то й коноплі густими будуть» – ткацтво; «До Миколи не сій гречки і не стрижи овечки» – вівчарство тощо).

Висновки та напрямок подальших досліджень. У дослідженні вивчено й осмислено народний побут, ремесла та промисли Катеринославщини. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні впливу народних ремесел та промислів на розвиток художньої культури студентів.

БЕЗОТХОДНЫЙ КРОЙ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕЖЛЕКАЛЬНЫХ ВЫПАДОВ В ПРОЕКТИРОВАНИИ ОДЕЖДЫ

В данной статье исследуется вопрос о повышении профессиональной компетентности студентов-дизайнеров, развитии их творческой мысли с помощью изучения методов безотходного кроя и использования межлекальных выпадов при проектировании новых форм одежды и авторских коллекций.

Проблема и ее связь с научными и практическими задачами. Любой дизайнер одежды на нескольких этапах своей работы сталкивается с задачами безотходного кроя: проектирование костюма с минимальными затратами материалов, унификация деталей одежды, использование межлекальных выпадов для создания целостного образа модели. Вопрос поставлен четко, каким образом можно минимизировать затраты на создания модели, при этом не ухудшив ее качество и создать авторскую модель, по-настоящему необычной, оригинальной, запоминающейся.

Анализ исследований и публикаций. Проблему проектирования новых форм одежды исследовали: Г. П. Бескорвайная (Научные основы проектирования гармоничной и композиционно-целостной одежды), Е. М. Лазарев (Дизайн как техноэстетичная система), О. В. Вишневская (Дизайн как метод развития творческих способностей личности).

Изложение материала и результаты. Проект модели - это прежде всего создание эскиза, который выражает полет творческой мысли автора. Следующим этапом, является создание технического эскиза, с детальной прорисовкой всех деталей и линий, как конструктивных, так и декоративных. После изучения технического эскиза можно приступить к чертежу деталей одежды и созданию рабочих лекал. При изготовлении изделий по индивидуальным заказам населения широкое распространение получил один из прогрессивных методов работы кройщиков — раскрой изделий для заказчика по специально разработанным лекалам базовых конструкций одежды ведущих силуэтных форм. Этот метод способствует сокращению затрат времени на раскрой, экономии расхода ткани и обеспечивает получение модных форм и правильной посадки изделия на фигуре. Считается высшим классом специалиста умение виртуозно построить приближенную конструкцию на ткани, уточнить ее на примерке, обеспечив хорошую посадку на фигуре, и полностью воспроизвести модные элементы фасона — отделочные рельефы, строчки или модное оформление мелких деталей, таких как лацканы, накладные или прорезные карманы, концы воротников, т.е. плоские детали изделия, форму которых кройщики находят в журналах мод. Таким образом обеспечивается разнообразие изделий. При раскладке готовых лекал деталей на ткань, можно заметить, что между линиями лекал существуют незаполненные пространства, так называемые- межлекальные выпады [1, с. 190].

Рациональные способы раскладки лекал сводятся в основном к сокращению процента межлекальных потерь (выпадов), который рассчитывают по формуле $B = (S_0 - S_л)100/S_0$, где B - межлекальные потери (с точностью до 0,1%), %; S_0 - площадь раскладки (с точностью до 0,001 м²), м²; $S_л$ - полезная площадь лекал, м². Величина межлекальных потерь характеризует экономичность раскладки и использование площади ткани. Полезной площадью принято считать площадь лекал всех деталей изделия без учета площади швов клиньев и приставок к стачным деталям, а также припусков на подгонку рисунчатых тканей. Для определения самого рационального пути раскладки лекал, необходимо осуществить экспериментальную раскладку на специальном столе. Но даже при самых выгодных и рациональных способах раскладки лекал, остаются межлекальные выпады (рис. 1).

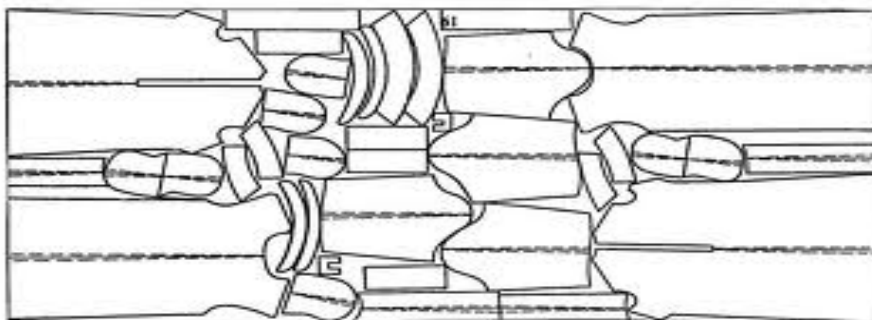

Рис. 1 Схема раскладки лекал

В промышленном производстве одежды межлекальные выпады считаются отработанным материалом, но при изготовлении авторской одежды, коллекций можно придумать массу возможностей для применения этих остатков. Если модельер детально продумал свою разработку, то модель и аксессуары к ней будут дополнять друг друга, создавать целостный образ, подчеркивать концепцию и девиз коллекции. Множество необычных аксессуаров можно создать из межлекальных выпадов, таких как: цветы из ткани, сумочки, головные уборы, пояса, авторские украшения, обувь. Таким образом, модель проектируется в художественной системе «Ансамбль»[2, с. 25].

Ансамбль (фр. ensemble — «вместе, сразу») – профессионально подобранный комплект одежды, созданный в соответствии с определенным художественным замыслом. Образует единство своих элементов по силуэту, цвету, пропорциям, отделке. Является закрытой системой, не предполагает изменений: любое дополнение или изъятие какой-либо детали приводят к нарушению целостности. В целом ансамбль представляет собой костюм для конкретного человека, определенной ситуации, выражения художественного образа. Предметы, составляющие ансамбль, делятся на основные (одежда) и дополнительные (аксессуары). Ансамбль, как правило, характеризуется многослойностью. Ансамбль отличается от комплекта своей закрытостью, целостностью, недопустимостью изменений. Авторские украшения, аксессуары всегда заметны, необычны, креативны и могут выполняться, как из остатков основной ткани, так и дополняться другими материалами с разными фактурами, с различной поверхностной плотностью. Широко используются для создания аксессуаров бусины, бисер, блестки, природные материалы, кусочки кожи и меха и даже нетрадиционные материалы. Все это придает костюму законченный, целостный вид, создать неповторимость и узнаваемость авторского стиля. В европейской традиции завершенность всегда считалась одним из критериев эстетического совершенства костюма. Все его элементы были согласованы по цвету, рисунку, декору. В XXI веке дизайнеры неоднократно пытались вернуть ансамбли, но в массовой моде они так и не появились, однако сохранившись в коллекциях Высокой моды [2, с. 32].

Выводы и направления дальнейших исследований. В заключение важно отметить, что безотходный крой как метод позволяет решить ряд проблем в дизайне одежды: *методологическая*- развившись от практического приема изготовления одежды, безотходный крой в настоящее время перерос в новый, инновационный метод проектирования, основанный на современной концепции экологического мышления; *экологическая*- основной задачей метода является решение проблемы экологизации процесса производства через минимизацию выпадов; *инновационная* (проблема поиска новых идей и форм), путем изменения в методике кроя одежды ведут к формированию новой эстетики в одежде, новых технологических, конструкторских и художественных решений. Стоит отметить, что метод безотходного кроя применим не только к дизайну одежды, но и к другим областям дизайна.

Список литературы

1. Ермакова И. А., Дремлюга О. А. Подготовительно-раскройное производство. – Владивосток: ВГУЭС, 1998.
2. Назарова А. И., Куликова И. А., Савостицкий А. В. Технология швейных изделий по индивидуальным заказам. – М.: Легпромбытиздат, 1986.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА УРОКАХ ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

В даній статті висвітлено питання виховання духовності на уроках музичного мистецтва та художньої культури на основі ідей сталого розвитку.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сьогодні ставить перед освітою нові завдання, вимоги, направлені на виховання активного, культурного, стратегічно мислячого покоління. Ці завдання можуть бути успішно реалізовані тільки за умови впровадження ідей випереджаючої освіти для сталого розвитку, які здатні формувати у дітей систему ціннісних орієнтацій, визначити життєві пріоритети.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання. Практика показує, що у дітей дуже слабка або навіть відсутня мотивація щодо визначення життєвих цілей, високої мети, у духовному плані взагалі інколи спостерігається деградація. Потік інформації, який ллється на дітей часто нівелює загальнолюдські і національні цінності, пропагує бездуховність, байдужість. Перед вчителем стоїть завдання, враховуючи вікові особливості учнів, формування всебічно розвинутої, гармонійної особистості, збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів, формування культури почуттів, пробудження особистісно-позитивного ставлення до мистецьких цінностей.

Викладення матеріалу та результати. Музичне мистецтво – особлива форма відображення дійсності, у якій найважливішу роль відіграють почуття, емоції. Саме багатий внутрішній світ людини з її переживаннями, думками, вчинками є основою багатьох музичних творів. Народна пісня – це скарб нації. В ній закодовано сутність буття, моральні принципи, переконання, життєві ідеали багатьох поколінь. Співаючи пісню «Грицю, Грицю, до роботи» учні засуджують брехню, лінь, лицемірство, слухаючи дует Одарки й Карася з опери «Запорожець за Дунаєм», роблять висновки, що сімейні стосунки не можна будувати на обмані, хитрощах та агресії. Календарні пісні дають змогу відчути атмосферу свят, які беруть початок з глибини віків. Залюбки приймаючи участь у інсценуванні пісень, учні славлять працю трударів, співаючи пісні «Ой, снопе, снопе», «Як діждемо літа», перетворюються на щедрувальників та колядників відтворюючи різдвяне дійство, вчать любити та берегти природу виконуючи веснянки. Формування світогляду дітей старшого шкільного віку також відбувається в процесі інтерпретації та аналізу музичних творів. Виховання шанобливого ставлення до родини, розуміння сімейних цінностей прививається в процесі вивчення авторських пісень «стежина», «Родина», «Пісня про рушник», «Виростеш, ти сину». Виховання патріотизму, любові до Батьківщини формується на матеріалі пісень «Чом, чом, чом, земле моя», «Козацькому роду нема переводу», «Пісенька джури». Аналізуючи твори, діти вчать визначати життєві цінності та засуджувати негативні явища.

Урок музичного мистецтва – це урок творчості. Сучасна освіта насичена інноваціями, які сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Доцільно використовувати групові форми роботи: створення колажу, афіші концертної програми, музикування на елементарних інструментах, інсценування пісень, ритмічні імпровізації; та індивідуальні форми роботи: малюнок під впливом прослуханого твору, складання віршів, виготовлення персонажів з пластиліну, створення асоціативного ряду, музичних ребусів. Спілкування з творами мистецтва, які входять до скарбниці світової культури відбувається на уроках художньої культури у старших класах. Креативність учнів розкривається під час створення презентацій, творчих звітів, в яких вони намагаються донести пізнавальну та естетичну складову.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що виховання свідомого, активного громадянина нашої держави світогляд якого сформований на основі загальнолюдських та національних цінностях повинно базуватися на ідеях випереджаючої освіти для сталого розвитку. Тільки поєднання інновацій в освіті та сталість розвитку з цілою системою надбань, досвіду поколінь здатні дати суспільству свідому, високоморальну, здатну приймати рішення та діяти особистість.

КОЛОРИТ В ЖИВОПИСУ І ЙОГО ЗАСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ ПІД ЧАС ПЛЕНЕРНОЇ ПРАКТИКИ

Автор розглядає можливість засвоєння знань про колорит в живопису та їх використання в творчій роботі під час пленерної практики.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Колорит є важливою якістю живопису, що емоційно підсилює дію картини на глядача. Життєво-правдиве та гармонійне поєднання кольорів, що складаються з різних відтінків і створюють колірну гаму картини і прийнято називати колоритом живопису.

Викладення матеріалу та результати. Основу колористичного бачення та багатоваріантності його вирішення вивчають студенти під час пленерної практики. В етюді пейзажного мотиву необхідно постійно вивчати особливості освітлення природи, характер якості змін світла і кольору в природі в залежності від стану дня, погоди і т.д.

На початку роботи над етюдом, перш за все, необхідно вірно визначити загальний тон мотиву, який залежить від освітлення в природі та. В свою чергу, впливає на інтенсивність кольорових відношень природи. Існує велика різниця в кольорово-тональній будові етюду в сонячну погоду або в сірий день, ввечері чи в полудень.

Кольори картини діють на почуття людей і мають стати красивими, якщо відображають якості конкретних предметів і явищ. Необхідно писати не надумані гармонійні кольорові відношення, розраховані на декоративний ефект, а кольори конкретних об'єктів. Колорит картини, як і всі інші елементи композиції, повинен допомагати більш повно розкрити задум твору.

Початківці часто припускаються однієї похибки: намагаються занадто перебільшено реалістично списати локальні кольори предметів, не порівнюючи їх між собою та не враховуючи повітряної перспективи і рефлексів.

Передача тонових і колоритних відношень, їх взаємозв'язок та взаємовплив і є основою колірної організації живописного етюду.

Щоб визначити загальний кольоро-тональний етап, художники часто користуються “камертонами” – кладуть біля мольберту білу та яскраву тканину, з якими порівнюють найсвітліший та самий насичений колір природи, що знаходяться на відстані.

Також, можна рекомендувати студентам писати швидко, невеликі за розміром етюди, де ставити за мету знайти вірні відношення великих форм (неба, землі, води тощо). Знову ж таки, необхідно при цьому враховувати загальний тон і теплохолодність. Невеликий розмір етюду дозволить швидко знайти вірні відношення. В такій роботі бажано використовувати широкі щетинні пензлі, а на палітрі зробити великі заміси – небо, земля, вода, ліс. Для досягнення колористичної єдності, художники використовують імпріматуру (тонують, зафарбовують основу: полотно, картон, папір). Колір ґрунту місцями просвічується крізь фарбу або залишається недоторканим, де він органічно входить в колір предмету.

В залежності від того, наскільки світло буває тепліше чи холодніше. Золотаве, сріблясте чи блакитне, настільки в одному мотиві будуть домінувати ті чи інші відтінки. Бачення цих відтінків необхідно розвивати в собі під час роботи на пленері.

Початківцю потрібно пам'ятати, що потік прямого світла, в особливості сонячного, породжує багато рефлексів – відблисків світла від оточуючих предметів, але їх не потрібно бездумно змальовувати. Важливо відобразити найбільш характерні світлові рефлекси, слідкуючи за тим, щоб вони не були пересвітлені або занадто яскраві. Для цього варто їх постійно порівнювати зі світлом – вони не можуть бути світлішими чи яскравішими.

Отже, освітлення задає обраному мотиву загальний колірний тон, при цьому різні і контрастні кольори зближуються загальним освітленням і рефlekсами. Не розфарбовувати колір неба, листя чи трави локальними кольорами, а знаходити складні відтінки, рефлекси і те,

як вони впливають на локальний колір. Разом з тим, тримаємо ці кольори в загальній масі великої форми неба, землі. Води чи дерев.

Слід пам'ятати про особливості людського зору, про те, що око людини гірше сприймає колір в умовах занадто яскравого освітлення і навпаки, при менш яскравому освітленні відрізняє більше переходів кольорів. Наприклад, влітку кольори більш вибілені, в таких умовах тіні пишуться прозоро. Без чорноти, пронизаних сильними рефlekсами сонця і неба. В сірій день етюд важливо не забілювати, а знаходити багату кольоровими відтінками гаму, адже колорит – це не обов'язково сильна яскравість, це також вміння навіть сіру гаму збагатити витонченими переходами.

Необхідно зважати й на те, що живопис – це постійна боротьба теплих та холодних кольорів. Там, де більше теплих відтінків – колорит буде теплим, де переважають холодні – колорит буде холодним.

Не зайвим буде згадати і про допоміжні кольори, їх взаємодію. Де один колір поряд викликає протилежний відтінок.

Всі ці знання об'єктивних законів фарбової будови натури необхідні художнику не для механічного списування з натури. Колорит повинен нести не лише «приємні» плями, а передавати настрій та почуття.

Маючи досвід роботи на пленері, потрібно спробувати написати етюд, опираючись на власну пам'ять. Це закріпить здобуті знання та розвине творче усвідомлення оточуючого світу.

Фарба стає кольором тільки тоді, коли вона співзвучна по відношенню до сусіднього кольору. Колір окремого предмету повинен “сидіти” в картині, а не “вистрибувати” із загальної тональності, проте сильне зближення відтінків може спричинити “глухоту”. Тому, щоб цього не сталося, необхідно застосовувати всю гаму відтінків кольору.

Основу колориту, як системи організації кольорових поєднань, складають тонально-кольорові відношення, такі поняття як тон, колір та відтінок (нюанс). Вальор в живописі – це перехід від одного кольорового тону в інший за допомогою градації тонів. В результаті ми отримуємо кольорову гаму, або сукупність співзвучних кольорів, близьких між собою по кольоровому тону, насиченості і яскравості. За допомогою колористичної тональності в живопису передається час року, дня, стан походи і таке інше. К.Ф. Юон підкреслював, що живопис в кожному своєму кольорі повинен збагачуватися тисячами відтінків, звідси в художників побутує термін “нюансування кольору”.

Колорит в живопису також виконує композиційні задачі: ритмічна організація кольорових пластичних мас та площини зображення, рівновага структури живописного твору. Колоритом можна під черкнути головне та другорядне в картині, а також послідовність зорового сприйняття. Важливо навчитись користуватися кольоровими акцентами.

Студент, який засвоїв основи роботи на папері, працюючи над короткочасними етюдами, з часом може перейти до створення картини-пейзажу

В реалістичному живописі гармонія фарб, виразність колориту, цільність великих мас композиції формують емоційне та естетичне сприйняття творчого задуму художника.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Досвід роботи на пленері дає неоцінені за своєю вагою знання використання законів і методів живопису під час роботи над картиною і надає змогу студенту підготуватись до написання дипломної роботи, стати дійсно спеціалістом, вчителем образотворчого мистецтва, та, в першу чергу, бути професійним художником, митцем, що створює гармонійні твори, які в повній мірі та гідно передають красу зовнішнього світу.

Список літератури

1. Алексеев С.С. «О колорите» / С.С. Алексеев. – М.: Изобраз. Искусств, 1974.
2. Волков Н.Н. «Цвет в живописи» / Н.Н. Волков – М.: Искусство, 1965.
3. Виннер А.В. «Как работают мастера живописи» / А.В. Виннер. - М.: Искусство, 1965.
4. Ивэнс Р.М. «Введение в теорию цвета» / Р.М. Ивэнс., – М.: Мир, 1964 .
5. Крылов Н.П. «Статьи, воспоминания»/ Н.П. Крїлов.- М. : Академии художеств СССР, 1960.
6. Унковский А.А. «Живопись. Вопросы колорита». - М. : Просвещение, 1980.

КОМІКСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито роль коміксів для формування сталого способу життя та їх використання в навчальній методиці.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. З давніх часів педагоги світу шукали ефективні методи навчання та виховання підростаючого покоління. Наробки деяких з них й досі безцінні. Але наш час диктує свої вимоги і має свої особливості. Основною метою освіти для сталого розвитку у контексті системних завдань реформування вітчизняної освітньої системи доцільно визначити сприяння становленню всебічно освіченої, соціально активної особистості, яка розуміє нові явища та процеси суспільного життя, володіє системою поглядів, ідейно-моральних принципів, норм поведінки, які забезпечують готовність до соціально відповідальної діяльності та неперервної освіти у швидко змінюваному світі.

Аналіз досліджень; постановка завдання. Освіта для сталого розвитку вбачається як процес навчання тому, як приймати рішення, необхідні для забезпечення довгострокового майбутнього економіки, екології, соціальної справедливості. Для реалізації означених вище завдань необхідні принципово нові методології та технології освітньої діяльності, перебудова системи освіти на засадах та принципах сталого розвитку. Одним з принципів, які визначають ціннісну спрямованість та зміст освіти сталого розвитку є розвиток духовності та конструктивних ціннісних орієнтирів дітей, сприянню впровадження в освітньо-виховний процес сучасних новітніх технологій навчання, які враховують вікові, індивідуальні особливості природного розвитку дитини, використовують творчу обдарованість, дитячу уяву, ігровий потенціал вихованців.

Викладення матеріалу та результати. Ефективне навчання для сталого розвитку нерозривно пов'язане зі змінами повсякденної поведінки, або стилю життя. Учні реалізують певні дії – не для того, щоб передусім навчитися – а тому, що такі дії сприятимуть покращенню сталості. Саме навчання зазвичай є логічним наслідком у цьому процесі. Програма створення коміксів як складова ОСР базується на педагогічних принципах емпайерменту (надання сили, енергії для дії), або натхнення, впевненості в своїх силах. Коли люди відчують, що спроможні приймати більш сталі рішення в своєму повсякденному житті, то нова поведінка зазвичай зберігається довгий час після завершення подій, які її викликали.

Ідею застосування коміксів у навчанні складно назвати новою. Комікси перетворюються на ефективну навчальну методику, коли дітям цікаво не лише читати, а й створювати їх. В такому випадку вони слугують зручною формою комунікації та відкривають якісно новий підхід до інтерналізації інформації. Це новаторський вид мистецтва. Комікси мають на меті донести до аудиторії певне повідомлення, або головну думку. В нашому випадку ми говоримо про ідею Сталого Способу Життя. Історії цієї тематики різняться за стилем: вони можуть бути зі словами і без них; завершеними творами чи епізодами цілого серіалу; смішними й трагічними; кольоровими чи чорно-білими; невігядливими чи складними в художньому плані. Але подібно до решти творів цього жанру, найголовнішим є відгук читача. Процес створення коміксу складається з кількох етапів: генерування ідей; вибір форми, або стилю; планування структури; виконання першого ескізу; його завершення з допомогою відповідних технік, наприклад малювання чорнилом, розфарбовування. Визначальним елементом будь-якого коміксу є ідея. Вона описує його зміст, створює загальну атмосферу й покладає початок візуальному ряду. Тому потрібно точно уявляти, Що це за історія, щоб знати, Як її розповісти.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Комікси є чудовим засобом для вирішення цього завдання. Їх герої, чесні та вірні своїм принципам, подають етичний приклад. Також, комікси спонукають читачів свідомо формувати власний спосіб життя й дотримуватися.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ОДЯГУ

У статті на основі аналізу й узагальнення наукової інформації розкрито значення процесу формування позитивної навчальної мотивації у процесі розвитку професійної компетентності майбутніх дизайнерів під час фахової підготовки. Обґрунтовано специфіку формування позитивної навчальної мотивації майбутніх дизайнерів одягу у процесі вивчення фахових дисциплін.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Аналіз сформованості професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу показав, що задля підготовки компетентних фахівців, здатних здійснювати на високому рівні свою професійну діяльність, приймати нестандартні рішення під час розв'язання професійних завдань, доцільним є формування позитивної навчальної мотивації у процесі підготовки майбутніх дизайнерів одягу.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання дизайнерської діяльності з'ясовано в дослідженнях багатьох учених (С. Антонович, А. Бойчук, Ю. Бундіна, В. Даниленко, А. Кисельова, Т. Мала, В. Прусак, О. Хмельовський, В. Щербина). Досліджено проблему професійної підготовки майбутніх фахівців (С. Архангельський, З. Бакум, В. Бондар, І. Тихонов, І. Харламов).

Постановка завдання. У процесі навчання майбутніх дизайнерів необхідно розв'язати наявну суперечність між потребами суспільної практики в компетентних фахівцях з дизайну і рівнем їхньої підготовки. Відповідно, необхідним є формування позитивної навчальної мотивації, яка забезпечує успішний розвиток професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу.

Викладення матеріалу та результати. Аналіз змісту підготовки майбутніх дизайнерів дає змогу стверджувати, що формування професійної компетентності значною мірою залежить від такого генератора навчального процесу, як його мотивація.

Мотивація учіння розглядається багатьма дослідниками як провідний чинник пізнавальної активності особистості (А. Вербицький, Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонт'єв, А. Маркова, А. Маслоу, Е. Стоунс, О. Яцишин та ін.).

Досліджуючи проблему мотивації до навчання, С. Рубінштейн приділяв велике значення питанню «про те, яким чином мотиви (спонукання), що характеризують не стільки особистість, скільки обставини, в яких вона опинилася у ході життя, перетворюються на те стійке, що характеризує цю особистість» [4]. Адже, головний шлях формування пізнавальних мотивів полягає в оволодінні способами своєї діяльності зі добування нових знань.

А. Маркова наголошує на залученні усіх сторін навчального процесу до мотивування студента: інтерес змісту навчальних програм і пов'язана з цим престижність оволодіння знаннями; інтерес до самостійної пізнавальної діяльності і до форм групової роботи; можливість самоствердження, реалізації потреби у творчій, пошуковій діяльності, у формах позааудиторної роботи [2, с. 69 – 87]. Як зазначає науковець, найгостріші проблеми навчання пов'язані з очевидною демотивацією основної кількості студентів, а отже, – зі зниженням стандартів і базових показників освіченості студентів.

А. Маслоу зазначає, що сутність поняття «мотивація» відображає його залежність від потреб, адже мотивація є рушійною силою людської поведінки і початком процесу засвоєння знань, який пов'язаний з потребою як однією з умов розвитку особистості [3, с. 108–117]. Продовжуючи думку А. Маслоу, І. Зимня називає мотивацію «механізмом запуску» будь-якої діяльності (праці, спілкування, пізнання). Якщо немає успіху, то мотивація згасає, що негативно впливає на виконання певної діяльності [1]. Таким чином, формування професійної компетентності неможливе без розвитку мотивації, як «внутрішньої причини дії, рушійною силою людської поведінки, що пронизує основні структурні утворення особистості: характер, емоції, здібності, діяльність, психічні процеси».

Шляхом усвідомлення потреб і мотивів індивід окреслює відповідну модель майбутніх дій, оскільки мотивація пронизує всі структурні утворення особистості: її спрямованість,

характер, емоції, здібності, діяльність, інтереси, ідеали. Професійно мотивація проявляється у позитивному ставленні до професійної діяльності, інтересі до неї, прагненні досягти успіхів в обраній діяльності.

Отже, потреба є важливим чинником, що стимулює навчання, саме від усвідомлення потреби у відповідних знаннях залежить якісне їх опанування. Оскільки в період навчання відбувається становлення особистості майбутнього дизайнера одягу як фахівця і якість її формування значною мірою залежить від мотивів навчання, то навчальна діяльність потребує реалізації усіх видів мотивації.

Цікавим для пропонованого дослідження є виокремлення таких змістових характеристик мотивів [2, с. 13 – 14]:

1) наявність особистісного сенсу навчання для студента, тобто того, що надає його навчанню особистісний смисл;

2) наявність дієвості мотиву, а отже – реального впливу на процес навчальної діяльності (якщо мотив має особистісне значення, то, відповідно, – є дієвим);

3) місце мотиву в загальній структурі мотивації (мотиви обов'язку перед суспільством і оточуючими людьми, мотиви самоосвіти і самовиховання тощо);

4) самостійність виникнення й прояву мотиву (важливо зазначити, що він може виникати як внутрішній в ході самостійної навчальної роботи або в ситуації допомоги дорослого – зовнішній);

5) рівень усвідомлення мотиву (викладачеві обов'язково необхідно підводити студента до усвідомлення провідних, соціально значущих мотивів);

6) ступінь поширення мотиву на різні типи діяльності, види навчальних предметів, форми навчальних завдань.

Проаналізувавши вимоги сучасного суспільства до фахівців у царині дизайну з'ясовано, що успішна підготовка сучасної молоді у вищих навчальних закладах можлива лише за умови формування позитивної навчальної мотивації, яка забезпечується упровадженням у навчальний процес інноваційних педагогічних технологій, з-поміж яких особливе місце посідають проектні.

Зазначимо, що наявності мотивів зазвичай буває недостатньо, якщо в учня відсутні вміння ставити цілі на окремих етапах своєї навчальної роботи. Зазвичай у студентів формується спрямованість на окремі сторони навчальної праці, але вони ще не вміють реалізовувати ці навчальні мотиви: не вміють ставити цілі, обґрунтовувати їх, визначати головні і другорядні цілі тощо. Саме тому викладачеві необхідно навчати студента вмінню втілювати свої мотиви через послідовність, систему цілей.

Оскільки, проектування та проектна діяльність забезпечують високий рівень мотивації, забезпечують особистісний сенс навчання, самостійність, спрямованість на засвоєння знань і оволодіння новими способами засвоєння цих знань, дозволяють опанувати професійні навички і вміння безпосередньо у процесі самої діяльності, самостійно аналізувати великі обсяги інформації, контролювати свою діяльність та відповідати за її результат, а особливо – ставити цілі, обґрунтовувати їх, визначати головні й другорядні цілі.

Висновки та напрямок подальших досліджень. У процесі створення концептуальних положень формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу, вагоме місце відведено мотиваційному складнику, оскільки мотиваційний компонент характеризує позитивне ставлення до професії, оскільки основою його є професійна спрямованість фахівця до ефективного застосування знань, умінь, навичок, здібностей у процесі професійної діяльності, що позитивно впливає на подальше професійне самовдосконалення.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов / Зимняя И. А. [изд. второе доп., испр. и перераб.]. – М. : Логос, 1999. – 384 с.
2. Маркова А. К. Психология профессионализма / Маркова А. К. – М. : Просвещение, 1996. – 308 с.
3. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Психология личности : Тексты. – М. : Педагогика, 1982. – С. 108–117.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – СПб. : Питер, 2010. – 713 с. – (Серия «Мастера психологии»).

УДК 371.134
О. Ч. ЧИРВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»
А. Ю. ЧИРВА,
магістрант ХДАДМ

ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ ДИЗАЙНЕРА

У статті розглядаються основні підходи до формування дизайн-мислення особистості та наголошується на ефективності вирішення проблем засобами дидактичного дизайну.

Ключові слова: дизайн-мислення, проектне мислення, дизайнерський підхід, дизайн-освіта.

Проблема та її зв'язок з науковими і практичними завданнями. Зорієнтованість суспільства на євроінтеграцію зумовлює зростання ролі дизайну як діяльності, що спрямована на створення гармонійного соціокультурного, інформаційно-комунікативного, предметно-просторового середовища та продуктів, які здатні забезпечити матеріальні, естетичні та духовні потреби сучасної людини. Попит та вимоги суспільства до якості фахівців з дизайну розкривають особливості змістовного та процесуального складу дизайн-освіти. Критерієм якості фахівця стає рівень проектної культури, яка інтегрує емоційно-ціннісні, художньо-естетичні, когнітивно-діяльнісні, креативні характеристики особистості. Оновлення освіти передбачає підготовку професіонала, здатного до проектування власної діяльності в різних соціокультурних ситуаціях, готового знаходити шляхи розв'язання актуальних проблем незалежно від окремих обставин, виробляти особливу стратегію професійного мислення, поведінки й діяльності. Проектна культура особистості стає пріоритетною складовою фахової підготовки майбутніх дизайнерів.

Натомість проектна культура розглядається науковцями не лише як цінність та зміст різних видів діяльності, але і як особливий тип та культура мислення. Проектне мислення є одним з найскладніших видів мислення. Саме воно виступає чинником та головним елементом діяльності дизайнера. Але на сьогодні дизайн-освіта не завжди забезпечує дидактичні умови ефективного становлення дизайн-мислення особистості. Існуюче протиріччя потребує додаткових досліджень та активного впровадження результатів у практику навчальних закладів.

Аналіз досліджень та публікацій. Формуванню проектної культури особистості в контексті художньої та дизайнерської освіти присвячені праці Н. Гордєєва, О. Каукіна, Д. Ліхачова, Т. Стеніної, Ю. Фільчакової, І. Цупікової, О. Ческідової. Проблеми становлення дизайн-мислення розглядалися у фундаментальних роботах В. Сидоренка, О. Генісаретського, А. Раппопорта, Дж. Джонса, В. Розіна, Г. Щедровицького, В. Дубровського, Е. Григор'єва. Але незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, присвячених формуванню проектного мислення дизайнерів, теоретичний аналіз доводить, означена проблема недостатньо розроблена в системі вищої професійної освіти.

Постановка завдання. Актуальним є розгляд дизайн-мислення як складової проектної культури особистості та пошук ефективних умов щодо становлення дизайн-мислення майбутнього фахівця з дизайну на засадах впровадження дидактичного дизайну.

Викладення матеріалу та результати. Особливості проектного мислення у відповідності до прояву поведінки та проектних дій розглядалися у 60-х рр. минулого століття Г. Щедровицьким. Дж. Джонс розглянув можливість самоаналізу та контролю способу мислення у відповідності до проектної ситуації. У. Метчетт запропонував використовувати такі "режими" мислення, як "мислення стратегічними схемами", "мислення в паралельних площинах", "мислення з декількох точок зору", "мислення образами", "мислення в основних елементах". Всі ці режими спрямовані на розуміння контролю і пристосування мислення до задач проектування. Естетичну та художню складові дизайн-мислення розглядали В. Сидоренко, В. Глазичев, Так В. Глазичев зауважує, що поняття "художнє мислення" несе в собі естетичну програму, є свого роду зліпком з цілісної художньої культури часу проектування. Турчин доводить, що властива художньому мисленню установка на розв'язання надзавдання як прориву до досконалості надає творчості дизайнера і її продуктам власне проектний характер.

Науковці означили головну проблему формування дизайн-мислення, яка полягає у поєднанні художньо-образної та проектно-складових розумової діяльності дизайнера. У дослідженнях зустрічаються поняття проектно-образного мислення, художньо-проектного мислення, проектно-художнього мислення дизайнера. Визначення цих понять поєднує розуміння проектності як основи професійного мислення дизайнера, а образності як властивості творчого мислення, яким також має володіти дизайнер. Тобто дизайн-мислення характеризується як специфічна форма мислєдїяльності, що базується на художніх, соціально-культурних, конструктивно-технологічних, екологічних уявленнях про об'єкт розробки і на пов'язаній з цим процесом естетичній рефлексії. Отже дизайн-мислення характеризується гармонійним синтезом уяви та абстрактного мислення, інтуїтивного та дискурсивного, почуттєвого та прагматичного, інноваційного та міметичного, свідомого та позасвідомого, єдністю відображення та трансформації дійсності. Йому властиві як здатність до передбачення (виявлення можливостей продовження актуального у майбутньому), так і відчуття знаходження у потоці часових змін суспільства. Дизайн-мислення гармонійно поєднує архетипи та стереотипи в процесі створення інноваційних образів майбутнього. Воно відповідає стилю життя та ціннісним орієнтирам культури, в якій існує.

Становлення дизайн-мислення залежить від професійного самоусвідомлення, тобто чіткого розуміння дизайнером власних мотивів, образів, алгоритмів та стратегій діяльності, можливостей їх використання у певних умовах, або здатності до створення нових мотивів та алгоритмів за умов недостатності існуючих. І. Розенсон підкреслює такі особливості дизайн-мислення як образність, системність, інноваційність та зауважує, що специфіка мислення дизайнера у органічному поєднанні та сумісництві означених властивостей. Але проблема, на думку психологів, полягає у тому, що переорієнтація індивідуальної спрямованості особистості у бік не властивої для неї розумової діяльності викликає психологічне напруження та стан тривожності. Тому деякі дослідники пропонують запровадити тестування та аналіз інтелектуальної сфери майбутніх дизайнерів ще на початку навчання. Такий підхід має сенс, але потребує відповідної матеріальної, наочної, методичної та дидактичної бази навчання. Т. Бистрова надає такі характеристики дизайн-мисленню, як здатність створення інновацій на засадах цілеукладання та продовження реальності. Вона підкреслює, що особливість дизайн-мислення у тому, що дизайнер оперує переважно гештальтами та концептами в процесі оформлення (унаочнення) проектної ідеї. Вихідним елементом дизайн-мислення науковець визнає композицію. Композиційне мислення стає чинником раціонального усвідомлення принципів створення виразної форми та задоволення споживацьких потреб.

Найважливішим аспектом дизайн-мислення виявляється вміння впорядковувати та структурувати складну та хаотичну зовні інформацію. Дослідники зауважують, що суть розумових дій дизайнера складають евристичні прийоми вирішення творчих завдань в умовах невизначеності. Цінність дизайнера визначається здатністю генерувати соціально значущі ідеї та кодувати їх у відповідних способу матеріалізації інформаційних носіях. Засоби активізації дизайн-мислення, які були розроблені ще у середині ХХ ст. Дж. Джонсом і А. Осборном впровадженні у навальний процес майже без змін і потребують певної адаптації. Фундаментальні засоби, спрямовані на генерування проектних ідей, і сприяють розвиткові таких якостей проектного мислення дизайнера, як креативність, швидкість, гнучкість. Методологи дизайну розглядають ці засоби як "вправи з розвитку проектного мислення" і вважають їх ефективним засобом "тренування" проектної уяви. Не зважаючи на активність дослідників та окресленість різних підходів до вирішення означених проблем, дизайн-освіта не має чіткої методології становлення дизайн-мислення особистості.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Вважаємо що формування дизайн-мислення дизайнерів у системі дизайн-освіти матиме позитивну динаміку за умов обґрунтування та впровадження моделі та концепції формування художньо-проектної культури мислення на підставі організації навчального процесу за принципами дидактичного дизайну.

Список літератури

1. Розенсон И. А. Основы теории дизайна: Ученик для вузов / Инна Александровна. – СПб.: Питер, 2006. – 219 с.
2. Стенина Т. Л. Становление проектной культуры студентов / Татьяна Львовна Стенина. – Ульяновск : УлГТУ, 2011. – 243 с.

СТИЛІСТИЧНІ ТРАКТУВАННЯ ФЕШН-ІЛЮСТРАЦІЙ: ТЕХНІЧНІ ТА ХУДОЖНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ

В статті розглядається стилістичні трактування ілюстрації моди як частини масової культури. Зроблено стислий аналіз творчості відомих сучасних ілюстраторів і дизайнерів-графіків, які працюють в індустрії моди.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В зв'язку з недостатнім вивченням питання фешн-ілюстрації у зарубіжній та вітчизняній літературі ми поставили за мету сформулювати цілісне уявлення про стилістичні трактування та технічні і художні засоби ілюстрації моди.

Аналіз досліджень та публікацій. Встановлено, що основна маса досліджень з історії ілюстрації моди опирається на іконографічний матеріал, - жанровий і портретний живопис, графіку, гравюри, ілюстрації журналів, рекламні зображення, - які ілюструють інформацію про феномен «модний костюм». Книги безпосередньо про ілюстрацію моди висвітлюють окремі історичні періоди її розвитку, творчість ілюстраторів, техніки виконання. Проблемою ескізної графіки в проектуванні одягу займалася Т. О. Бердник, Т. П. Неклюдова, О. О. Гоголева, М. Н. Мерцалова. Еволюцію фешн-ілюстрації досліджували І. М. Удріс, Н. С. Удріс, О. М. Лагода, Н. В. Миргородська.

Постановка завдання. Проаналізувати існуючу наукову та спеціальну літературу з даної теми визначивши ступінь вивченості проблеми та простежити динаміку і виділити технічні особливості презентації модних образів костюма в контексті соціокультурних, мистецьких та інших чинників розвитку суспільства, демократизації та глобалізації індустрії моди.

Викладення матеріалу та результати. Стиль, в його класичному розумінні, - це, насамперед, загальна характеристика художньої культури певної епохи. У наш час, коли дизайнери одягу стали використовувати слово «стиль» для позначення різновиду образного рішення костюма всередині моди, відбулося своєрідне зміщення (трансформація) понять. Під стилем стали розуміти суму прийомів, засобів художньої виразності, що використовуються в моделюванні костюму, за якими в практиці закріпилися певні значення, що стали знаками, які передають заданий зміст.

Різноманіття - це, мабуть, головна риса, що характеризує моду в цілому і стилістику візуалізації модного костюма, а також вибір образотворчих засобів ілюстрації нашого часу. Досягається воно завдяки змішуванню сформованих у другій половині ХХ ст. основних стилів в дизайні одягу - елегантно романтичного, класичного, фольклорного, етнічного, спортивного. В результаті їх взаємопроникнення з'явилися жіночно-елегантний, елегантно-спортивний, молодіжно-спортивний та інші стилістичні інтерпретації. В результаті загального змішання сформувалися «кежуал» - випадковий і «дифузний» - проникаючий стилі. Подібна тенденція в цілому співвідносна з тими процесами, які проходили під знаком епохи постмодернізму в мистецтві і в культурі в цілому.

Постмодерністські тенденції зумовлюють сучасний стан культури. Мода, як явище, включена в єдине поле культури і тому володіє всіма характерними для періоду рисами: орієнтована і на маси, і на еліту; демонструє різностильові напрямки, еkleктику, цитування попередніх епох, фрагментарність. Елементи постмодерністської естетики були швидко підхоплені творцями моди. Таким чином, до кінця ХХ в. мода стала одним з найактивніших трансляторів естетичних цінностей постмодернізму. Мода діє як в площині матеріальної, створюючи об'єкти - модні костюми, так і в площині духовної культури, виробляючи «модні» ідеї і цінності. Для цього вона концептуалізується, завдяки чому прогнозування моди стає грою в ремінісценції минулого, компіляцією форм, цитуванням і еkleктикою.

Для моди, яка стала індустрією, найбільш характерно: існування полістилізму і масової моди; позиціонування як саморозвитку системи цінностей і значень і як соціального інституту з розвинутою інфраструктурою; створення модних зразків як процес, визначений самоціллю мистецтва костюма. Його об'єкт - твір, концепт, реалізований якщо не в матеріалі, то в проекті. У цьому сенсі, відбувається посилення значущості модної ілюстрації.

З середини ХХ ст. змінилися також механізми функціонування моди. Якщо раніше вона намагалася передбачати бажання потенційних споживачів, то тепер мода намагається ініціювати у споживача поява нових потреб, тим самим, прискорюючи ритм зміни модних тенденцій, коли ще на етапі проектування закладається необгрунтовано прискорений моральний і навіть фізичний знос виробів. Виникла орієнтація на цінність споживання і надспоживання - розкіш.

Для моди, яка стала індустрією, найбільш характерно: співіснування полістилізму і масової моди; позиціонування як саморозвиток системи цінностей та значень і як соціального інституту з розвинутою інфраструктурою; створення модних зразків як процес, визначений самоціллю мистецтва костюма. Його об'єкт - твір, концепт, реалізований якщо не в матеріалі, то в проекті. У цьому сенсі, відбувається посилення значущості модної ілюстрації.

Модна ілюстрація, яка спочатку, ще на рубежі ХІХ - ХХ ст., синтезувала популярне комерційне мистецтво і сучасне образотворче мистецтво, набуває нового звучання і значення у створенні зорово-інформаційного ряду, інтерпретуючого дійсність. Ось вже багато років в глянцевиx журналах беззастережно панує фотографія. Проте фотографії не можуть бути настільки символічними, як твори справжнього віртуоза модною фешн-ілюстратора. Займаючи особливу нішу в світі моди, у модній ілюстрації як в жанрі є незаперечна перевага - її ексклюзивність, оригінальність і свобода інтерпретації. За своєї первісної суті fashion-ілюстрації являють собою концепцію дизайнерської думки в журналах і лукбуках, але раз або два в покоління з'являється особливий художник, що привертає загальну увагу і висуває цей жанр на новий етап розвитку, стираючи межі між екстравагантним подіумом і вимогливими художніми критиками. У повоєнний час це був Рене Грюо, в епоху хіпі та поп-арту - Антоніо Лопес, сьогодні це Девід Даунтон.

Вплив Д. Даунтона на розвиток ілюстрації моди в ХХІ ст. є незаперечним. Для багатьох молодих дизайнерів він, в певному сенсі, гуру проектно-художньої практики візуалізацій сучасного модного костюма, наприклад для: Рафаеля Вісензі, Софії Груотто, Лаурі Вессон, Нуно Дакоста, Брі Лемана, Керолін Андрие, Седріка Ріврейн та багатьох інших. Їх творчість спрямована, насамперед, на концептуалізацію та на розробку індивідуальної авторської техніки виконання ілюстрацій. Дизайнери використовують найрізноманітніші технічні та художні засоби виразності, аргументуючи тим самим авторське бачення сучасного модного образу костюма. Аналіз доступного іконографічного матеріалу дозволяє встановити загальні та різні риси в сучасній ілюстрації моди, де у кожного дизайнера-графіка свої аргументи.

У стилістиці трактування модних образів ілюстратор моди С. Пайпер прагне передати красу ліній жіночого тіла за допомогою двох-трьох штрихів і мінімальної кількості поєднаних кольорів. Особливою стилістичною манерою виділяється серед інших також англійський дизайнер і художник Жюлі Верховен. Вона - різнобічно розвинена особистість з креативним мисленням та індивідуальним баченням. Її діяльність охоплює мистецтво і моду, починаючи від ілюстрацій і закінчуючи творчими розробками в якості консультанта по дизайну одягу та аксесуарів. Роботи Ж. Верховен відомі своїм вишукано-авангардним настроєм і сюрреалістичної композицією.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Незважаючи на все розмаїття стилістичних трактувань модних образів дизайнерами-графіками та ілюстраторами важливо, що вони звертають увагу на те, як їх ілюстрації вписуються в масову культуру, і яку роль відіграють у ній. Глобальність і масовість сучасної ілюстрації, обумовлена її адресацією, впливає на загально концептуальні аспекти творчості дизайнерів-ілюстраторів.